ประวัติ
วัดสังฆ์กระจาย

กรมศิลปากร
พิมพ์แจกในงานกฐินพระราชทาน
ณ วัดสังฆ์กระจาย
เมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๐

ประวัติ
วัดสังฆ์กระจาย

หอสมุดแห่งชาติ
๒๓ พ.ย. ๒๕๑๐
กรมศิลปากร

กรมศิลปากร
พิมพ์แจกในงานกฐินพระราชทาน
ณ วัดสังฆ์กระจาย
เมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๐

เลขหมู่

เลขทะเบียน พ.๒๕๔๙๓

คำนำ

ทุกปีที่กรมศิลปากรได้รับพระราชทานผ้าพระกฐิน ไปทอด ณ พระอารามใด ก็ได้มอบให้เจ้าหน้าที่พยายามเรียบเรียงและจัดพิมพ์ประวัติของพระอารามนั้นตลอดทั้งเรื่องราวเกี่ยวข้องกับท่านผู้สร้างและปฏิสังขรณ์พระอารามนั้น ๆ แจกจ่ายเป็นบรรณาการแก่พุทธศาสนิกชนผู้ร่วมกุศลกาลทาน ด้วยหวังว่าจะเป็นเครื่องจำเริญศรัทธาปสาทะแก่ท่านผู้ได้อ่านและพบเห็น เป็นการประกาศเกียรติคุณและอนุโมทนาบุญของท่านผู้สร้างและปฏิสังขรณ์พระอารามนั้น ๆ ไปด้วย ซึ่งได้ทำติดต่อกันมาหลายปี เช่น

เมื่อวันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๐๑ ได้นำผ้าพระกฐินไปทอด ณ วัดกาญจนสิงหาศน์ จังหวัดธนบุรี และได้จัดพิมพ์ประวัติวัดกาญจนสิงหาศน์

เมื่อวันที่ ๕ พฤศจิกายน ๒๕๐๒ ได้นำผ้าพระกฐินไปทอด ณ วัดดุสิดาราม จังหวัดธนบุรี และได้จัดพิมพ์ประวัติวัดดุสิดาราม

เมื่อวันที่ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๐๓ ได้นำผ้าพระกฐินไปทอด ณ วัดพระยาทำ จังหวัดธนบุรี (แต่มิได้จัดพิมพ์เช่นเคย)

เมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๐๔ ได้นำผ้าพระกฐินไปทอดซ้ำอีก ณ วัดกาญจนสิงหาศน์ จังหวัดธนบุรี และได้จัดพิมพ์มูลเหตุแห่งการสร้างวัดในประเทศสยาม พระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

เมื่อวันที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๕๐๕ ได้นำผ้าพระกฐินไปทอด ณ วัดอัปสรสวรรค์ จังหวัดธนบุรี และได้จัดพิมพ์ประวัติวัดอัปสรสวรรค์ พร้อมด้วยหมายรับสั่งในรัชกาลที่ ๓

เมื่อวันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๐๖ ได้นำผ้าพระกฐินไปทอด ณ วัดชนะสงคราม จังหวัดพระนคร และได้จัดพิมพ์ประวัติวัดชนะสงคราม

เมื่อวันที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๐๗ ได้นำผ้าพระกฐินไปทอด ณ วัดเทพธิดาราม จังหวัดพระนคร และได้จัดพิมพ์กลอนเพลงยาวเรื่องหม่อมเบ็ดสวรรค์ และพระอาการประชวรของกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ

เมื่อวันที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๕๐๘ ได้นำผ้าพระกฐินไปทอด ณ วัดสุวรรณาราม จังหวัดธนบุรี และได้จัดพิมพ์ประวัติวัดสุวรรณาราม

เมื่อวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๐๙ ได้นำผ้าพระกฐินไปทอด ณ วัดราชสิทธาราม จังหวัดธนบุรี และได้จัดพิมพ์ประวัติวัดราชสิทธาราม

ในปีนี้กรมศิลปากรได้รับพระราชทานผ้าพระกฐินไปทอด ณ วัดสังข์กระจาย จังหวัดธนบุรี จึงมอบให้นายประพัฒน์ ตรีณรงค์ หัวหน้าแผนกบันทึกเหตุการณ์ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ รวบรวมและเรียบเรียงประวัติของวัดสังข์กระจายขึ้น และห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวพร มี

กุศลเจตนาร่วมและรับจัดพิมพ์ช่วยสำหรับแจกจ่ายเป็นบรรณาการ แก่บรรดาพุทธศาสนิกชนผู้ร่วมในการทอดกฐินพระราชทานคราวนี้ด้วย

ขออนุโมทนากุศลกาลทานเนื่องในงานกฐินัตถารกิจ ซึ่งบรรดาพุทธศาสนิกชนผู้มีกุศลจิตร่วมบำเพ็ญเป็นบุญจริยา ทั้งในส่วนที่เป็นไวยาวัจมัยและบริจาควัตถุบัจจัย ไทยธรรมร่วมในงานกฐินพระราชทานประจำปีนี้ จงเป็นกุศลราศีอำนวยผลดลบันดาลให้ทุกท่านเจริญด้วย อายุ วรรณ สุข พละ ปฏิภาณ ธนสารสมบัติ ตลอดกาลนาน เทอญ.

กรมศิลปากร

๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๑๐

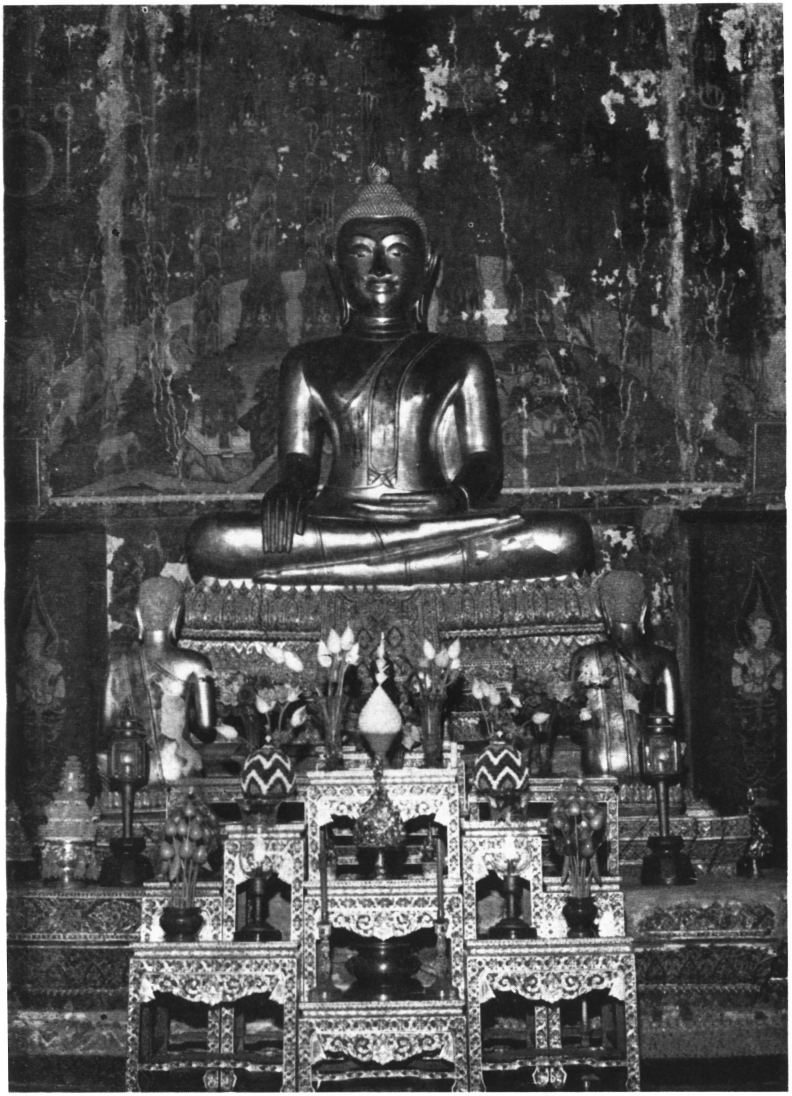

พระพุทธรูปปูนปั้นลงรักปิดทอง ฝีมือช่างในรัชกาลที่ ๓

พระประธานในพระอุโบสถ วัดสังข์กระจาย

สารบาญ

คำนำ ... ... (ก)
ประวัติวัดสังข์กระจาย

ชั้นและตำบลที่ตั้งวัด ๑
เขตวัด ที่ธรณีสงฆ์ และที่กัลปนา ๗
ผู้สร้างและปฏิสังขรณ์วัด ๘
เกียรติคุณของวัด ๓๗
ถาวรวัตถุและของพระราชทาน ๔๔
ปูชนียวัตถุของวัด ๔๕
การศึกษาภายในวัด ๔๘
ผลประโยชน์ของวัด ๕๒
ลำดับและประวัติเจ้าอาวาส ๕๒
พระภิกษุและสามเณร ๖๓
ไวยาวัจกร ๖๔

จดหมายเหตุ หมายรับสั่งในรัชกาลต่าง ๆ
และเบ็ดเตล็ด ฯ

จดหมายเหตุสมัยกรุงธนบุรี

เรื่อง กำหนดการเสด็จพระราชดำเนินพระราชทาน
พระกฐิน ๖๗

เรื่อง เกณฑ์ทหารหัวหมื่นตำรวจเลว และปืนท้าย
พระที่นั่ง จุกช่องล้อมวงสำหรับเสด็จไปพระราช-
ทานพระกฐิน ๖๘

จดหมายเหตุและหมายรับสั่งในรัชกาลที่ ๑

เรื่อง สำเนาคำถวายชัยมงคลของพระราชาคณะ และ
ข้าราชการเนื่องด้วยอสุนีบาตตกต้องพระมหา
ปราสาท ๗๗

เรื่อง พระราชพิธีทรงผนวชกรมพระราชวังหลังกับ
พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าฉัตร พระเจ้าลูกเธอ
พระองค์เจ้าวาสุกรี ๘๐

เรื่อง ยกเจ้าพี่กรมหลวงอิศรสุนทร ขึ้นเป็นกรม
พระราชวังบวรสถานมงคล คำปรึกษาด้วยจะ
ให้ลูกขุนศาลหลวง ข้าราชการ เจ้านาย และ
พระสงฆ์ ถวายสัจสาบาน สมเด็จพระสังฆราช

และพระราชาคณะรวม ๒๘ พระองค์ ถวายพระพรมาว่าควรนัก ๘๕

หมายรับสั่งในรัชกาลที่ ๒

เรื่อง เกณฑ์โคมและเสาโคม ไปจุดตามพระอารามต่าง ๆ ๙๓

เรื่อง นิมนต์พระมงคลเทพมุนีวัดมหาธาตุ ไปอยู่วัดดุสิดาราม พระปลัด วัดมหาธาตุ ไปอยู่วัดสังข์กระจายพระวินัยธรรมวัดมหาธาตุ ไปอยู่วัดบางจาก ๑๑๒

จดหมายเหตุ และ หมายรับสั่งในรัชกาลที่ ๓

เรื่อง บัญชีพระสงฆ์ซึ่งเข้ามารับพระราชทานเทียน... ๑๒๑

เรื่อง แห่พระปรากรม (ดี) วัดสุวรรณารามไปอยู่วัดสังข์กระจาย ๑๓๕

เรื่อง ตำแหน่งเลื่อน และตั้งสมเด็จพระสังฆราช พระราชาคณะ ๑๔๑

เรื่อง เกณฑ์แห่เสด็จพระราชดำเนินทางชลมารค ในการทอดพระกฐินพระราชทานวัดระฆัง วัดโมลีโลก วัดราชสิทธาราม วัดสังข์กระจาย ... ๑๕๐

เรื่อง ให้จัดเรือให้เข้าจอมมารดาไปเผาศพ
วัดสังข์กระจาย ๑๕๕

หมายรับสั่งในรัชกาลที่ ๔

เรื่อง กำหนดเสด็จพระราชดำเนินเบ็นกระบวน
พยุหยาตราทางชลมารค พระราชทานพระกฐิน
วัดอรุณราชวราราม ที่ ๑ วัดหงษรัตนาราม ที่ ๒
วัดราชโอรสวรารามที่ ๓ นั้นให้เตรียมการ
พระราชทานพระกฐินวัดสังข์กระจายเบ็นที่ ๓ ๑๕๗

เรื่อง กำหนดเสด็จพระราชดำเนินเบ็นกระบวน
พยุหยาตราทางชลมารคพระราชทานพระกฐิน
วัดอรุณราชวราราม ที่ ๑ วัดหงษรัตนาราม ที่ ๒
วัดสังข์กระจายที่ ๓ นั้นให้ถอนวัดสังข์กระจาย
ออก ยกวัดราชโอรสวรารามเบ็นที่ ๓ ตามเดิม ๑๕๙

นางฤทธิ์ณรงค์รอน ถวายนาให้เบ็นที่กัลปนาสงฆ์ของ
วัดสังข์กระจาย ๑๖๑

หลวงแจ่มวิชาสอนถวายที่ดินและอาคาร ๑๖๗

งานหล่อหลวงพ่อพระกัจจายน์จำลอง ๑๖๙

ประวัติ
วัดสังฆ์กระจาย

ชั้นและตำบลที่ตั้งวัด

วัดสังฆ์กระจาย เป็นพระอารามหลวงชั้นตรีชนิดวรวิหาร ตั้งอยู่ทางด้านตะวันตกของถนนอิสรภาพ บนฝั่งเหนือคลองบางกอกใหญ่ ใกล้สะพานเจริญพาศน์ ตำบลท่าพระ อำเภอบางกอกใหญ่ จังหวัดธนบุรี วัดนี้เดิมมีชื่อเรียกและเขียนกันหลายอย่าง คือ วัดสังกระจาย วัดสังฆจาย วัดสังฆจายน์ วัดสังฆ์กัจจายน์ และวัดสังฆ์กระจาย[๑] แต่ปัจจุบัน เรียกและเขียนชื่อหลัง คือ วัดสังฆ์กระจาย

ในพระอุโบสถ มีคำโคลงจารึกบนแผ่นหิน เกี่ยวกับชื่อวัดไว้ว่า

---

(๑) – ขดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวี และพระราชวิจารณ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฉบับหอสมุดแห่งชาติ พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๐๑ น. ๑๔๕, ๒๒๖, ๒๗๕
– พงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ภาคจบ ห้างหุ้นส่วนจำกัดโอเดียนสโตร์ พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ น. ๔๕๐
– ประวัติวัดสังฆ์กระจาย หลวงพ่อพระกัจจายน์กับวรรณคดีเวสสันดรกัณฑ์ชูชก พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๐๑ น. ๗

ด้านหน้า

สังข์กจายสังฆ์กจัดด้วย เหตุใด พระเอย

สังฆเภทฤๅพาลไภย ออกอ้าง
สังข์ทรงจักรีไกร เกรียงเดช ดอกพ่อ
สังข์ราพนารายน์มล้าง ต่างล้ำ หนีกจาย

ด้านหลัง

สังข์กจายหมายชื่อชั้ ใช่สงฆ์ กจายเอย
สงข์บจากเขตคง ถิ่นนั้
สังข์ราพต่อยุทธองค์ สังข์จัก กรีนา
สังข์หมู่สังข์ขอสูรล้ำ หลบเร้น กจายหาย(๑)

เรื่องที่เกี่ยวกับชื่อวัดและโคลงทั้ง ๒ บทนี้ สมเด็จ ฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จ ฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้เคยทรงวินิจฉัยกันมาแล้วในพระนิพนธ์เรื่องสาส์นสมเด็จ ขอคัดมาลงไว้ดังต่อไปนี้

---

(๑) – คำโคลงทั้ง ๒ บทนี้ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ทรงบันทึกไว้ใน "บันทึกรายวัน" เรื่องที่ ๗ ว่า "กรมไกรแต่ง"
ดู – บันทึกรายวัน ในพระเจ้าบรมวงศ์ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ ตอนที่ ๑ พิมพ์ พ.ศ. ๒๔๘๕ น. ๑๒
คำว่า "กรมไกร" นี้ เข้าใจว่าจะเป็นกรมหมื่นไกรสรวิชิตแต่งเมื่อคราวปฏิสังขรณ์ ในสมัย ร. ๓

ลายพระหัตถ์ของสมเด็จ ฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ กราบทูลสมเด็จ ฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ลงวันที่ ๙ ธันวาคม ๒๔๘๔ มีข้อความตอนหนึ่งว่า

"โคลงหน้าโบสถ์กับหลังโบสถ์เป็นโคลงอย่างเดียวกัน ยึดเอาสังขอสูรเป็นชื่อวัด ออกจะไม่เก่งที่เอาเรื่องไสยศาสตร์มาใส่กับพุทธศาสตร์ ทั้งสังขอสูรก็ดูเหมือนไม่มีบริวารด้วย"(๑)

ลายพระหัตถ์สมเด็จ ฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทูลสมเด็จ ฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ลงวันที่ ๑๙ เมษายน ๒๔๘๕ มีข้อความว่า

"โคลงที่วัดสังข์กระจายนั้น ทั้ง ๒ บทความเดียวกัน สำนวนเป็นกวีผู้สันทัดแต่งโคลง อาจจะเป็นคนเดียวกันแต่งทั้ง ๒ บทก็ได้ เหตุใดจึงเอาไปเขียนไว้เป็นเครื่องประดับที่ฝาผนังโบสถ์ หม่อมฉันเห็นว่าผู้แต่งเห็น

---

(๑) ดู – เรื่อง สาส์นสมเด็จ ภาค ๕๐ พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๐๒ น. ๖๕, ๘๕ – ๕๑

จะมีบรรดาศักดิ์สูงถึงเป็นเจ้านายก็ได้ แต่งประทานพระราชาคณะเจ้าอาวาสฯ เป็นผู้ให้เขียนไว้ จะเลยทูลวินิจฉัยเรื่องชื่อวัดสังข์กระจายต่อไป อันวัดสังข์กระจายนั้นเดิมเป็นวัดราษฎร สร้างในแขวงจังหวัดธนบุรีแต่ในสมัยกรุงศรีอยุธยา หม่อมฉันเคยคิดเห็น ถึงได้แสดงปาฐกถามาแต่ก่อนว่า วัดที่ราษฎรสร้างหรือเรียกโดยย่อว่า 'วัดราษฎร์' นั้น โดยมากไม่ได้มีชื่อมาแต่แรกสร้าง ทั้งผู้สร้างและคนอื่นในท้องถิ่นเรียกกันแต่ว่า 'วัด' ถ้าในถิ่น ๑ มีกว่าวัดเดียวก็เรียกกันว่า 'วัดเหนือ' 'วัดใต้' หรือ 'วัดใหญ่ วัดน้อย' หรือ 'วัดนอก วัดใน' ให้ผิดกัน ชื่ออย่างอื่นที่เรียกวัดเกิดแต่คนต่างถิ่นเรียกกัน ถ้ามีแต่วัดเดียวก็เอาชื่อตำบลเรียกเช่นว่า 'วัดบางว้า' และ 'วัดบางยี่เรือ' ถ้าในตำบลนั้นมีหลายวัดก็เอาคุณศัพท์ที่ชาวบ้านเรียกเข้าต่อท้าย เช่น 'วัดบางว้าใหญ่ วัดบางว้าน้อย วัดบางยี่เรือใน วัดบางยี่เรือกลาง และ วัดบางยี่เรือนอก' หรือมิฉะนั้นก็เรียกตามชื่อผู้สร้างวัดเช่นว่า 'วัดเจ้าขรัวหงส์' 'วัดจางวางดิศ' และ 'วัดจางวางพ่วง' มิฉะนั้นก็เอาชื่อสิ่งสำคัญซึ่งอยู่ใกล้วัดเรียก

เป็นชื่อวัดเช่น 'วัดโรงฆ้อง' 'วัดท้ายตลาด' หรือเอาของแปลกที่มีอยู่ในวัดเรียกเป็นชื่อวัดเช่น 'วัดโพธิ์' 'วัดโบสถ์' 'วัดเจดีย์แดง' แม้จน 'วัด(ต้น)เสียบ' และ 'วัด(มีรูป)ลิงขบ' เป็นต้น วัดสังข์กระจายเดิมผู้สร้างก็เห็นจะไม่ได้ตั้งชื่อ น่าจะเป็นคำของคนต่างถิ่นเรียกว่า 'วัดสังกะจาย' ด้วยมีอะไรเป็นนิมิตให้เรียกชื่ออย่างนั้น คิดดูไม่เห็นมีอะไรอื่นนอกจากพระท้องพลุ้ยที่เรียกกันทั่วไปว่า พระสังกะจาย จะเป็นนิมิตให้เรียกชื่อว่า 'วัดสังกะจาย' หม่อมฉันจึงเห็นว่าที่วัดนั้นเดิมเห็นจะมีรูปพระสังกจายน์ แต่หักพังสูญไปเสียแล้วแต่ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ยังอยู่แต่ชื่อเรียกกันว่า 'วัดสังกะจาย' (ไม่มีทั้งตัว ข. การันต์ต่อ สัง หรือตัว ร. ต่อหลัง ก. และตัว น. ต่อคำจาย)

ครั้นถึงรัชกาลที่ ๑ กรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โปรดให้ปฏิสังขรณ์เป็นวัดของ 'คุณเสือ' ชื่อวัดสังกจายจึงโด่งดังขึ้นเมื่อเป็นวัดหลวง น่าสงสัยว่าจะมีผู้รู้อักษรศาสตร์ เช่น อาลักษณ์

เป็นต้น เขียนตัว ข. การันต์ลงในชื่อวัดเมื่อแรกเป็นวัดหลวงนั่นเอง ความจึงกลายเป็น 'วัดสังข์แตก' ก็เลยเกิดเป็นปัญหาสำหรับพวกนักเรียนเล่นแปลชื่อวัดสังข์กระจายแต่นั้นมา ข้อนี้พึงเห็นได้ในนิราศนรินทร์อิน ซึ่งแต่งเมื่อตอนต้นรัชกาลที่ ๒ นรินทร์อินแปลเพียงว่า สังข์ของพระนารายณ์ ผู้แต่งโคลง ๒ บท รู้มากออกไปว่ามาแต่เรื่องนารายณ์ ๑๐ ปาง จึงแต่งโคลงประมูลนรินทร์อิน แต่ที่จริงหม่อมฉันคิดไม่เห็นว่าชาวเมืองธน ฯ คนที่สร้างวัดนั้นก็ดี หรือแม้คนต่างถิ่นที่ริเรียกชื่อวัดนั้นก็ดี จะรอบรู้ถึงเรื่องนารายณ์ ๑๐ ปาง หรือเลื่อมใสว่าเอาชื่อสังข์พระนารายณ์มาเข้าในชื่อวัดจะได้บุญมากขึ้น ชื่อวัดสังกะจายเดิมคงหมายความว่า พระท้องพลุ้ยเท่านั้น

จะทูลต่อไปอีกสถาน ๑ สังเกตดูชื่อวัดที่เอาชื่อเทวดามาเรียกก็มีหลายวัด เช่น วัดอินทาราม และวัดจันทาราม เป็นต้น แต่ก็ล้วนเป็นเทวดาสัมมาทิฐิอันมีชื่อในพระบาลีทั้งนั้น ที่จะเอาชื่อเทวดาทางไสยศาสตร์ เช่น พระอิศวร พระนารายณ์ พระพิฆเนศ เป็นต้น

มาใช้เป็นชื่อวัดหามีไม่ แม้ชื่อที่เรียกว่าวัดพระรามก็ดี หรือที่ทำรูปพระนารายณ์ทรงสุบรรณที่หน้าบันโบสถ์ก็ดี ก็หมายเฉลิมพระเกียรติพระเจ้าแผ่นดิน มิใช่เป็นการบูชาพระวิษณุหรือพระราม โดยวินิจฉัยดังทูลมา หม่อมฉันเห็นว่าทั้งที่เพิ่ม ข. การันต์เข้าต่อสังก็ดี ที่เข้าใจว่าชื่อสังข์แตกก็ดี ที่พวกกวีว่าสังข์ในชื่อวัดสังกจาย เป็นสังข์ของพระวิษณุก็ดี เหลวหาสาระมิได้หมดทุกข้อ"(๑)

เขตวัด ที่ธรณีสงฆ์ และที่กัลปนา

วัดนี้ มีอาณาเขตดังนี้ คือ ด้านทิศตะวันออกจดปากคลองบางบัวทอง(๒)และคลองบางกอกใหญ่ตอนเหนือ ด้านทิศตะวันตกจดคลองหลังวัดและคลองข้างวัด ด้านทิศเหนือจดคลองหลังวัด และคลองบางบัวทอง ด้านทิศใต้จดคลองข้างวัดและคลองบางกอกใหญ่ตอนใต้ รวมเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ ๒๕ ไร่ ๑ งาน ๔๐ ตารางวา

---

(๑) ดู – เรื่อง สาส์นสมเด็จ ภาค ๕๐ พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๐๒ น. ๖๕, ๘๕ – ๘๑

(๒) – คลองบางลำเจียกน้อยก็เรียก

ที่ธรณีสงฆ์ของวัด มีส่วนติดกับเขตวัดออกไปอีก ๒ ขนัด ขนัดหลังวัดมีเนื้อที่ ๔ ไร่ ๒ งาน ๒๔ ตารางวา ขนัดข้างเขตวัดตอนหลังมีเนื้อที่ ๓ งาน ๒๑ ตารางวา

ที่กัลปนาของวัด เป็นที่นา อยู่ตำบลคลองหกวา สายผึ้งใต้ อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี ซึ่งนางฤทธิ์ณรงค์รอน (แจ่ม แสงมณี) ถวาย รวมทั้งสิ้นเป็นเนื้อที่ ๒,๖๔๕ ไร่ ๒ งาน ๔ ตารางวา

ผู้สร้างและปฏิสังขรณ์วัด

ผู้สร้างวัด ในหนังสือประวัติวัด[๑] เล่าเรื่องเดิมของวัดก่อนที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จะทรงสถาปนา โดยอาศัยคำของพระเถระผู้ใหญ่ ๒ รูป คือ เจ้าคุณพระสังวรานุวงศ์เถระ (เอี่ยม) วัดราชสิทธาราม กับ เจ้าคุณพระอริยศีลาจารย์ (วรรณ) วัดสังข์กระจาย เล่าไว้เป็น

(๑) ดู – ประวัติวัดสังข์กระจาย หลวงพ่อพระกัจจายน์ กับวรรณคดีเวสสันดรกัณฑ์ชูชก พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๐๑ น. ๔ – ๗

๒ นัย คือ นัย ๑ เล่าว่า วัดนี้เป็นวัดโบราณมาก่อน สร้างขึ้นราวปลายสมัยกรุงศรีอยุธยาคาบเกี่ยวกับตอนต้นสมัยกรุงธนบุรี เมื่อเจ้าคุณพระอริยศีลาจารย์ (วรรณ) ปฏิสังขรณ์วัดครั้งใหญ่ พบลูกนิมิตฝังอยู่ใต้พื้นที่หลังพระวิหารบั๋จุบันหลายลูก หลักฐานอย่างอื่นไม่พบ เข้าใจว่าเป็นวัดเล็ก ๆ ไม่มีถาวรวัตถุมากนัก หรือหากมีก็คงจะถูกรื้อถอนไปเมื่อคราวที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกโปรดเกล้าฯให้สถาปนาใหม่ และว่า วัดคงจะร้างไปในตอนที่บ้านเมืองเกิดศึกสงครามกับพม่า ตอนเสียกรุงศรีอยุธยาและตอนกู้เอกราชในสมัยกรุงธนบุรี อีกนัย ๑ เล่าว่า นายสังข์ ชาวบ้านปากคลองบางวัวทอง ห่างจากวัดลึกเข้าไปประมาณ ๗ เส้นเศษ เป็นข้าราชการตำแหน่งนายสารบบในกรมพระสุรัสวดี และเป็นอุบาสกประจำวัดราชสิทธาราม (วัดพลับ) มีจิตศรัทธาสร้างขึ้นในราวปลายสมัยกรุงธนบุรี สถานที่สร้างเป็นสวนของนายสังข์ สร้างเป็นวัดเล็ก ๆ ขึ้นก่อน แล้วจึงค่อยขยับ

ขยายตามกำลังทรัพย์ ต่อมา คุณจอมแว่นหรือคุณเสือ[๑] พระสนมเอกของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้ให้นางจ่ายข้าหลวงคนสนิทไปเผ้าสวนของตนที่อยู่ติดกับสวนของนายสังข์ คนทั้งสองเลยรู้จักและสนิทสนมกันจนถึงกับชักชวนกันสร้างวัดเพิ่มเติม นางจ่ายรับ

---

(๑) ประวัติท่านผู้นี้ สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงเล่าถวายสมเด็จ ฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ว่า "ตัวชื่อแว่นเป็นชาวเวียงจันทน์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้มาเป็นบาทบริจาแต่เมื่อยังดำรงพระยศเป็นสมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก เสด็จเป็นจอมพลขึ้นไปตีเมืองเวียงจันทน์ เธอมีความภักดีในการปฏิบัติชอบพระราชอัธยาศัย จึงได้เป็นอุปฐากอยู่กับพระองค์มาแต่ก่อนเสวยราชย์ เมื่อเสวยราชย์ก็ได้เป็นพระสนมเอกอยู่กับพระองค์ และอาจจะเพ็ดทูลได้ผิดกับพระสนมคนอื่น ๆ เพราะเหตุที่เธออยู่ประจำพระองค์เสมอ เวลาพระเจ้าลูกเธอที่ยังทรงพระเยาว์ขึ้นเฝ้าจึงอยู่ในความดูแลของเธอ บางทีก็เห็นจะขู่ลู่ เจ้านายเล็กเหล่านั้นพากันกลัวเกรง จึงเรียกกันว่าคุณเสือ อย่างว่าเป็นชื่อเด็กตั้ง แต่คนอื่นเอามาเรียกบ้างครั้นสิ้นรัชกาลที่ ๑ คุณเสือก็สิ้นวาสนา ได้ยินว่าไปสมัครสมานอยู่กับเจ้าฟ้ากุณฑล เพราะเป็นเชื้อชาวเวียงจันทน์ด้วยกัน และช่วยเลี้ยงสมเด็จพระเจ้าลูกเธอที่เจ้าฟ้ากุณฑลเป็นพระมารดามาจนถึงอสัญกรรมในรัชกาลที่ ๒" ดู – สาส์นสมเด็จ ภาคที่ ๔๐ พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๐๑ น. ๓๖ – ๓๗

อาสาขอทุนคุณจอมแว่นๆ ก็มอบทุนทรัพย์ให้มาสร้างเพิ่มเติมตามความประสงค์ เมื่อสำเร็จแล้ว นายสังข์กับนางจ่ายต่างจะเอาชื่อของตนตั้งเป็นชื่อวัด ครั้นตกลงกันไม่ได้ นางจ่ายจึงนำความแจ้งแก่คุณจอมแว่น ๆ จึงกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกขอพระราชทานชื่อวัด พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมีพระราชดำรัสว่า "วัดไม่สวย ไม่สมกับเป็นวัดพระสนมเอก" จึงโปรดเกล้าฯให้สถาปนาขึ้นใหม่พระราชทานคุณจอมแว่น และในตอนที่ขุดพื้นที่เพื่อสร้างพระอุโบสถนั้นพบพระกัจจายน์หล่อด้วยสัมฤทธิ์องค์หนึ่ง(๑) ขนาดหน้าตักกว้าง ๑๐ นิ้ว ไม่มีฐาน กับสังข์ตัวหนึ่ง โดยเฉพาะสังข์นั้นชำรุดเพราะแรงเครื่องขุด

เมื่อสร้างวัดเสร็จตามพระราชประสงค์แล้ว จึงพระราชทานนามวัดว่า "วัดสังข์กัจจายน์" ตามนิมิตที่พบพระกัจจายน์และสังข์

สิ่งก่อสร้างสมัยเมื่อคุณจอมแว่นให้ทุนทรัพย์มาสร้างเพิ่มเติม คือ กุฏีสงฆ์ ๔ คณะ อยู่มุมวัดด้านใต้

---

(๑) พระกัจจายน์องค์นี้ ปัจจุบันทางวัดยังรักษาไว้

แต่ละคณะมีกุฏิ ๔ หลัง หลังหนึ่ง ๆ มี ๒ ห้อง ส่วนกุฏิเจ้าอาวาสอยู่ทางด้านตะวันออกของกุฏิสงฆ์ทั้ง ๔ คณะ หมู่กุฏิเหล่านี้ เป็นตึกก่อด้วยอิฐถือปูน มีกำแพงอิฐล้อมสูง ๑ วา มีประตูเข้าออกทั้ง ๔ ด้าน(๑)

เรื่องนายสังข์ นางจ่าย สร้างวัด และเรื่องขุดพบพระกัจจายน์กับสังข์ คราวพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงสถาปนาใหม่ คงจะเป็นที่มาของความแตกต่างเรื่องชื่อวัดดังกล่าวแล้ว

ส่วนประวัติวัดตามที่ปรากฏหลักฐานในหนังสือนั้น มีเป็นเรื่องสั้น ๆ เจ้าพระยาวิชิตวงศ์วุฒิไกร (ม.ร.ว. คลี่ สุทัศน์) เรียบเรียงทูลเกล้า ฯ ถวายในรัชกาลที่ ๕ ว่า "วัดสังข์กระจายอยู่ในคลองบางกอกใหญ่ฝั่งเหนือ เป็นวัดโบราณ ในรัชกาลที่ ๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงสถาปนาพระราชทานเจ้าจอมแว่น หรือนัยหนึ่งเรียกว่า 'คุณเสือ' พระสนมเอก ถึงรัชกาลที่ ๓

(๑) สถานที่ดังกล่าวนี้ ปัจจุบันเป็นเขตบ้านเช่าทั้งหมด

หลวงพ่อกัจจายน์ องค์จริง

กล่าวกันว่าขุดพบตรงบริเวณที่สร้างพระอุโบสถในรัชกาลที่ ๑

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิสังขรณ์"(๑)

สิ่งก่อสร้าง เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนา คือ พระอุโบสถอยู่เคียงข้างหมู่กุฎีสงฆ์เดิม แต่หันหน้าไปทางคลองบางวัวทอง กับกุฎีสงฆ์อีกหมู่หนึ่ง ตรงมุมพระอุโบสถด้านใต้

การสถาปนาวัดในรัชกาลที่ ๑ ไม่ปรากฏว่าเป็นวันเดือนปีใด แต่เมื่อพิเคราะห์ดูข้อความบางตอนในหนังสือ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ และพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาแล้ว เห็นว่า น่าจะทรงสถาปนาขึ้นก่อนหรือในตอนต้น ๆ ปีที่เสวยราชย์ เพราะข้อความในหนังสือทั้ง ๒ นั้น กล่าวว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงตั้งพระราชพิธีปราบดาภิเษก วันจันทร์ เดือน ๘ บุรพาษาฒ(๒) จากนั้นได้ทรงประดิษฐานพระราชวงศ์ ตั้งข้าราชการวังหลวงวังหน้า และพระราชาคณะโดย

---

(๑) ดู – ตำนานพระอารามหลวง พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ น. ๒๗

(๒) ตรงกับวันที่ ๑๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๒๕

ลำดับ ในเรื่องพระราชาคณะนั้น ปรากฏว่าเมื่อได้ทรงเปลี่ยนแปลงให้วิเสทนอกจัดกับบิยจังหันเช้าถวายพระราชาคณะแทนการพระราชทานเบี้ยหวัดตามคำของพระธรรมธีราราชมหามุนี[๑] ที่ถวายพระพรว่าไม่ควรถวายเงินพระสงฆ์ ๆ รบเป็นอาบัติปาจิตตีย์แล้ว พระเทพมุนี (เรือง) วัดบางว้าใหญ่ (วัดระฆัง) ข้าหลวงเดิมเข้าเฝ้าถวายพระพรว่า อย่าทรงเชื่อพระธรรมธีราราชมหามุนีนัก เพราะเป็นพวกอาสัตย์สอพลอ เคยทำให้แผ่นดินเจ้าตากฉิบหายมาแล้ว ทรงพิโรธว่าพระเทพมุนีข้าหลวงเดิมเจรจาหยาบช้า แสร้งจะให้เหมือนแผ่นดินเจ้าตาก จึงตำรัสให้ถอดออกจากตำแหน่งพระราชาคณะ แล้ว

---

(๑) คือ สมเด็จพระสังฆราช (ชื่น) วัดหงษ์รัตนาราม ธนบุรี ในรัชกาลที่ ๑ ถูกลดสมณศักดิ์ลงมาเป็นพระธรรมธีราราช-มหามุนี ว่าที่พระวันรัต และต่อมาถูกลดสมณศักดิ์อีกครั้งหนึ่งเป็นพระธรรมไตรโลก ดู – เรื่องตั้งพระราชาคณะผู้ใหญ่ในกรุงรัตนโกสินทร์ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ และสมเด็จ ฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเรียบเรียง พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๖๖ น. ๓๕ – ๓๖

โปรดให้พระเทพโมลีวัดสังข์กระจายเป็นพระเทพมุนี[๑]

ข้อความที่อ้างมานี้ แสดงให้เห็นว่า ในปีที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงกระทำพระราชพิธีปราบดาภิเษกอย่างสังเขปในปีแรกที่เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัตินั้น วัดสังข์กระจาย เป็นวัดสำคัญมีพระราชาคณะผู้ใหญ่ชั้นเทพครองแล้ว ดังนั้น การสถาปนาจึงน่าจะก่อนหรือในตอนต้น ๆ ปีที่เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ

ในรัชกาลที่ ๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โปรดเกล้า ฯ ให้ปฏิสังขรณ์พระอุโบสถครั้งหนึ่ง แต่ไม่ปรากฏว่าเป็นวันเดือนปีใดอีกเช่นกัน ส่วนสิ่งก่อสร้างอย่างอื่น ๆ ไม่มีเพิ่มเติม อาจเป็นเพราะวัดยังบริบูรณ์ดีอยู่เว้นแต่พระอุโบสถเท่านั้นก็เป็นได้ แต่ในส่วนตัวคุณจอมแว่นนั้น เมื่อสิ้นรัชกาลที่ ๑ แล้ว อยู่กับ

---

(๑) ดู – พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ขำ บุนนาค) สำนักพิมพ์คลังวิทยา พ.ศ. ๒๕๐๕ น. ๑๖ – ๓๒

– พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา ภาคจบ ห้างหุ้นส่วนจำกัดโอเดียนสโตร์ พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ น. ๔๕๐

สมเด็จ ฯ เจ้าฟ้ากุณฑลทิพยวดี[๑] ช่วยเลี้ยงสมเด็จพระเจ้าลูกเธอที่เจ้าฟ้าพระองค์นั้นทรงเป็นพระมารดา แล้วอุทิศที่ดินที่อยู่ติดกับวัดให้เป็นสมบัติของวัดทั้งหมด

ในรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริเห็นว่า วัดวาอารามที่สร้างและปฏิสังขรณ์ขึ้นในรัชกาลที่ ๑ นั้น ถึงกาลเวลาอันควรปฏิสังขรณ์หลายวัด จึงโปรดเกล้า ฯ ให้บุรณะปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ขึ้นในราวปี พ.ศ. ๒๓๙๓ วัดที่ได้ทรงบุรณะ

---

(๑) สมเด็จ ฯ เจ้าฟ้ากุณฑลทิพยวดี เป็นพระราชธิดาองค์ที่ ๓๕ ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระนามเดิม พระองค์เจ้าหญิงจันทบุรี ประสูติปีมะเมีย พ.ศ. ๒๓๔๑ แล้วทรงสถาปนาเป็น เจ้าฟ้ากุณฑลทิพยวดี เพราะเป็นนัดดาของพระเจ้านครเวียงจันทน์ ในรัชกาลที่ ๒ ได้เป็นพระราชชายานารี มีเจ้าฟ้า ๔ พระองค์ สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๓ เมื่อวันเสาร์ เดือน ๔ ขึ้น ๓ ค่ำ ปีจอ พ.ศ. ๒๓๘๑ พระชันษา ๔๒ ปี เจ้าจอมมารดาทองสุก ราชธิดาพระเจ้าอินทวงศ์ เป็นพระมารดา ดู – เรื่องราชสกุลวงศ์ พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๐๗ น. ๑๕

ปฏิสังขรณ์ในพระนครนอกพระนครครั้งนี้ ๓๕ วัด รวมทั้งวัดสังข์กระจายด้วย(๑)

การบุรณะปฏิสังขรณ์วัดสังข์กระจายในรัชกาลที่ ๓ นั้น โปรดเกล้า ฯ ให้ทำทั้งวัด โดยให้สร้างกุฏิสงฆ์เพิ่มเติมทางริมฝั่งคลองบางกอกใหญ่อีก ๒ หมู่ คือ ฝั่งคูด้านเหนือ ๓ หมู่ ด้านใต้ ๒ หมู่ และทางด้านเหนือของวัดอีก ๗ หมู่ แล้วสร้างกุฏิหลังใหญ่ ๒ หลัง กุฏิแถว ๔ หลัง ล้อมหอฉัน นอกจากนั้น ก็โปรดเกล้า ฯ ให้สร้างศาลาการเปรียญ หอระฆัง กับศาลาท่าน้ำอีก ๕ แห่ง(๒)

---

(๑) ดู – เรื่องพระราชพงศาดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓ สำนักพิมพ์คลังวิทยา พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๐๖ น. ๓๔๓ - ๓๔๕

(๒) การบุรณะปฏิสังขรณ์วัดสังข์กระจายครงนี้ เข้าใจว่ากรมหมื่นไกรสรวิชิตเป็นนายงาน หลักฐานบางแห่งกล่าวว่ารัชกาลที่ ๑ โปรดเกล้า ฯ ให้กรมหมื่นไกรสรวิชิตเป็นนายงานเห็นจะผิด เพราะกรมหมื่นไกรสรวิชิต ประสูติเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๔๑ พระนามเดิม พระองค์เจ้าชายสุทัศน์ เรียกกันว่า "พระองค์โต" ได้รับสถาปนาเป็นกรมหมื่นไกรสรวิชิต ในรัชกาลที่ ๓ พ.ศ. ๒๓๗๒ ทางกำกับกรมสังฆการี กรมธรรมการ กรมอาลักษณ์ และคลังหมวกเสื้อ ดู–เรื่องราชสกุลวงศ์ พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๐๗ น. ๑๕

ในรัชกาลที่ ๔ และรัชกาลต่อ ๆ มา ไม่ปรากฏหลักฐานการบุรณะปฏิสังขรณ์อันเป็นส่วนราชูปถัมภ์ การบุรณะปฏิสังขรณ์ก่อสร้างเพิ่มเติมวัดนี้ส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่ทางวัดพร้อมด้วยอุบาสกอุบาสิกา และผู้มีจิตศรัทธาช่วยกันอุปถัมภ์บำรุงตามกำลังศรัทธาและกำลังทรัพย์

ลำดับเรื่องกาลเวลาเกี่ยวกับการบุรณะปฏิสังขรณ์และก่อสร้างครั้งสำคัญ ๆ ภายในวัดในระยะต่อๆ มามีดังนี้

สมัยเจ้าคุณพระปรากรมมุนี (นวล) เป็นเจ้าอาวาส[๑] ได้ซ่อมพระเจดีย์ ๗ องค์กับพระปรางค์ ๒ องค์ ในพระวิหาร แต่วันเดือนปีที่ซ่อมไม่ปรากฏ

สมัยเจ้าคุณพระอริยศีลาจารย์ (เอี่ยม) เป็นเจ้าอาวาส (สมัย ร. ๕) สืบต่อจากเจ้าคุณพระปรากรมมุนี (นวล) ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๑๙ ได้บุรณะปฏิสังขรณ์หลายอย่าง คือซ่อมพระอุโบสถ โดยเปลี่ยนตัวไม้เครื่องบนใช้กระเบื้องมุงหลังคาประดับช่อฟ้าใบระกาใหม่ทั้งหมด

---

(๑) เจ้าคุณพระปรากรมมุนีที่เป็นเจ้าอาวาสวัดนี้ ปรากฏว่ามี ๒ องค์ คือในสมัยรัชกาลที่ ๓ มีชื่อเดิมว่า ดี ในสมัยรัชกาลที่ ๕ มีชื่อเดิมว่า นวล เข้าใจว่าองค์นี้จะเป็นในสมัยรัชกาลที่ ๕

พร้อมกับปูแผ่นอิฐลานนอกพระอุโบสถแทนของเก่าที่ชำรุดทรุดโทรม และบุรณะวิหารกับกุฏิวิปัสสนาของนายสังข์ด้วย จากนั้น ได้ทำเขื่อนก่ออิฐกันน้ำเซาะตลิ่งเป็นแนวยาวตั้งแต่ด้านหน้าริมคลองบางกอกใหญ่วกเข้าคลองบางวัวทองจนถึงฉนวนหน้าพระอุโบสถ แล้วปฏิสังขรณ์กุฏิสงฆ์ ๕ หมู่ ทางด้านคลองบางกอกใหญ่ใหม่หมด ร้อหมู่กุฏิสงฆ์ของคุณจอมแว่นลงบางส่วน เพราะภิกษุสามเณรอยู่น้อย เอาตัวไม้ที่ยังดีไปซ่อมหมู่กุฏิอื่น ๆ ส่วนเศษอิฐหักกากปูนประมูลเอาเงินมาสมทบทุนบุรณะปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุต่าง ๆ ในวัด

สมัยเจ้าคุณพระอริยศีลาจารย์ (แสง) เป็นเจ้าอาวาส (สมัย ร. ๕) ต่อจากเจ้าคุณพระอริยศีลาจารย์ (เอี่ยม)(๑) จนถึง พ.ศ. ๒๔๕๑ ได้บุรณะปฏิสังขรณ์วัด ปรากฏตามรายงานของจมื่นจิตรเสน่ห์(๒) มรรคนายกคนแรกของวัดทำรายงานถึงเจ้าพระยาวิชิตวงศ์วุฒิไกร เสนาบดีกระทรวงธรรมการโดยลำดับดังต่อไปนี้

---

(๑) ปีมรณภาพไม่ทราบแน่นอน กล่าวกันว่าอยู่ระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๒๕ - ๒๔๓๖

(๒) นามเดิม มุ้ย ชลานุเคราะห์ ต่อมาเป็นพระยาชลธารพินิจจัย

ร.ศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕)

๑. ซ่อมแซมปฏิสังขรณ์ช่อฟ้า พระอุโบสถ

๒. รื้อศาลาปูนท่าน้ำพระอุโบสถหลังด้านตะวันตก แล้วทำใหม่เป็นศาลาไม้สัก แต่หลังคายังคงมุงด้วยกระเบื้องของเดิม เฉลียงสามด้านมุงสังกะสี ก่ออิฐถือปูนเป็นอัฒจันทร์หนึ่งชั้นล้อมศาลาสามด้านหันหน้าเข้าหาพระอุโบสถ

๓. ย้ายศาลาเก่าหน้าวัดริมคลองบางกอกใหญ่ไปปลูกที่ศาลาการเปรียญ เปลี่ยนเสาเครื่องบนใหม่เพราะของเก่าชำรุด หลังคาคงมุงด้วยกระเบื้องของเดิม เฉลียง ๔ ด้านมุงสังกะสีก่ออิฐถือปูนเป็นอัฒจันทร์ ๓ ด้าน

ร.ศ. ๑๒๒ (พ.ศ. ๒๔๔๖)

๑. รื้อกุฏิที่คุณจอมแว่นให้ทุนสร้างไว้ลงทั้งหมด แล้วปราบที่ให้เรียบ ของสิ่งใดที่ยังใช้ได้ เช่น แผ่นอิฐตัวไม้ ก็นำไปซ่อมแซมเสนาสนะสงฆ์ ส่วนของใช้ไม่ได้ เช่น อิฐหักกากปูน เอาถมที่ลุ่มปรับพื้นที่ให้เรียบ

๒. ปฏิสังขรณ์สระน้ำใกล้กุฏีเจ้าอาวาสสระ๑และก่อคั่วถมพื้น ปูอิฐริมสระ สำหรับเป็นที่สรงน้ำของพระภิกษุสามเณร โดยใช้อิฐจากกุฏิเก่า ๆ ที่ถูกรื้อลงมา

๓. ปฏิสังขรณ์ศาลาหน้าวัด ทำฝาใส่บานมีซี่กรงเหล็กข้างใน ๔ ด้าน เฉลียงด้านหลัง ก่อคั่ว ถมดิน ปูอิฐ แล้วก่อเตาไว้ ๒ เตา เพื่อจะได้ใช้เป็นการสาธารณะ

๔. รื้อศาลาบู่นท่าน้ำหน้าพระอุโบสถ ด้านตะวันออก แล้วสร้างใหม่เป็นคู่กับหลังที่สร้างใน ร.ศ. ๑๒๑ โดยใช้ตัวไม้เดิมบ้าง เพิ่มเติมใหม่บ้าง หลังคาคงใช้กระเบื้องของเก่า เฉลียงสี่ด้านมุงสังกะสีก่ออิฐถือปูนเป็นอัฒจันทร์หนึ่งชั้น ล้อมศาลา ๓ ด้าน พื้นเป็นไม้สักบ้าง เต็งรังบ้าง

๕. ซ่อมถนนสายริมกำแพงแถวด้านนอกหลังพระอุโบสถ กว้าง ๔ ศอก ยาว ๒๐ วา ๒ ศอก

๖. เสริมเขื่อนตอนในริมคลองเล็ก ซ่อมอัฒจันทร์เชิงสะพานข้ามคูหลังกุฏิ

๗. ซ่อมถนนสายอื่น ซ่อมกำแพงและการเบ็ดเตล็ดอื่น ๆ

ร.ศ. ๑๒๓ (พ.ศ. ๒๔๔๗)

๑. รื้อตัดถางและปราบพื้นที่ตรงบริเวณกุฏิคุณจอมแว่น

๒. ปฏิสังขรณ์หลังคา ผ้าเพดาน พื้นปูนในส่วนพระวิหาร

๓. ปฏิสังขรณ์พระวิหารเล็กไว้พระพุทธรูป พระปรางค์หน้าพระวิหารกับซุ้มประตูกำแพงพระวิหาร

๔. ปฏิสังขรณ์ฝากับหลังคาศาลาเล็กใกล้บริเวณกุฏิหลัง ๑

๕. สร้างเขื่อนตอนในคลองหน้าพระอุโบสถ ต่อจากเขื่อนเดิมตั้งแต่สะพานฉนวนถึงสะพานข้ามคลองตอนใน ยาว ๓๔ วา ๒ ศอก

ร.ศ. ๑๒๔ (พ.ศ. ๒๔๔๘)

๑. ปฏิสังขรณ์เขื่อนหน้าวัดตอนคลองบางกอกใหญ่ด้านเหนือ ยาว ๑๑ วา ๒ ศอก สูง ๑ วา

๒. สร้างศาลาข้างหน้าโรงทึมตอนในกุฏิหลัง ๑ ยาว ๓ วา ๓ ศอก ๑ คืบ กว้าง ๑ วา ๓ ศอก ๑ คืบ สูง ๑ วา ๒ ศอก ๑ คืบ มีเฉลียงสองด้าน กว้าง ๓ ศอก ๑ คืบ มีกันสาด ๒ ด้าน มุงสังกะสี

๓. ปฏิสังขรณ์กำแพงเดิมข้างพระอุโบสถด้านตะวันตก และขุดอิฐปูนของกุฏิเดิม ทำร่องขุดเอาดินขึ้นถมพื้นที่ปราบเรียบแล้วปลูกพรรณไม้ต่างๆ

ร.ศ. ๑๒๖ (พ.ศ. ๒๔๕๐)

๑. สร้างซ่อมพระอุโบสถ คือสร้างช่อฟ้าขึ้นใหม่คู่ ๑ สร้างใบระกาและหางหงษ์ทั้งหมด เปลี่ยนระแนงเชิงกลอนที่ชำรุด ซ่อมกระเบื้องถือปูนเชิงชายและทั้งชายกระเบื้อง หัวแปหลัง ใบระกา ทาสีผ้า เชิงกลอน และซ่อมพื้นซีเมนต์ลานพระอุโบสถ

๒. เลื่อนศาลาท่าน้ำหน้าวัด ๒ หลังออกไปทางหน้าอีกพอสมควร ซ่อมช่อฟ้าใบระกา หลังคาทาสีผ้า ช่อฟ้า ใบระกา เชิงกลอน หน้าบันตอนหลัง

ในร.ศ. ๑๒๗ (พ.ศ. ๒๔๕๑) เจ้าคุณพระอริยศีลาจารย์ (แสง) ถึงมรณภาพ พระปลัดเจิงกับพระมหาวรรณ (เจ้าคุณพระอริยศีลาจารย์) รักษาการแทนเจ้าอาวาส ได้มีการปฏิสังขรณ์วัดในระยะนี้ คือ ในร.ศ. ๑๒๗ (พ.ศ. ๒๔๕๑) ซ่อมธรณีประตูพระอุโบสถ ๒ ประตู และหลังคากุฏิในคณะของพระปลัดเจิง ๒ หลัง ๆ ละ ๓ ห้อง และสร้างโรงเรือนของสงฆ์อีกหลัง ๑ สองห้อง ยาว ๔ วา กว้าง ๒ วา ๒ ศอก สูง ๘ ศอก

สมัยเจ้าคุณพระอริยศีลาจารย์ (วรรณ) เป็นเจ้าอาวาส (สมัย ร. ๕ – ร. ๖) ได้ปฏิสังขรณ์วัดตามรายการดังต่อไปนี้

ร.ศ. ๑๒๘ (พ.ศ. ๒๔๕๓)

๑. ปฏิสังขรณ์ชานรอบนอกบริเวณหอฉัน และสะพานข้ามคลองหลังกุฏิ

๒. ทำท่อระบายน้ำเข้าสระยาว ๑๒ วา

๓. ทำแผงกันหน้าต่างศาลาการเปรียญ (๒๐)

---

(๒๐) การปฏิสังขรณ์สิ่งต่าง ๆ ภายในวัดตามรายการตั้งแต่ ร.ศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕) ถึง ร.ศ. ๑๒๘ (พ.ศ. ๒๔๕๓) นี้ เก็บความจากเอกสารเรื่องรายงานมรรคนายก วัดสังข์กระจาย แผนกเอกสารสำคัญ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร

พ.ศ. ๒๔๕๖

๑. สร้างตึกหลัง ๑ ๒ ชั้นสองชั้น ตั้งอยู่ด้านตะวันออกเฉียงเหนือของคณะ ๓ พร้อมกับกำแพง

๒. สร้างถนนในวัดเพิ่มขึ้นอีกสาย ๑

พ.ศ. ๒๔๕๗

๑. รื้อหอไตรของเก่าซึ่งชำรุดมาก ปฏิสังขรณ์ไม่ได้ แล้วสร้างใหม่เป็นกุฏิทรงบั้นหยา ๒ ชั้น ในคณะ ๓ แนวเดียวกับตึกที่สร้างใน พ.ศ. ๒๔๕๖ ใช้เป็นที่เก็บหนังสือใบลานของเก่า

๒. สร้างกุฏิขึ้นใหม่อีกหลัง ๑ สองชั้นทางด้านตะวันตกของคณะ ๓

พ.ศ. ๒๔๖๐

๑. สร้างเขื่อนคอนกรีตหน้าวัด ด้านคลองบางยอกใหญ่ใหม่ ยาว ๔๓ วา

๒. สร้างศาลาท่าน้ำขึ้นอีกหลัง ๑ เสาเทคอนกรีต พื้นและเครื่องบนใช้ไม้สัก มุงกระเบื้องดินเผา ติดข่อฟ้าใบระกา หน้าบันประดับกระจก

๓. สร้างถนนจากศาลาท่าน้ำไปจดคูหลังกุฏิ

พ.ศ. ๒๔๖๒

๑. สร้างถนนอีก ๒ สาย สาย ๑ ตั้งแต่โรงเรียนแสงมณีจดกำแพงวิหาร อีกสาย ๑ ตัดตรงไปทางหน้าคณะ ๓ — ๒ — ๑

๒. ปฏิสังขรณ์ชุกชีในพระอุโบสถโดยทำลวดลายลงรักปิดทอง ประดับกระจกใหม่พร้อมกับบุรณะลานพระอุโบสถ

พ.ศ. ๒๔๖๓

๑. สร้างหอสวดมนต์ในคณะ ๓ ทางด้านตะวันตกเฉียงใต้ ทรงบั้นหยา ๒ ชั้น มีมุขยื่นออกมาทางด้านข้าง พื้นล่างก่ออิฐ ปูพื้นซีเมนต์เสาคอนกรีต ผนังก่ออิฐโบกปูนทำเป็นสี่เหลี่ยม ชั้นสองปูกระดานไม้สัก เสาไม้เต็งรังฝาชั้นบนและเครื่องบนใช้ไม้สัก

พ.ศ. ๒๔๖๔

๑. ซ่อมโป๊ะหน้าวัดลูก ๑

๒. ก่อเขื่อนในคูหลังกุฏิ ยาว ๒๖ เมตร สูง ๑.๕ เมตร

๓. สร้างสะพานข้ามคูด้านในสะพาน ๑ กว้าง ๑.๕ เมตร ยาว ๔.๕ เมตร สูงจากระดับน้ำ

๑เมตร เชิงสะพานก่ออิฐถือปูนพื้นปูด้วยไม้เต็งรัง

พ.ศ. ๒๔๖๕

๑. ลงรักปิดทองพระประธาน และพระอัครสาวก และชุกชี ที่ประดิษฐานพระประธานและพระอัครสาวก

๒. ทำการเบ็ดเตล็ดอื่นๆ เช่น ปิดทองพานแว่นฟ้าของเก่า ต่อโต๊ะหมู่ทองประดับกระจก ทำสังกะสีใส่พานแว่นฟ้า ทำกรวยสังกะสีสำหรับก่อพระทราย ทาสีหอสวดมนต์ ศาลาท่าน้ำ ประตูพระอุโบสถ ซ่อมสังกะสีรางน้ำหอสวดมนต์ และถมที่ลุ่ม

พ.ศ. ๒๔๖๖

๑. สร้างศาลาการเปรียญหลัง ๑ ยาว ๑๙.๘๐ เมตร กว้าง ๑๑.๔๐ เมตร สูง ๙.๔๐ เมตร เป็นแบบมุขลดชั้นเดียว เสาเทคอนกรีต ผนังก่อด้วยอิฐถือปูน พื้นไม้สัก มีประตู ๘ บาน หน้าต่าง ๑๔ บาน มีบันไดขึ้นลง ๔ บันได หลังคามุงกระเบื้องเคลือบ สร้างเสร็จแล้วติดไฟฟ้าทั่วทั้งศาลา

๒. สร้างถนนรอบศาลาการเปรียญ

พ.ศ. ๒๔๖๗

๑. สร้างศาลาท่าน้ำตรงกับศาลาการเปรียญลงไปหลัง ๑

๒. สร้างโรงเรียนภาษาไทยหลัง ๑ ชื่อโรงเรียน "แม่ฉัตร" เป็นตึกชั้นเดียวมีมุขยื่นกลาง ยาว ๑๓.๔ เมตร กว้าง ๗.๙ เมตร สูง ๔.๗๕ เมตร เสาคอนกรีต พื้นปูด้วยกระเบื้องซีเมนต์ผนังโบกปูนเครื่องบนไม้สัก มุงด้วยกระเบื้องซีเมนต์

พ.ศ. ๒๔๖๙ (สมัย ร. ๗)

๑. สร้างเขื่อนในบริเวณที่ดินที่ พ.ต. หลวงฤทธิ์ณรงค์รอน คุณนายพริ้ง และคุณนายแจ่ม ซื้อถวายวัด คือ ที่ดินริมคลองบางกอกใหญ่ติดต่อกับเขตวัดด้านตะวันตกเฉียงใต้ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๘

พ.ศ. ๒๔๗๒

๑. รื้อกุฏีไม้ของเก่าในคณะ ๒ แล้วสร้างขึ้นใหม่อีก ๒ หลัง ทำเป็นตึก ๒ ชั้น กว้างยาวเท่ากัน คือ กว้าง ๖.๑๗ เมตร ยาว ๑๕.๓๐ เมตร พื้นล่างเทคอนกรีต เสาคอนกรีต ผนังก่อ

อิฐถือปูน พื้นชั้นสอง ฝา และเครื่องบนเป็นไม้สัก มุงกระเบื้องดินเผา

๒. สร้างโป๊ะคอนกรีตหน้าวัดขึ้นใหม่แทนโป๊ะเก่าที่ใช้ไม่ได้

๒๓ พ.ย. ๒๕๑๐

พ.ศ. ๒๔๗๓

๑. รื้อกุฏิเก่าในคณะด้านตะวันออกซึ่งเป็นไม้ล้วน ๆ ออกแล้วสร้างเป็นกุฏิขึ้นใหม่ เป็นกุฏิ ๒ ชั้น ๘ ห้อง มีมุขทางด้านตะวันออก มีบันไดคอนกรีต ๒ ฟาก เครื่องบนไม้สัก เสาล่างหล่อคอนกรีต เสาบนไม้เต็งรัง ฝาหน้าใช้ไม้ของเก่า ฝาด้านข้างและหลังใช้ไม้สัก มุงกระเบื้องดินเผา

พ.ศ. ๒๔๗๔

๑. สร้างศาลาท่าน้ำ ตรงหน้าโรงเรียนแม่ฉัตร ลงไปหลัง ๑ พื้นและเครื่องบนใช้ไม้สัก ติดช่อฟ้าใบระกา หน้าบันประดับกระจก พร้อมกับสร้างสะพานท่าน้ำตรงหน้าศาลา เรียกชื่อสะพานว่า "สะพานสุรศักดิ์"

๒. สร้างถนนจากศาลาการเปรียญไปถึงหน้าโรงเรียนแม่ฉัตร แล้วหักวกกลับลงไปท่าน้ำยาว ๔๖ เมตร กว้าง ๑.๓๕ เมตร

พ.ศ. ๒๔๗๗ (สมัย ร. ๘)

๑. รื้อหอประชุม ร.ร. ภาษาไทยเดิม (ร.ร. แม่ฉัตร) ลงเพราะผุพังซ่อมให้คืนดีดังเดิมไม่ได้ และนักเรียนก็ถูกย้ายให้ไปเรียนที่โรงเรียนบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ทางวัดจึงรื้อเอาไปสร้างกุฏิสงฆ์ขึ้นอีกคณะหนึ่ง คือคณะ ๔

๒. รื้อกุฏิสร้างด้วยไม้สมัยเก่าอีก ๗ หลัง กับหอไตรหลัง ๑ ซึ่งอยู่ในเขตสุดของวัดด้านตะวันตกเฉียงใต้ (คณะ ๑ ปัจจุบัน) จัดสร้างขึ้นใหม่เป็นกุฏิ ๒ ชั้น มีมุขยื่นออกมาด้านข้างหลังละมุข กว้างยาวเท่ากัน ชั้นล่างเป็นเสาคอนกรีตพื้นล่างก่ออิฐถือปูน ปูพื้นด้วยกระเบื้องซีเมนต์ พื้นชั้นบนเป็นไม้ตะแบก ไม้สัก ฝาด้านหน้าใช้ไม้เก่า ด้านข้าง ด้านหลัง และเครื่องบนใช้ไม้สัก มุงหลังคาด้วยกระเบื้องดินเผา

พ.ศ. ๒๔๗๘

๑. สร้างกุฏิเจ้าอาวาสในคณะ ๑ โดย พ.ต. หลวงฤทธิ์ณรงค์รอน (เจ๊ก แสงมณี) ซื้อบ้านเฒ่าแก่เก้งเจ้าของโรงสีข้าวมาถวายเป็น

สมบัติของวัด แล้วดัดแปลงให้เหมาะแก่การที่จะเป็นกุฏิที่พระสงฆ์อยู่ กุฏิหลังนี้มี ๓ คูหา มุขยื่นออกมาตรงกลาง ชั้นล่างยกเสาล่างเป็นคอนกรีต พื้นไม้สัก เสาบนไม้เต็งรัง ฝาและเครื่องบนใช้ไม้สัก หลังคามุงด้วยกระเบื้องซีเมนต์มีพะไลกันสาดมุงด้วยสังกะสีโดยรอบ

พ.ศ. ๒๔๗๔

๑. สร้างศาลาเขียว กลางคณะ ๑ เดิมใช้เป็นที่ตั้งบำเพ็ญกุศลปลงศพคุณนายพริ้ง แสงมณี ต่อมาใช้สำหรับทำวัตรสวดมนต์ของภิกษุสามเณร

สมัยเจ้าคุณพระอริยศีลาจารย์ (เกษม) เป็นเจ้าอาวาส ตั้งแต่ยังมีสมณศักดิ์เป็นพระครูสังฆวิสุทธิคุณเรื่อยมาจนกระทั่งปัจจุบัน

พ.ศ. ๒๔๘๕ (สมัยรัชกาลปัจจุบัน)

๑. สร้างฌาปนสถานสำหรับวัด ให้ถูกต้องตามสมัยนิยมแบบมาตรฐานในบริเวณระหว่างคณะ๔ กับพระอุโบสถ

พ.ศ. ๒๔๕๗

๑. จัดการปราบพื้นที่ของวัด ที่เป็นหลุมเป็นบ่อให้เรียบ และยกระดับพื้นที่ให้พ้นจากระดับน้ำท่วม

๒. ซ่อมถนนสายตั้งแต่ศาลาท่าน้ำหน้าวัดตัดตรงไปยังหน้าพระวิหารหลวงพ่อกัจจายน์ โดยเทคอนกรีตเสริมเหล็กให้สูงจากถนนเดิมอีกประมาณ ๑ คืบ

พ.ศ. ๒๔๕๘

๑. รื้อพื้นเดิมใต้ศาลาการเปรียญ แล้วทำเป็นพื้นคอนกรีตเสริมเหล็กใหม่ทั้งหมด เพราะของเก่าปูด้วยกระเบื้องปูนผุพังเกือบหมดแล้ว

๒. ปรับปรุงที่เก็บศพ โดยทำเป็นชองซ้อนขึ้นไป ๔ ชั้น ยาว ๑๕ เมตร สูง ๑ เมตร ๒๐ เซนต์ พร้อมกับสร้างฮวงซุ้ยอีก ๒๐ หลัง เรียงกันเป็นแนวยาว ๒๐ เมตร

๓. หล่อหลวงพ่อกัจจายน์จำลอง (เมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๔๕๘ เวลา ๑๖.๐๐ น.) หน้าตักกว้าง ๒ ศอก

พ.ศ. ๒๔๘๘

๑. ซ่อมหอไตรที่คณะ ๔ โดยทำเป็นตัวตึก ๒ ชั้น เท่าเดิม แต่มีชานและมีมุขด้านหน้า

๒. ซ่อมกุฏิในคณะ ๔ โดยรื้อของเก่าซึ่งเป็นตัวไม้ออก แล้วสร้างเป็นตึก ๒ ชั้นเท่าเดิมยกพื้นให้สูงขึ้น และมีมุขยื่นออกมาพร้อมกับเปลี่ยนชั้นล่างของกุฏิในคณะ ๔ ทั้งหมดโดยเปลี่ยนแปลงจากตัวไม้มาเป็นก่ออิฐถือปูน

พ.ศ. ๒๕๐๐

๑. ทาสีกุฏิตามสีเดิมใหม่ทุกคณะ

พ.ศ. ๒๕๐๑

๑. หอสวดมนต์คณะ ๓ ยุบลงมา จึงใช้แม่แรงดีดขึ้นไป แล้วดัดแปลงชั้นล่างทำเป็นห้องฝาผนังตึกติดลูกกรงเหล็ก

พ.ศ. ๒๕๐๓

๑. ซ่อมช่อฟ้าใบระกา ศาลาการเปรียญ

๒. บิดทองหน้าบันศาลาท่าน้ำ ๓ หลัง

พ.ศ. ๒๕๐๔

๑. ทำถนนจากถนนเพชรเกษมเข้าสู่วัด ระยะทาง ๑ กม.

พ.ศ. ๒๕๐๕

๑. ซื้อดินถมลานวัด

๒. ทำถนนหลังพระอุโบสถ

พ.ศ. ๒๕๐๖

๑. ทำถนนข้างพระวิหาร

๒. ทำสะพานข้ามคลองเชื่อมกับวัดราชสิทธาราม

พ.ศ. ๒๕๐๗

๑. สร้างกำแพงพระวิหารใหม่ทั้งหมด

พ.ศ. ๒๕๐๘

๑. สร้างศาลาวิเศษพจนกิจ

๒. สร้างเตาเผาศพ

๓. สร้างห้องอาหาร

๔. สร้างห้องสุขา

พ.ศ. ๒๕๐๙

๑. สร้างศาลาวิเศษนิยม

๒. สร้างถนนด้านในพระวิหาร

พ.ศ. ๒๕๑๐

๑. สร้างรั้วกั้นบริเวณฌาปนสถาน

การบุรณะปฏิสังขรณ์วัดในชั้นหลัง คือ ตั้งแต่สมัยเจ้าคุณพระอริยศีลาจารย์ (วรรณ) เป็นต้นมา ผู้เป็น

กำลังสำคัญ นอกจากเจ้าอาวาสบางรูปแล้ว ก็มีคหบดีอุปถัมภ์บำรุง คือ พ.ต. หลวงฤทธิ์ณรงค์รอน (เจ็ก แสงมณี) คุณนายพริ้ง และคุณนายแจ่ม ภริยา ซึ่งทางวัดได้บันทึกไว้ว่า

"ทั้งคุณหลวงและคุณนายทั้งสอง เป็นผู้มีอัธยาศัยโอบอ้อมเผื่อแผ่ มีน้ำใจกว้างขวางในทางบริจาคเป็นพิเศษและเลื่อมใสในคุณพระรัตนตรัยยิ่งนัก เป็นผู้มีนิสัยอ่อนโยนกรุณาต่อคนยากจนและสัตว์ทั่วไป ถาวรวัตถุซึ่งเป็นส่วนก่อสร้างเปลี่ยนแปลงระเบียบใหม่ทุกสิ่ง คุณหลวงและคุณนายก็ได้ช่วยในด้านการเงินแข็งขันอยู่เรื่อยมา ที่หน้าวัดก็เป็นที่ของคุณหลวงและคุณนายได้ซื้อถวายไว้ ใช่แต่เท่านั้น อาหารการบริโภค การศึกษาพระปริยัติธรรมแทบทั้งวัด บ้านคุณหลวงก็ได้อุปถัมภ์มากกว่าแห่งอื่น เฉพาะสอบปริยัติธรรมสมัยก่อนนั้น ครั้งคุณหลวงยังมีชีวิตอยู่ เมื่อภิกษุสามเณรรูปใดสอบเปรียญได้ ก็ได้รับการถวายไตรจีวรแพร หากสอบได้สูงขึ้นไปอีก ก็ถวายทุกครั้งไป และได้ถวายนิตยภัตเป็นมูลค่าแก่พระเปรียญเดือนละ ๑๐ บาท สามเณรเดือนละ ๖ บาททุกรูปทุกเดือน

พ.ศ. ๒๔๗๘ คุณนายพริ้งได้ถึงแก่กรรม ต่อมาอีก ๙ ปี ใน พ.ศ. ๒๔๘๗ อวสานของชีวิตก็ได้พรากวิญญาณของท่านติดตามไป สิ้นคุณหลวงและคุณนายพริ้งแล้ว คุณนายแจ่มยังได้อุปถัมภ์บำรุงอีกต่อมาจนกระทั่งทุกวันนี้ ขุมทรัพย์กองบุญที่ครอบครัวฤทธิ์ณรงค์รอนผั่งไว้ที่วัดนี้ร่วมกับทายกทายิกาอื่น ได้ปรากฏผลเป็นที่กุฏิวิหารที่สวยงามเป็นสาธารณกุศล และจะเป็นอนุสาวรีย์ที่ตรึงตราอยู่คู่ชื่อกับวัดนี้อย่างไม่มีวันสูญหายไปได้เลย

ในวันที่ ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๙๔ คุณนายแจ่มแสงมณี ได้ถวายที่นาไว้ให้เป็นที่กัลปนาสงฆ์แก่วัดสังข์กระจาย ได้ตั้งกรรมการร่วมกับทางวัดไว้เพื่อให้ควบคุมจัดการเก็บผลประโยชน์มาบูรณะปฏิสังขรณ์สิ่งที่ปรักพังในวัด รวมเนื้อที่นา ๒,๖๔๕ ไร่ ๒ งาน ๔ วา"(๑)

รองจาก พ.ต. หลวงฤทธิ์ณรงค์รอน คุณนายพริ้งและคุณนายแจ่มลงมา ก็คือ หลวงแจ่มวิชาสอน (แจ่ม

---

(๑) ดู – เรื่องประวัติวัดสังข์กระจาย หลวงพ่อพระกัจจายน์กับวรรณคดีเวสสันดรกัณฑ์ชูชก พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๐๑ หน้า ๓๗ – ๓๘

นิยมเหตุ) และคุณนายผิน เจ้าของโรงงานยาสีพื้นวิเศษนิยม ซึ่งได้มอบที่ดิน ๑๔๐ ตารางวาและบ้านให้เป็นสมบัติของวัด และให้ใช้สถานที่เป็นสถานศึกษาคือ ร.ร. ประชาบาล ตลอดจนอุปถัมภ์บำรุงวัด เช่น การก่อสร้างถาวรวัตถุและถวายจตุปัจจัยแก่ภิกษุสามเณร จนกระทั่งในปัจจุบัน

นอกจากนี้ นางฉัตร อาชวานนท์ ได้ร่วมทุนกับครอบครัว พ.ต. หลวงฤทธิ์ณรงค์รอนกับท่านเจ้าอาวาสสร้างเขื่อนหน้าวัด ในปี พ.ศ. ๒๔๖๐ และด้วยทุนของนางฉัตร อาชวานนท์เองได้สร้างถนนคอนกรีตให้วัดตั้งแต่หน้าโรงเรียนแสงมณีจดกำแพงพระวิหาร เป็นต้น

เกียรติคุณของวัด

เกียรติคุณของวัดสังข์กระจายที่ขึ้นชื่อกว่าสิ่งอื่นใดจนถึงบัดนี้ ก็คือ สำนวนมหาชาติกลอนเทศน์กัณฑ์ชูชกที่กล่าวว่า สำนักวัดสังข์กระจายเป็นผู้แต่ง นายธนิต อยู่โพธิ์ อธิบดีกรมศิลปากร ปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๑๐) ได้อธิบายเรื่องมหาชาติกลอนเทศน์ และเรื่องแต่งสำนวนดีไว้ว่า

"หนังสือมหาชาติแต่งสำหรับเทศน์ ซึ่งเรียกกันว่ามหาชาติกลอนเทศน์นั้น วิธีแต่งก็คือเอาคำบาลีทั้งที่เป็นคาถาและอรรถกถามาลงไว้ แล้วแต่งความภาษาไทยเป็นร่ายยาวต่อเข้าเป็นตอนๆ สำหรับเทศน์ ด้วยประสงค์จะให้พังทั้งภาษาไทยและภาษาบาลี มหาชาติกลอนเทศน์นี้เป็นที่นิยมกันแพร่หลายในพื้นเมืองยิ่งกว่าสำนวนเก่า และมีผู้แต่งกันขึ้นมากมายหลายสำนวน ผู้แต่งในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์นี้ ที่ปรากฏชื่อเสียงก็มีหลายท่าน เช่น พระเทพโมลี (กลิ่น)[๑] เจ้าพระยาพระคลัง (หน) สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และยังมีท่านที่ไม่ปรากฏชื่อ ปรากฏแต่สำนัก คือ สำนักวัดถนน และสำนักวัดสังข์กระจาย แต่งไว้อีก คงจะได้จากฉบับที่กระทรวงศึกษาธิการได้นำมารวมพิมพ์เป็นร่ายยาว มหาเวสสันดรชาดก ใช้เป็นแบบเรียนภาษาไทยประเภทสอนอ่านกวีนิพนธ์ทุกวันนี้ บทร้อยกรองเรื่องมหาชาติสำนวนต่าง ๆ ที่กล่าวถึงนี้ เป็นวรรณคดีไทยที่มีรสนิยม

(๑) พระเทพโมลี (กลิ่น) วัดราชสิทธาราม

แปลกและไพเราะเพราะพริ้งเป็นอย่างยิ่ง"(๑)

และพระวรเวทย์พิสิฐ (ศิวะ ศิวะศริยานนท์) ได้ให้ความเห็นว่า

"สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ซึ่งเป็นกวีเอกผู้หนึ่งของไทย ท่านได้ทรงนิพนธ์มหาชาติไว้ถึง ๑๐ กัณฑ์ แต่ละกัณฑ์ของท่านไพเราะเพราะพริ้งดีเลิศ เช่น กัณฑ์ฉกษัตริย์ของท่าน กระทรวงศึกษาธิการยุคโน้นเลือกเพ็ญมาเป็นหนังสือเรียนทางกวีนิพนธ์รวมกับกัณฑ์มหาพนที่ขึ้นชื่อลือนาม.....

แต่ท่านไม่ทรงแต่งอยู่ ๓ กัณฑ์ คือ กัณฑ์มัทรี กัณฑ์ชูชก และกัณฑ์มหาพน ที่ไม่ทรงแต่งกัณฑ์ชูชกกับมัทรีนั้นไม่ทราบเหตุผล ตามทางสันนิษฐานเห็นจะเป็นด้วยทั้ง ๒ กัณฑ์นั้นดีถึงขนาดอยู่แล้ว ส่วนที่ไม่ทรงแต่งกัณฑ์มหาพนนั้น รับสั่งว่า ถึงจะแต่งก็สู้ของพระเทพโมลี (กลิ่น) ไม่ได้ หลักฐานข้อนี้แสดงว่ามหากลิ่น

---

(๑) ดู – เรื่องเทศน์มหาชาติกัณฑ์ชูชกต่างสำนวน ตอนตำนานเทศน์มหาชาติ ของ ธนิต อยู่โพธิ์ พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๐๗ น. ๒๘ – ๒๙

ซึ่งปรากฏว่าได้แสดงเทศน์กัณฑ์มหาพนถวายในงานพระราชกุศลรัชกาลที่ ๑ นั้น เป็นผู้นิพนธ์มหาชาติกัณฑ์มหาพนแน่ แต่ถ้าอาศัยเหตุนี้ ไม่ทรงแต่งกัณฑ์มัทรีและ กัณฑ์ชูชกด้วย ก็น่าจะไม่ทรงกล้าแข่งขันเช่นเดียวกัน"(๑)

ส่วนที่ว่า สำนักวัดสังข์กระจายเป็นผู้แต่งกัณฑ์ชูชกนั้น ท่านแต่ก่อนคงจะยังไม่ทราบตัวผู้แต่งแน่ชัด ทราบเพียงเค้าเงื่อนว่าท่านผู้แต่งอยู่ในสำนักวัดนี้ แต่ปัจจุบัน ลงความเห็นกันว่า พระเทพมุนี (ด้วง) เจ้าอาวาสวัดสังข์กระจายองค์ที่ ๑ เป็นผู้แต่ง ในประกาศเรื่องบำเพ็ญพระราชกุศลเทศน์มหาชาติในรัชกาลที่ ๑ พ.ศ. ๒๓๕๐ ก็มีข้อความตอนหนึ่งว่า "เจ้าจอมฝ่ายใน (คุณเสือ) รับกัณฑ์ชูชก พระเทพมุนี วัดสังขจายสำแดง" ความตอนนี้ทำให้เข้าใจไปในทำนองที่ว่า เมื่อพระมหากลีนเทศน์กัณฑ์มหาพนเป็นผู้แต่งกัณฑ์มหาพน พระเทพมุนี (ด้วง) ซึ่งเป็นผู้เทศน์กัณฑ์ชูชก ก็น่าจะเป็นผู้แต่ง

---

(๑) ดู – เรื่อง ประวัติกวีและวรรณคดีไทย ของ พระวรเวทย์พิสิฐ พิมพ์ พ.ศ. ๒๔๘๕ น. ๑๓๔ – ๑๓๕

กัณฑ์ชูชกด้วย อนึ่ง นายธนิต อยู่โพธิ์ ยังได้ทำเชิงอรรถอธิบายเรื่องนี้ไว้ว่า "กัณฑ์นี้ คือ กัณฑ์ชูชก ตามฉบับพิมพ์ของพระวิสุทธิโมลี (เจีย) วัดพระเชตุพน ว่าพระเทพมุนี (ด้วง) วัดสังข์กระจายแต่ง น่าจะเป็นในรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์"(๑)

และไม่ใช่แต่สำนวนกลอนเทศน์กัณฑ์ชูชกนี้เท่านั้นที่ช่วยสร้างเกียรติคุณให้แก่วัด เพราะวัดนี้ ยังมีชื่อเสียงในทางเทศน์มหาชาติกัณฑ์นี้ต่อมาอีกหลายรัชกาล ในหนังสือตำนานวัดราชสิทธิ วัดโมลีโลก และวัดสังข์กระจาย ที่พิมพ์แจกในงานพระกฐินพระราชทานสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้า ฯ กรมหลวงลพบุรีราเมศวร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า "วัดสังข์กระจายนี้มีเกียรติเป็นสำคัญอยู่อย่าง ๑ ว่าเป็นสำนักพระสงฆ์เทศนามหาชาติกัณฑ์ชูชกไพเราะไม่มีที่อื่นเสมอเหมือนตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ ตลอดมาจนถึงรัชกาลที่ ๕ และหนังสือเทศน์กัณฑ์

---

(๑) ดู – เรื่องเทศน์มหาชาติกัณฑ์ชูชกต่างสำนวน ตอนตำนานเทศน์มหาชาติ ของ ธนิต อยู่โพธิ์ พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๐๗ น. ๒๘ – ๒๙

ชูชกที่ใช้เทศน์อยู่ในพื้นเมืองทุกวันนี้ ก็ว่าแต่งขึ้นในวัดสังข์กระจาย มีชื่อเสียงผู้เป็นอาจารย์เทศน์ชูชกมาหลายองค์ คือ พระเทพมุนี ในรัชกาลที่ ๑ พระเนกขัมมุนี ในรัชกาลที่ ๓ พระใบฎีกาบุญ พระใบฎีกาเรือง ในรัชกาลที่ ๓ พระใบฎีกาสอน ในรัชกาลที่ ๕ พระอริยศีลาจารย์ (เอี่ยม) ในรัชกาลที่ ๕ ท่านเหล่านี้มีชื่อเสียงในการเทศน์ชูชกดี ทำนองที่เทศน์ชูชกกันทุกวันนี้ ก็ว่าเทศน์ตามทำนองวัดสังข์กระจาย เป็นแต่ที่อยู่ห่างไป ทำนองก็คล้อยไปไม่เหมือนอยู่ในวัดสังข์กระจาย"(๑)

ความจริง วัดนี้ นอกจากจะมีชื่อเสียงเกี่ยวกับเรื่องมหาชาติกลอนเทศน์ และการเทศน์กัณฑ์ชูชก ดังกล่าวมาแล้ว ยังปรากฏว่า พระเถระผู้ใหญ่ที่ครองวัดนี้ ยังเป็นที่นิยมยกย่องของราชตระกูลอยู่มาก อย่างเช่นพระเทพมุนี (ด้วง) ได้เป็นพระราชาคณะรูปหนึ่งในหมู่พระราชาคณะมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธาน ที่ร่วม

(๑) ดู – ตำนานวัดราชสิทธิ วัดโมลีโลก และวัดสังข์กระจาย พิมพ์แจกในงานพระกฐินพระราชทาน สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอเจ้าฟ้า ฯ กรมหลวงลพบุรีราเมศวร ๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๒ น. ๑๔ – ๑๕

ถวายคำพยากรณ์ พระสุบินนิมิตในรัชกาลที่ ๑ และถวายคำทำนายเกี่ยวกับไฟไหม้ พระที่นั่งอมรินทราภิเษกมหาปราสาท เมื่อปีมะโรง ฉศก จุลศักราช ๑๑๕๑ (พ.ศ. ๒๓๓๒) และเคยนั่งหัตถบาส เมื่อกรมพระราชวังบวรสถานพิมุข (วังหลัง) ทรงผนวช เป็นต้น นอกจากนั้น พระปรากรมมุนี (นวล) ก็ได้ชื่อว่าเป็นผู้พยากรณ์ฤกษ์ยามแม่น เพราะเคยเป็นโหรหลวงมาก่อน พระอริยศีลาจารย์ (เอี่ยม) ไม่เก่งแต่เทศน์กัณฑ์ชูชกเท่านั้น กัณฑ์ทานกัณฑ์ก็ปรากฏว่าเทศน์ได้ไพเราะเป็นที่พึงพอพระราชหฤทัย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ เป็นอันมาก อย่างไรก็ตามเกียรติคุณของวัดสังข์กระจายเกี่ยวกับเรื่องมหาชาติกลอนเทศน์กัณฑ์ชูชก[๑] ยังคงเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายมากในวงวรรณคดีของไทยสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นี้

---

(๑) มหาชาติกลอนเทศน์ กัณฑ์ชูชกนี้ มีพิมพ์รวมอยู่ในหนังสือประวัติวัดสังข์กระจาย หลวงพ่อพระกัจจายน์ กับวรรณคดีเวสสันดรกัณฑ์ชูชก พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๐๑

ถาวรวัตถุและของพระราชทาน

ทางหน้าวัดด้านริมคลองบางกอกใหญ่ มีศาลาท่าน้ำ ๓ หลังติดกับเขื่อนหน้าวัด เป็นแบบทรงไทยประดับช่อฟ้า ใบระกา ต่อจากเขื่อนเข้ามาเป็นศาลาการเปรียญขนาดใหญ่ใต้ถุนสูง พื้นล่างเทคอนกรีต ไม่มีฝากั้น ชั้นบนมีฝากั้น เป็นของสร้างขึ้นใหม่ เดิมศาลาการเปรียญของเก่าก็อยู่บริเวณนี้แต่เหนือขึ้นไปใกล้ ๆ กับหอระฆัง หน้าบันทำเป็นรูปสังข์อยู่บนพาน ประดับลวดลายติดกระจก

หอระฆัง เป็นของเก่าสร้างสมัยรัชกาลที่ ๓ รูป ๔ เหลี่ยม ก่ออิฐถือปูน ๒ ชั้น สูงประมาณ ๗ เมตร

ร.ร. แสงมณี เป็นตึกชั้นเดียวก่ออิฐถือปูน อยู่ริมถนนตัดจากหน้าวัดไปพระวิหาร ตรงข้ามกับคณะ ๔ เดิมสร้างเพื่อตั้งศพนางฉัตร อาชวานนท์ บัจจุบันทางวัดมอบให้เอกชนตั้งเป็น ร.ร. สอนเด็กชาย – หญิง ตั้งแต่ ป. ๑ ถึง ป. ๔

ร.ร. วัดสังข์กระจาย (แจ่ม วิชาสอน) สังกัดแผนกมัธยม กองการศึกษาพิเศษ กรมสามัญศึกษา กระทรวง

หอระฆัง

สร้างในรัชกาลที่ ๓

ซุ้มใบเสมารอบพระอุโบสถ

ศึกษาธิการ ตัวโรงเรียนเป็นไม้สักทั้ง ๒ ชั้น มี ๒ หลัง อยู่ทางหน้าวัดด้านใต้ เดิมเป็นบ้านของหลวงแจ่มวิชาสอน กับภรรยา ถวายให้เป็นสมบัติของวัดพร้อมทั้งที่ดิน

ส่วนของพระราชทานนั้น มี ธรรมาสน์ ตู้พระไตรปิฎก พร้อมด้วยหนังสือพระไตรปิฎก และพระบรมรูปหล่อของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ สูงประมาณ ๕๐ เซนติเมตรอีกหนึ่งพระรูป

ปูชนียวัตถุของวัด

พระอุโบสถ เป็นพระอุโบสถขนาดย่อม มีระเบียงทั้งด้านหน้าและด้านหลัง หลังคาลด ๒ ชั้น มุงกระเบื้องดินเผา ประดับช่อฟ้าใบระกา หน้าบันมีรูปเทพสลักไม้นั่งบนดอกบัว ล้อมด้วยลายก้านขดปิดทอง ซุ้มประตูและซุ้มหน้าต่างเป็นปูนปั้นแบบหน้าบันประดับกระจกปิดทอง มีเครื่องดินเผาปน ปัจจุบัน ทองที่บานประตูและบานหน้าต่างด้านนอกถูกคนร้ายเอากรดเช็ดสำรอกทองไปหมดแล้ว ยังเห็นเงาของเดิมลายที่เขียนไว้เป็น

ลายเถาดอกเบญจมาศ ในพระอุโบสถตอนที่เป็นบานประตูและบานหน้าต่าง มีภาพเขียนสีรูปเทวดายืนประนมมือบนแท่น มีพญาวานรแบกภาพเขียนสีที่ผนังทั้ง ๔ ด้าน กล่าวกันว่าเป็นช่างเขียนสมัยรัชกาลที่ ๑ ตรงหุ้มกลองด้านหน้าพระประธาน เป็นภาพพุทธประวัติตอนมารผจญ และหุ้มกลองด้านหลังพระประธาน เป็นภาพตอนเบิกโลก ผนังด้านขวาเป็นภาพเวสสันดรชาดก ด้านซ้ายเป็นภาพพุทธประวัติ ชั้นบนของผนังทั้งสองด้าน เป็นภาพเทพชุมนุม ภาพดังกล่าวมานี้ส่วนมากชำรุดลบเลือน

พระประธาน ประดิษฐานอยู่ในพระอุโบสถ เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย หน้าตักกว้างประมาณ ๔ ศอก บนชุกชีหน้าพระประธานมีพระอัครสาวกทั้งขวาและซ้าย คือพระสารีบุตรกับพระโมคคัลลานะ ปูนปั้นลงรักปิดทองเช่นเดียวกัน นั่งหันหน้าเข้าหาพระประธาน

ใบเสมา เป็นเสมาคู่ หินสีเขียว อยู่ในซุ้มทำเป็นรูปคล้ายกูบช้างสูงประมาณ ๒ เมตร มีรวมด้วยกันทั้งหมด ๘ ซุ้ม

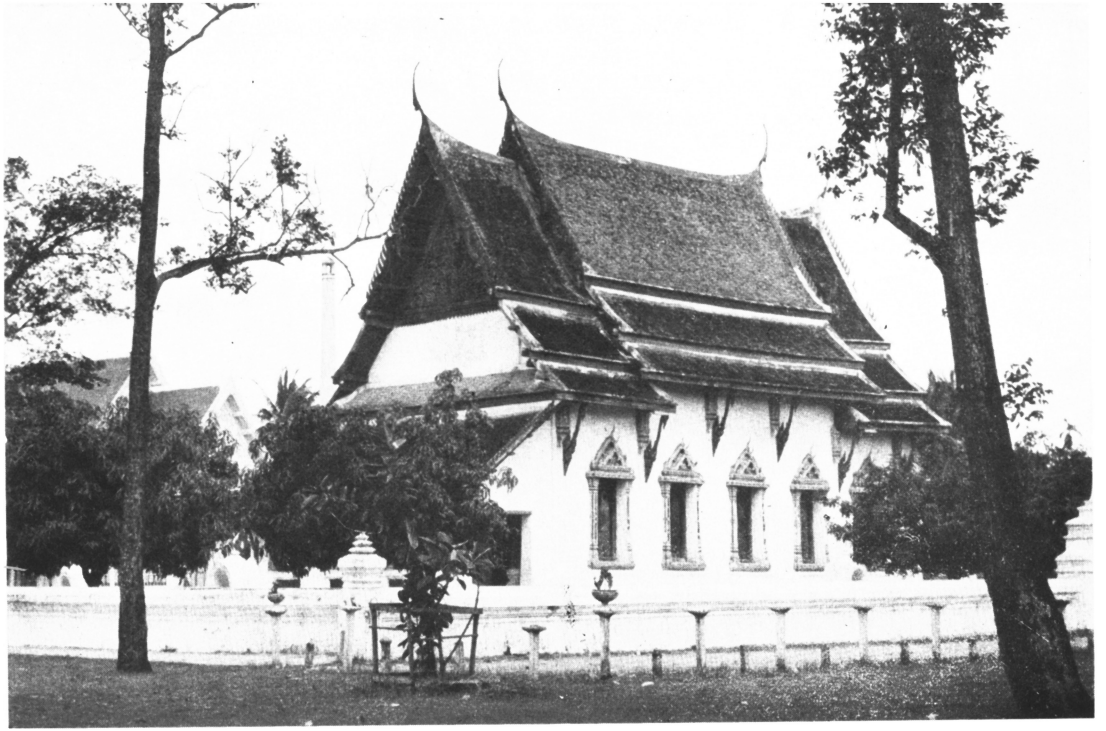

พระอุโบสถ วัดสังข์กระจาย จังหวัดธนบุรี

ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถ เรื่อง พุทธประวัติ

กำแพงแก้ว เป็นกำแพงเตี้ยๆ และมีประตูเข้าออก ๔ ด้าน ซุ้มประตูเป็นแบบรัชกาลที่ ๓ ตรงประตูด้านหน้าพระอุโบสถนอกกำแพงแก้วมีตุ๊กตาหินสีเขียวเป็นรูปหมูข้างละตัว ภายในกำแพงแก้วมีตุ๊กตาหินชนิดเดียวกันอยู่หลังประตูด้านหน้าพระอุโบสถข้างละตัว ที่เชิงบันไดหน้าพระอุโบสถมีตุ๊กตาจีนข้างละ ๒ ตัว และที่เชิงบันไดหลังพระอุโบสถอีกข้างละตัว มุมกำแพงแก้วด้านในหลังพระอุโบสถมีเจดีย์เหลี่ยมย่อไม้สิบสองมุมละองค์ เป็นเจดีย์ขนาดย่อม

พระวิหาร หลวงพ่อกัจจายน์ พระวิหารอยู่หลังวัดติดกับถนนสายที่ตัดไปออกถนนเพชรเกษม มีกำแพงแก้วล้อมรอบ แต่เป็นกำแพงสร้างเสริมให้สูงขึ้นกว่าเดิม ทางด้านในเจาะเป็นช่องๆ สำหรับบรรจุอัฐิ หน้าพระวิหารมีเจดีย์ขนาดย่อมอยู่ ๓ องค์ เป็นเจดีย์เหลี่ยมย่อไม้สิบสอง ด้านขวามีเจดีย์เหลี่ยมย่อไม้ยี่สิบใหญ่กว่าเจดีย์ด้านหน้าประดิษฐานอยู่อีกองค์หนึ่ง ความจริง ยังมีเจดีย์แบบลังกาอีกองค์หนึ่งอยู่ตรงหน้าประตูเข้าพระวิหารพอดี ทางวัดเกรงว่าจะบังหน้าพระในวิหารทำให้หมดความสง่างาม จึงรื้อเสีย ยังเห็นรอยฐานของเจดีย์ปรากฏอยู่

ด้านหลังพระวิหาร มีที่บรรจุอัฐิของอดีตเจ้าอาวาสเป็นรูปโกศ รวม ๕ โกศ ตั้งอยู่บนแท่นเดียวกันก่อด้วยอิฐถือปูน

ตัวพระวิหารเป็นรูปวิหารแกลบแบบเก่า หลังคาชั้นบนมุงกระเบื้องดินเผา ชั้นล่างเป็นสังกะสี บนชุกชีภายในพระวิหาร มีพระพุทธรูปทั้งยืนและนั่งรวมด้วยกัน ๒๔ องค์ คือ พระนั่งปางมารวิชัย ๑๕ องค์ ปางสมาธิ องค์ ๑ พระยืน ๘ องค์ เป็นปางห้ามญาติ ๓ องค์ ปางห้ามสมุทร ๕ องค์ หน้าชุกชีประดิษฐานพระกัจจายน์จำลองหน้าตักกว้างประมาณ ๒ ศอกไว้บนแท่น มีโต๊ะหมู่บูชาอยู่ข้างหน้า

พระวิหารดังกล่าวนี้ เดิมเข้าใจว่าเป็นพระอุโบสถ และภายในกำแพงแก้วด้านซ้ายมือหน้าพระวิหารก็เคยมีพระวิหารแบบนี้ แต่เรียกกันว่า กุฏิวิปัสสนานายสังข์ บัจจุบันรื้อแล้วเพราะเก่าแก่ทรุดโทรมมาก และยังมีที่บรรจุอัฐิของบุคคลอื่น ๆ ทางด้านขวาหน้าพระวิหารอีกเป็นจำนวนมาก

หลวงพ่อกัจจายน์องค์ที่ขุดได้เมื่อคราวสร้างวัดดังได้กล่าวมาแล้ว ปัจจุบันทางวัดได้เก็บรักษาไว้ หน้าตักกว้าง ๑๐ นิ้ว เดิมประดิษฐานไว้ที่พระวิหาร ในปี พ.ศ. ๒๔๙๑ ทางวัดมีงานฉลองพระอุโบสถ ได้นิมนต์หลวงพ่อกัจจายน์มาไว้ในพระอุโบสถ เพื่อให้ประชาชนสักการบูชา ครั้นงานเลิกแล้ว ได้มีคนร้ายตัดสายยูกุญแจพระอุโบสถขาดขโมยเอาหลวงพ่อกัจจายน์ไป และนับเป็นโชคดีอย่างยิ่งที่ติดตามกลับคืนมาได้ จึงไม่นำไปเก็บยังที่เดิม เพราะเกรงว่าจะเกิดหายอีก และได้จัดการหล่อองค์จำลองขึ้นใหม่ประดิษฐานแทนไว้ในพระวิหารดังกล่าวมา

การศึกษาภายในวัด

การศึกษาภายในวัดนี้ ไม่มีหลักฐานแน่ชัด ว่าสมัยก่อนได้จัดการศึกษาอย่างไร แต่เมื่อได้สอบประวัติของท่านเจ้าอาวาสโดยลำดับแล้ว แนวการศึกษาคงจะเป็นไปในรูปที่จะกล่าวต่อไปนี้ คือ เมื่อพระเทพมุนี (ด้วง) เป็นเจ้าอาวาส เกียรติคุณของวัดโด่งดังมากในฐานะที่

เป็นกวีมีภูมิสูง คงจะได้ถ่ายทอดวิชาความรู้ที่ถนัดแก่บรรดาศิษย์หาและผู้ที่สนใจ แบบการศึกษาในวัดสมัยโบราณ เมื่อสมภารเจ้าวัดมีความรู้มากในทางใดก็มักมีศิษย์มากในทางนั้น เป็นเรื่องธรรมดาของการศึกษาสมัยโน้น และในระยะต่อมาตามประวัติของเจ้าคุณพระอริยศีลาจารย์ (วรรณ) นั้นปรากฏว่าเมื่อเป็นสามเณรก็ได้ศึกษามูลกัจจายน์ หรือหลักสูตรการเรียนบาลีภายในวัดนี้เอง คือ ศึกษากับพระปลัดแสง อาจารย์กลับ และอาจารย์อุ่ม ซึ่งเป็นอาจารย์สอนอยู่ในวัด เมื่อเป็นเด็กก่อนจะมาอยู่วัดนี้ ก็ได้ทราบว่าวัดนี้มีการสอนบาลีอยู่แล้ว อย่างไรก็ตาม เท่าที่ตรวจพบในจดหมายเหตุรัชกาลที่ ๓ บัญชีพระเข้ารับพระราชทานเทียนพรรษา เมื่อ จ.ศ. ๑๑๘๖ (พ.ศ. ๒๓๖๗) ปรากฏข้อความตอนหนึ่งที่เกี่ยวกับพระที่โปรดเกล้าให้เข้าไปรับพระราชทาน มี "พระราชาคณะ ๑ ฐานานุกรม ๓ พระวิปัสสนาธุระ ๑" จากข้อความนี้ จะเป็นไปได้หรือ

ไม่ว่า วัดนี้ได้มีการศึกษาฝ่ายวิปัสสนาธุระเหมือนกับวัดราชสิทธาราม ซึ่งอยู่ใกล้ ๆ กันด้วย

ส่วนการศึกษาในระยะต่อมาปรากฏว่า ภิกษุและสามเณรในวัด ไปเรียนปริยัติธรรมที่สำนักอื่นทางฝั่งพระนคร คือ ไปเรียนที่สำนักวัดมหาธาตุบ้าง วัดสุทัศน์เทพวรารามบ้าง และวัดบวรนิเวศบ้าง แม้ปัจจุบันก็ยังคงไปศึกษาที่สำนักดังกล่าว ส่วนพระภิกษุนวกะนั้นเดิมเคยไปอบรมที่วัดอื่น ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๘ เป็นต้นมา ทางวัดได้จัดอบรมขึ้นเอง

การศึกษาภาษาไทยนั้น เดิมเคยมีโรงเรียนภาษาไทยคือ โรงเรียนแม่ฉัตร สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๗ แต่โรงเรียนนี้ได้ยุบไปเรียนรวมที่โรงเรียนสมเด็จเจ้าพระยา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ ปัจจุบันในวัดยังมีโรงเรียนภาษาไทย ๒ โรง คือ ๑ โรงเรียนวัดสังฆ์กระจาย (แจ่มวิชาสอน) สังกัดกรมสามัญศึกษา สอน ป. ๕ ถึง ป. ๗ กับโรงเรียนแสงมณี เป็นโรงเรียนราษฎร์ของเอกชน รับนักเรียนชาย—หญิง ตั้งแต่ ป. ๑—ป. ๔

ผลประโยชน์ของวัด

วัดได้ผลประโยชน์จากการให้เช่าที่สวนอันเป็นเขตติดต่อกับวัด และจากที่นาของวัดที่จังหวัดปทุมธานี เป็นเงินประมาณ ๕,๐๐๐ บาท เศษต่อปี โดยทางวัดเป็นผู้จัดการเก็บเอง

ลำดับและประวัติเจ้าอาวาส

บรรดาเจ้าอาวาสที่ครองวัดนี้ ในหนังสือเรื่องตำนานวัดราชสิทธิ วัดโมลีโลก และวัดสังข์กระจาย ได้เรียงลำดับเจ้าอาวาสไว้ ๘ รูป กับปัจจุบันอีกรูป ๑ รวมเป็น ๙ รูป ดังนี้

๑. พระเทพมุนี (ด้วง)

๒. พระครูมารวิชิต (ดา)

๓. พระเนกขัมมุนี (แสง)

๔. พระสังวรวิมล (มา)

๕. พระปรากรมมุนี (นวล)

๖. พระอริยศีลาจารย์ (เอี่ยม)

๗. พระอริยศีลาจารย์ (แสง)

๘. พระอริยศีลาจารย์ (วรรณ)

๙. พระอริยศีลาจารย์ (เกษม)

ลำดับนามเจ้าอาวาสตามนี้ โดยเฉพาะหมายเลข ๒ ถึงหมายเลข ๕ มีหลักฐานปรากฏทางอื่นที่ทำให้เกิดความสงสัยว่าอาจจะสับสนไปบ้าง กล่าวคือ ในหมายรับสั่ง ร. ๒ จุลศักราช ๑๑๘๒ (พ.ศ. ๒๓๖๓) เล่มที่ ๑๔ มีข้อความตอนหนึ่งว่า

"ด้วยพญาบำเรอภักดี รับพระราชโองการใส่เกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า พระอารามวัดสังกจาย วัดดุสิดาราม วัดบางจาก ๓ พระอารามนี้หามีท่านผู้ใดเป็นผู้ใหญ่บังคับบัญชาว่า พระสงฆ์ สามเณร ในพระอารามนั้นให้นิมนต์พระมงคลเทพมุนีวัดมหาธาตุ ไปอยู่วัดดุจสิดาราม ๑ พระปลัดวัดมหาธาตุ ไปอยู่วัดสังกจาย ๑ พระวินัยธรรม วัดมหาธาตุ ไปอยู่วัดบางจาก ๑ ๓ องค์..."

ข้อความในหมายรับสั่ง ร. ๒ นี้ พระปลัดวัดมหาธาตุไม่ปรากฏว่าชื่ออะไร

และในหมายรับสั่ง ร. ๓ จุลศักราช ๑๑๙๖ (พ.ศ. ๒๓๗๗) มีข้อความตอนหนึ่งกล่าวถึงเรื่องเจ้าอาวาสวัดสังข์กระจายว่า

"ด้วยพระ.....รับพระราชโองการใส่เกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งว่า จะได้อาราธนาพระปลัดดีวัดสุวัรณธาราม เป็นพระปรากรมไปอยู่วัดสังกะจาย จะได้บังคับบัญชาพระสงฆ์ สามเณร ในพระอาราม....."

ข้อความในหมายรับสั่ง ร. ๓ นี้ มีออกชื่อพระปรากรมมุนีขึ้นอีกรูป ๑ และมีนามเดิมว่า "ดี" แต่ในลำดับเจ้าอาวาสตามตำนานวัดราชสิทธิ วัดโมลีโลก และวัดสังข์กระจาย ไม่มีปรากฏ มีแต่พระปรากรมมุนี (นวล) ในรัชกาลที่ ๕ จึงทำให้สงสัยว่า ลำดับเจ้าอาวาสตั้งแต่หมายเลข ๒ ถึงหมายเลข ๕ น่าจะมีเพิ่มอีกรูป ๑ คือ พระปรากรมมุนีที่มีนามว่า "ดี" แต่ไม่ทราบว่าเป็นลำดับรูปที่เท่าใด

ส่วนประวัติของเจ้าอาวาสรูปอื่น ๆ นั้น สืบค้นได้สมบูรณ์แต่เพียงบางรูป บางรูปก็ไม่สมบูรณ์ ดังนี้

๑. พระเทพมุนี (ด้วง) ประวัติท่านเจ้าอาวาสองค์แรกของวัดรูปนี้ ไม่สมบูรณ์ กล่าวคือ ไม่ทราบว่าท่านมีชาติภูมิอยู่ที่ไหน ได้รับการศึกษาจากสำนักใดบ้าง ได้เลื่อนสมณศักดิ์สูงขึ้นไปหรืออย่างไร และมรณภาพเมื่อไร เพราะปรากฏประวัติครั้งแรกในหนังสือพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาก็ว่าเป็นพระเทพโมลีและได้เลื่อนขึ้นเป็นพระเทพมุนีครองวัดสังข์กระจายดังกล่าวมาแล้วในตอนที่ว่าด้วยเกียรติคุณของวัด จากนั้น ประวัติก็หายไป ไม่ทราบว่าได้รับเลื่อนสมณศักดิ์สูงขึ้นต่อไปอีกหรืออย่างไร เพราะตำแหน่งพระราชาคณะที่พระเทพมุนีนั้น ในรัชกาลที่ ๒ ปรากฏว่าไปอยู่วัดดุสิต[๑] ประวัติของท่านส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับเกียรติคุณที่ว่า เป็นผู้แต่งมหาชาติกลอนเทศน์กัณฑ์ชูชกดังกล่าวมาแล้วนั้น และ

---

(๑) ดู – เรื่องตั้งพระราชาคณะผู้ใหญ่ในกรุงรัตนโกสินทร์ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ และสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเรียบเรียง พิมพ์ พ.ศ. ๒๔๖๖ น. ๒๑

เป็นผู้ร่วมถวายคำพยากรณ์เกี่ยวกับพระสุบินนิมิต[๑] กับเรื่องอสุนีบาตตกต้องพระที่นั่งอมรินทราภิเษกมหาปราสาทไฟไหม้เมื่อเดือน๗ปีระกาเอกศก จุลศักราช๑๑๕๑[๒]

---

(๑) เรื่องการทำนายพระสุบินนิมิตนี้ สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงอธิบายไว้ว่า "การทำนายพระสุบินนิมิตเป็นพระราชประเพณีสืบมาแต่โบราณกาล ตลอดจนในกรุงรัตนโกสินทร์นี้ ถ้าสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินทรงพระสุบินนิมิตแปลกประหลาดอย่างไรแล้ว ก็โปรดให้พระราชาคณะและราชบัณฑิต ซึ่งนับว่าเป็นผู้ที่ได้เล่าเรียนรู้ตำรับตำรามาก ตรวจค้นตำรับตำราทำนายพระสุบินนิมิตนั้น แล้วจดวันคืนกับทั้งข้อความที่ทรงสุบิน และคำทำนายรักษาไว้ คอยดูว่าจะมีเหตุการณ์อย่างใดเกิดขึ้นฤๅหาไม่ หนังสือทำนายพระสุบินนิมิต จึงเป็นทำนองจดหมายเหตุอย่างหนึ่ง ซึ่งรักษาไว้ในหอหลวงรัชกาลก่อน ๆ แต่จะมีสักกี่ฉบับทราบไม่ได้ เข้าใจว่าประเพณีที่ให้พระราชาคณะและราชบัณฑิตทำนายพระสุบินนิมิต และมาเลิกในรัชกาลที่ ๓" ดู—คำนำในเรื่องจดหมายเหตุพระสุบินนิมิต ในรัชกาลที่ ๑ รัชกาลที่ ๒ รัชกาลที่ ๓ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพรหมวรานุรักษ์โปรดให้พิมพ์ครั้งแรกปีระกา พ.ศ. ๒๔๖๔

(๒) ดู—จดหมายเหตุความทรงจำกรมหลวงนรินทรเทวี และพระราชวิจารณ์ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๐๑ น. ๒๒๖

(พ.ศ. ๒๓๓๒) ร่วมกับพระราชาคณะมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธาน ส่วนความนิยมยกย่องที่ท่านได้รับจากราชตระกูลนั้นก็คือ เคยร่วมนั่งหัตถบาส ครั้งกรมพระราชวังบวรสถานพิมุข (วังหลัง) ทรงผนวชเมื่อ จ.ศ. ๑๑๖๔ (พ.ศ. ๒๓๔๕) ทั้งได้เคยร่วมถวายพระพรและร่วมในพระราชพิธีสถาปนาเจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทรขึ้นเป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล (รัชกาลที่ ๒) เมื่อ จ.ศ. ๑๑๖๘ (พ.ศ. ๒๓๔๙) เป็นต้น จากนั้น ประวัติของท่านก็ไม่ปรากฏในที่แห่งใดอีก

๒. พระครูมารวิชิต นามเดิม ดา ชาติภูมิเป็นชาวจังหวัดปัตตานี ประวัติสืบได้เพียงเท่านี้

๓. พระเนกขัมมุนี นามเดิม แสง ชาติภูมิ เป็นชาวบ้านตำบลแจงร้อน อำเภอราษฎร์บูรณะ จังหวัดธนบุรี ประวัติสืบได้เพียงนี้

๔. พระสังวรวิมล นามเดิม มา เป็นเปรียญ และมาจากวัดราชบุรณะ ประวัติสืบได้เพียงนี้

๕. พระปรากรมมุนี นามเดิม นวล (บางแห่งเขียนว่า นวน) ชาติภูมิเป็นชาวจังหวัดตราด เมื่อบรรพชาเป็น

สามเณรอยู่วัดราชคฤห์ จังหวัดธนบุรี แล้วมาอุปสมบทที่วัดสังข์กระจาย ท่านผู้นี้ นอกจากจะเป็นนักเทศน์กัณฑ์ชูชกมีชื่อแล้ว ยังปรากฏว่าเป็นหมอดูฤกษ์ยามได้แม่นยำอีกด้วย เพราะเคยเป็นโหรหลวงมาก่อน มรณภาพ เมื่อเดือน ๑๐ ปีชวด อัฐศก จุลศักราช ๑๒๓๘ (พ.ศ. ๒๓๔๙)

๖. พระอริยศีลาจารย์ นามเดิม เอี่ยม ชาติภูมิ เป็นชาวบ้านตำบลแจงร้อน อำเภอราษฎร์บูรณะ จังหวัดธนบุรี เมื่อบรรพชาเป็นสามเณรอยู่วัดสังข์กระจาย และไปอุปสมบทที่วัดรวก เจ้าคุณพระอุดมญาณ (พั่ก) เป็นพระอุปัชฌาย์ เจ้าคุณพระปรากรมมุนี (นวล) เป็นพระกรรมวาจาจารย์ เมื่อพระปรากรมมุนี (นวล) ถึงมรณภาพ มีสมณศักดิ์เป็นพระครูสุนทรากษรวิจิตร รับตำแหน่งเจ้าอาวาสสืบมาอีก ๕ ปี ได้เลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระอริยศีลาจารย์ ท่านผู้นี้นอกจากจะเป็นช่างก่อสร้าง และมีชื่อเสียงในทางเทศน์มหาชาติกัณฑ์ชูชกและกัณฑ์ทานกัณฑ์แล้ว ยังได้แต่งหนังสือไว้อีก ๒ เล่ม คือ สุภาษิตระตะนัตยะ และอักษรโกศลกุมารสาส์น ปัจจุบันหนังสือทั้ง ๒ เล่ม นี้ ยังมีอยู่ในห้องสมุดประจำวัด มรณภาพ

เมื่อไรไม่ปรากฏชัด เข้าใจกันว่าอยู่ในระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๒๕—พ.ศ. ๒๔๓๖

๗. พระอริยศีลาจารย์ นามเดิม แสง ชาติภูมิเป็นชาวบ้านตำบลบางขุนศรี อำเภอตลิ่งชัน จังหวัดธนบุรี อุปสมบทที่วัดใหม่เวฬุราชิน จังหวัดธนบุรี แล้วมาอยู่วัดสังข์กระจาย พระครูเทพสิทธาบดี (คง) เป็นพระอุปัชฌาย์ เคยเป็นครูสอนมูลกัจจายน์ของสำนักวัดสังข์กระจาย และได้เป็นพระปลัดฐานานุกรมของเจ้าคุณพระอริยศีลาจารย์ (เอี่ยม) เมื่อเจ้าคุณพระอริยศีลาจารย์ (เอี่ยม) ถึงมรณภาพแล้ว ได้เป็นเจ้าอาวาสแทน มีสมณศักดิ์เป็นพระครูอริยศีลาจารย์ และต่อมาได้เลื่อนเป็นพระราชาคณะในนามเดิม ถึงมรณภาพเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๑

๘. พระอริยศีลาจารย์ นามเดิม วรรณ (บางแห่งเขียนว่า วัน) ชาติภูมิ เป็นชาวบ้านจุกกระเฌอร์ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา เกิดเมื่อวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๑๘ ตรงกับวันอังคาร ขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๔ ปีกุน โยมผู้ชายชื่อมา จุลศรีไกวัล โยมผู้หญิงชื่อ ทองสุก เมื่ออายุ ๙ ปี เรียนหนังสือไทยที่วัดจุกกระเฌอร์กับท่าน

อาจารย์ดี ต่อมาเรียนหนังสือขอมกับอาจารย์องค์เดียวกันนั้น พออายุได้ ๑๒ ปี ท่านอาจารย์ดีลาสิกขาบท จึงได้ย้ายไปอยู่กับท่านอาจารย์ลอย ต่อมาท่านอาจารย์ลอยลาสิกขาบทอีก จึงไปอยู่กับท่านอาจารย์แพ ได้บรรพชาเป็นสามเณร เมื่ออายุ ๑๓ ปี ท่านอาจารย์แพพาเข้ามาศึกษาอยู่กับเจ้าอธิการจันทร์วัดเจ้าอาม จังหวัดธนบุรี ได้ ๒ เดือนเศษ จึงย้ายไปอยู่ที่วัดพิงพังพวย ซึ่งนายมีเป็นคนสร้าง ภายหลังสึกจากสามเณรมาอยู่บ้านนายมีเจ้าของวัดแต่ไม่นานนัก นายมีได้นำไปฝากกับเจ้าคุณพระอริยศีลาจารย์ (เอี่ยม) วัดสังข์กระจาย เพื่อเรียนบาลี อายุ ๑๕ ปี ได้บรรพชาเป็นสามเณรอีกในสำนักพระปลัดแสง (เจ้าคุณพระอริยศีลาจารย์ แสง) ได้เรียนมูลกัจจายน์ กับพระปลัดแสงบ้าง ท่านอาจารย์กลับบ้าง ท่านอาจารย์อุ่มบ้าง ต่อมาเรียนเพิ่มเติมกับท่านอาจารย์พัก วัดประยูรวงศาวาส เมื่อท่านเจ้าคุณพระอริยศีลาจารย์ (แสง) เป็นเจ้าอาวาสวัดสังข์กระจาย ได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุที่วัดนี้เมื่อวันที่ ๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๓๘ โดยมีเจ้าคุณพระสังวรานุวงศ์เถระ (เอี่ยม) วัดราชสิทธา-

ราม (วัดพลับ) เป็นพระอุปัชฌาย์ เจ้าคุณพระธรรมปหังษนาจารย์ (ศาสตร์) วัดหงษ์รัตนาราม เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และเจ้าคุณพระอริยศีลาจารย์ (แสง) เป็นพระอนุสาวนาจารย์ มีนามฉายาว่า "ปณฺฑิโต"

เมื่ออุปสมบทแล้ว ๓ พรรษา ได้เป็นพระใบฎีกาฐานานุกรมของเจ้าคุณเจ้าอาวาส แต่ยังคงไปเรียนบาลีกับท่านอาจารย์พักในตอนเช้า ตอนเพลไปเรียนกับเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (เปี่ย) วัดกัลยาณมิตร พ.ศ. ๒๔๔๐ เข้าสอบบาลีสนามหลวงที่วัดสุทัศน์เทพวราราม สอบได้ ๑ ประโยค ต่อมาย้ายไปอยู่วัดสุทัศน์ ฯ เพื่อเรียนบาลีเพิ่มเติมกับเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์(นาค) และพระยาธรรมปรีชา (ทิม) ที่วัดสุทัศน์ ฯ บ้าง เรียนกับสมเด็จพระวันรัต (เฮง เขมจารี) วัดมหาธาตุบ้าง และเข้าสอบบาลีสนามหลวงที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ได้เป็นเปรียญ ๓ ประโยค เมื่อวันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๔๕

พ.ศ. ๒๔๔๘ กลับมาอยู่วัดสังข์กระจายตามเดิมอีก ได้ช่วยเจ้าอาวาสดูแลวัดจนกระทั่งเจ้าคุณพระอริยศีลาจารย์ (แสง) เจ้าอาวาสถึงมรณภาพใน พ.ศ. ๒๔๕๑ จึง

ได้รับแต่งตั้งให้รักษาการในตำแหน่งเจ้าอาวาส พ.ศ. ๒๔๕๒ ได้รับสมณศักดิ์เป็นพระครูอริยศีลาจารย์ และดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาส พ.ศ. ๒๔๕๔ ได้เลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะในนามเดิม พ.ศ. ๒๔๕๕ เป็นเจ้าคณะหมวดบางยี่เรือ แต่ต่อมาได้ขอลาออก ถึงมรณภาพด้วยโรคชราเมื่อวันที่ ๑๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๘ ที่โรงพยาบาลทหารเรือ สิริรวมอายุได้ ๘๐ ปี ปกครองวัดสังข์กระจาย ๔๗ ปี

๙. พระอริยศีลาจารย์ (เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน) นามเดิม เกษม ชาติภูมิเป็นชาวบ้านตำบลคลองมะเดื่อ อำเภอกระทุ่มแบน จังหวัดสมุทรสาคร เกิดเมื่อวันที่ ๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๔๘ ตรงกับวันพุธ แรม ๔ ค่ำ เดือน ๘ โยมผู้ชาย ชื่อเล้ียน สมบูรณ์ โยมผู้หญิงชื่อ สมบุญ วันที่ ๑๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๔ บรรพชาเป็นสามเณรที่วัดสังข์กระจาย เจ้าคุณพระอริยศีลาจารย์ (วรรณ) เป็นพระอุปัชฌาย์ และอุปสมบท เมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๘ ณ วัดสังข์กระจาย พระอธิการแก้ว วัดนางสาว จังหวัดสมุทรสาคร เป็นพระอุปัชฌาย์ มีฉายาว่า "พรหมสิริ"

ศาลาการเปรียญ วัดสังข์กระจาย

ธรรมาสน์ในศาลาการเปรียญ

เล่ากันว่าเดิมเป็นบุษบก และนำมาประดิษฐานไว้เมื่อสร้างศาลาการเปรียญ

ในรัชกาลที่ ๓

สำหรับการศึกษานั้น ได้เข้าเรียนพระปริยัติธรรม ที่วัดมหาธาตุ จังหวัดพระนคร พ.ศ. ๒๔๗๐ สอบได้นักธรรมตรี และเป็นเปรียญ ๓ ประโยค พ.ศ. ๒๔๗๒ สอบได้นักธรรมโท เนื่องจากสุขภาพไม่สมบูรณ์ จึงยุติการศึกษาช่วยดูแลกิจการของวัด แบ่งเบาภารกิจจากเจ้าคุณพระอริยศีลาจารย์ (วรรณ) ซึ่งชราภาพมากแล้ว พ.ศ. ๒๔๙๒ ได้รับสมณศักดิ์เป็นพระครูสังฆวิสุทธิคุณ พระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นโท พ.ศ. ๒๔๙๗ เป็นพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นเอก ในนามเดิม พ.ศ. ๒๔๙๘ รับหน้าที่รักษาการแทนเจ้าอาวาส เพราะเจ้าคุณเจ้าอาวาสถึงมรณภาพ ได้เป็นเจ้าอาวาสเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๙ พ.ศ. ๒๕๐๒ ได้รับสมณศักดิ์เป็นพระอริยศีลาจารย์ และครองวัดสืบมาจนบัดนี้ (พ.ศ. ๒๕๑๐)

พระภิกษุและสามเณร

พระภิกษุและสามเณรที่จำพรรษา ณ วัดสังข์กระจาย ในปี พ.ศ. ๒๕๑๐ มีทั้งสิ้นรวม ๕๘ รูป แยกได้ดังนี้ คือ

พระภิกษุ ๑. พระราชาคณะ ๑ รูป

๒. พระครูฐานานุกรม ๑ รูป

๓. พระฐานานุกรม ๒ รูป

๔. พระเปรียญ ๑๕ รูป

๕. พระเรียนธรรมและพระนวกะ ๓๑รูป

รวม ๕๐ รูป

สามเณร ๑. สามเณรเปรียญ ๒ รูป

๒. สามเณรเรียนธรรมและบาลี ๖ รูป

รวม ๘ รูป

รวมเป็น ๕๘ รูป

ไวยาวัจกร

เดิมทางวัดเคยมีมรรคนายก คือ นาวาเอก พระยาชลธารพินิจจัย (ม้วย ชลานุเคราะห์) ภายหลังเมื่อนาวาเอก พระยาชลธารพินิจจัยถึงแก่อนิจกรรมแล้ว ทางวัดก็ไม่ได้ตั้งใครเป็นมรรคนายกอีกเลย เพราะไม่มีผู้ใดรับเป็น ต่อมาจึงได้แต่งตั้งให้ นายเชื่อม อัตถกรโกวิท เป็นไวยาวัจกรของวัดและยังคงปฏิบัติหน้าที่ตลอดมาจนบัดนี้.

จดหมายเหตุ หมายรับสั่งในรัชกาลต่าง ๆ

และเบ็ดเตล็ด

ที่เกี่ยวกับวัดสังข์กระจาย

สมัยกรุงธนบุรี

เรื่อง กำหนดการเสด็จพระราชดำเนินพระราชทาน พระกฐิน ปีมะแม นพศก* (พ.ศ. ๒๓๓๐)

◎ วัน ๒ ๓ ๑๑ ค่ำ ปีมะแม นพศก พระศุภรัตรับสั่งใส่เกล้าสั่งว่า พระกฐินหลวงประจำวัดวาอาราม

◎ วัน ๔ ๕ ๑๑ ค่ำวัด
- บางว้าใหญ่ที่ ๑
- บางลำภูที่ ๒
- บางขุนพรหมที่ ๓
- โพที่ ๔

(๔)

◎ วัน ๕ ๖ ๑๑ ค่ำวัด
- บางว้าน้อยที่ ๑
- ทองที่ ๒
- นาคที่ ๓
- กลางที่ ๔

(๔)

เสด็จพระราชทานพระกฐิน ◎ วัน ๖ ๗ ๑๑ ค่ำวัด
- ท้ายตลาดที่ ๑
- หงษที่ ๒
- สังกจายที่ ๓
- พลับที่ ๔

(๔)

◎ วัน ๗ ๘ ๑๑ ค่ำวัด
- เลียบที่ ๑
- คอกกระบือที่ ๒
- ลาดที่ ๓

(๓)

◎ วัน ๑ ๙ ๑๑ ค่ำวัด
- บางยี่เรือไทที่ ๑
- บางยี่เรือรามัญที่ ๒
- ปากน้ำในคลองบางหลวงที่ ๓

(๓)

◎ วัน ๒ ๑๐ ๑๑ ค่ำวัด
- แจ้งที่ ๑
- สเกษที่ ๒

(๒)

๒๐ อาราม

ส้พระอินโกษาเอาน้ำมันพร้าวถวายพระสงฆ์เสมอองค์ละทะนานเป็นพระสงฆ์๑๖๕๕รูป

(คัดจาก จดหมายเหตุสมัยกรุงธนบุรี จ.ศ. ๑๑๔๒ เล่มที่ ๑๐ สมุดไทยดำ)

---

* ปีมะแม นพศก ตรงกับ จ.ศ. ๑๑๔๙ พ.ศ. ๒๓๓๐ ในรัชกาลที่ ๑

สมัยกรุงธนบุรี

เรื่อง เกณฑ์ทหารหัวหมื่น ตำรวจเลว และปืนท้ายพระที่นั่งจุกช่องล้อมวง

สำหรับเสด็จพระราชดำเนินพระราชทานพระกฐิน วันแรม ๘ ค่ำ ถึง วันแรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีระกา ตรีศก* (พ.ศ. ๒๓๔๔)

◎ ผ่ายทหารเกณฑ์ เจ้ากรม / ปลัดกรม หัวหมื่นตำรวจเลว แลปืนท้ายพระที่นั่งจุกช่องล้อมวงสำหรับเสด็จไปพระราชทานพระกฐิน เพลาค่ำ ณ วัน ๘ ๑๑ ค่ำ จนถึง ณ วัน ๑๓ ๑๑ ค่ำ ปีระกาตรีนิศก เป็นคนในนี้

ตำรวจในซ้าย	ที่ ๑ / ๓	ล้อมวง	๓๔	ล้อมวง	๖๘	๗๔
	ที่ ๒	ล้อมวง	๓๔	ปืนหามแล่น ๒ บอก	๖	
ตำรวจในขวา	ที่ ๑ / ๓	ล้อมวง	๑๘	ล้อมวง	๓๕	๔๑
	ที่ ๒	ล้อมวง	๑๗	ปืนหามแล่น ๒ บอก	๖	
ตำรวจใหญ่ซ้าย	ที่ ๑ / ๓	ล้อมวง	๑๑	ล้อมวง	๒๓	๒๙
	ที่ ๒	ล้อมวง	๑๒	ปืนหามแล่น ๒ บอก	๖	
ตำรวจใหญ่ขวา	ที่ ๑ / ๓	ล้อมวง	๑๓	ล้อมวง	๒๕	๓๑
	ที่ ๒	ล้อมวง	๑๒	ปืนหามแล่น ๒ บอก	๖	
ตำรวจนอกซ้าย	ที่ ๑ / ๓	ล้อมวง	๒๕			๕๐
	ที่ ๒	ล้อมวง	๒๕			
ตำรวจนอกขวา	ที่ ๑ / ๓	ล้อมวง	๒๗			๕๓
	ที่ ๒	ล้อมวง	๒๖			

---

* ปีระกา ตรีศก ตรงกับ จ.ศ. ๑๑๖๓ พ.ศ. ๒๓๔๔ ในรัชกาลที่ ๑

สนมทหารท้ายวัด	ที่ ๑ ๓	ล้อมวง	๒๒			๔๔
	ที่ ๒	ล้อมวง	๒๒			
สนมทหารขวา	ที่ ๑ ๓	ล้อมวง	๒๒			๔๔
	ที่ ๒	ล้อมวง	๒๒			
ทหารในซ้าย	ล้อมวง ที่ ๑ ๓	คน	๙	๑๘		๒๓
	ที่ ๒	คน	๙			
	เรือไชย หมื่นจ่าซ้ายษรกล		๑	๕		
	เลว		๔			
ทหารในขวา	ล้อมววัด ที่ ๑ ๓	คน	๙	๑๘		๒๓
	ที่ ๒	คน	๙			
	เรือไชย หมื่นจ่าซ้ายษรกล		๑	๕		
	เลว		๔			
ทนายเลือกหอกซ้าย	ล้อมวง ที่ ๑ ๓	คน	๑๑	๒๒		๓๐
	ที่ ๒	คน	๑๑			
	หมื่นจพพลใช	๑		๘		
	เลว	๗				
ทนายเลือกหอกขวา	ล้อมวง ที่ ๑ ๓	คน	๑๕	๓๑		๓๙
	ที่ ๒	คน	๑๖			
	หมื่น	๑		๘		
	เลว	๗				

รักษาองค์ซ้ายล้อมวงวัด	ที่ ๑ ๓	หัวหมื่น	๒	๖		๑๒
		เลวบื่นกระสุนปราย	๔			
	ที่ ๒	หัวหมื่น	๒	๖		
		เลวบื่นกระสุนปราย	๔			
รักษาองค์ขวาล้อมวงวัด	ที่ ๑ ๓	หัวหมื่น	๒	๖		๑๒
		เลวบื่นกระสุนปราย	๔			
	ที่ ๒	หัวหมื่น	๒	๖		
		เลวบื่นกระสุนปราย	๔			
พลพัน	ซ้ายล้อมวง ที่ ๑ ๓		๒	๔		๙
	ที่ ๒		๒			
	ขวาล้อมวง ที่ ๑ ๓		๓	๕		
	ที่ ๒		๒			
บื่นหามแล่น	อาษาเดโชบอก ๑ คน		๓	บื่น ๔ บอก		๑๒
	อาษาท้ายนาบอก ๑ คน		๓			
	อาษาซ้ายบอก ๑ คน		๓			
	อาษาขวาบอก ๑ คน		๓			

เกณฑ์ตามอย่างธรรมเนียม แลพญาอภัยรณฤทธิทำหางว่าว เกณฑ์ให้รับทอดวัดละ ๒ ตำรวจละ ๓ วัด ๖ ตำรวจ ๒ ตำรวจ อยู่เวรแล้วกราบเรียนท่านสมุหพระกลาโหม

	ตำรวจ	ในซ้าย ๔๓ ใหญ่ซ้าย ๔๒			๘๕	
	ทหารใน	ซ้าย ๙ ขวา ๑๐			๑๙	
วัดบางว้าใหญ่ที่ ๑	ทนายเลือกหอก	ซ้าย ๒๔ ขวา ๑๕			๓๙	๑๖๐ คน
	พลพัน	ซ้าย ๓ ขวา ๓			๖	
วัน ๗ ๑๑ ค่ำ	รักษาองค์	ซ้าย ๓ คน บีน ๒ ขวา ๘ คน บีน ๕	๗ คน		๑๑	
	บีนคาบศิลา		๔๐ บอก		๔๐ คน	
	ตำรวจ	นอกขวา ๕๓ สนมขวา ๔๔			๙๗	
	ทหารใน	ซ้าย ๙ ขวา ๑๐			๑๙	
วัดบางว้าน้อยที่ ๒	ทหารเลือกหอก	ซ้าย ขวา ๑๒				๑๓๕ คน
	พลพัน	ซ้าย ๓ ขวา ๓			๖	
	รักษาองค์	ซ้าย ๘ คน บีน ๕ บอก ขวา ๕ คน บีน ๓ บอก	คน		๑๓	

วัดทองที่ ๓	ตำรวจ	ในขวา ๕๔ ใหญ่ขวา ๓๗			๙๑	๑๗๖
	ทหารใน	ซ้าย ๑๐ ขวา ๑๐			๒๐	
	พลพัน	ซ้าย ๓ ขวา ๓			๖	
	ทนายเลือกหอก	ซ้าย ๒๓ ขวา ๑๐			๓๓	
	รักษาองค์	ซ้าย ๕ คน ปีน ๔ ขวา ๑๑ คน ปีน ๘		๑๒ บอก คน	๑๖	
วัดพญาทำที่ ๑	ตำรวจ	ในขวา ๕๔ ใหญ่ขวา ๓๒			๘๖	๑๖๐
	ทหารใน	ซ้าย ขวา			๙	
	พลพัน	ซ้าย ๒ ขวา ๑			๓	
	ทนายเลือกหอก	ซ้าย ๓๑ ขวา ๑๕			๔๖	
	รักษาองค์	ซ้าย ๖ คน ปีน ๔ ขวา ๑๐ คน ปีน ๖		๑๐ บอก คน	๑๖	

	ตำรวจ	ในซ้าย ใหญ่ซ้าย	๔๓ ๓๖		๗๙	
	ทหารใน	ซ้าย ขวา			๙	
วัดนาคกลางที่ ๒	ทนายเลือกหอก	ซ้าย ขวา	๗ ๑๕		๒๒	๑๒๙ คน
	พลพัน	ซ้าย ขวา	๒ ๑		๓	
	รักษาองค์	ซ้าย ขวา	๖ คน ๑๐ คน	บิน ๑๐ บอก	๑๖	
	นอกซ้าย สนมซ้าย		๕๐ ๔๕		๙๕	
	ทหารใน	ซ้าย ขวา	๑๐ ๑๓		๒๓	
วัดแจ้งที่ ๓	ทนายเลือกหอก	ซ้าย ขวา				๑๒๐ คน
	พลพัน	ซ้าย ขวา	๑ ๑		๒	

	นอกซ้าย		๕๐	๘๕	
	สนมซ้าย		๓๕		
	ทหารใน	ซ้าย		๑๐	
		ขวา			
วัดท้ายตลาด ๔	ทนายเลือกหอก	ซ้าย		๓๑	
		ขวา		๓๕	
	รักษาองค์	ซ้าย	๖	๑๖	
		ขวา	๑๐		
	พลพัน	ซ้าย	๓		
		ขวา	(ต้นฉบับชำรุด)		
	นอกขวา			๓๘	
	สนมขวา			๓๖	
	ทนายเลือกหอก	ซ้าย		๑๒	
		ขวา		๑๔	
วัดพลับ	ทหารใน	ซ้าย	๙	๑๙	๑๓๗ คน
		ขวา	๑๐		
	รักษายงค์	ซ้าย	๖ บืน ๔	๑๒	
		ขวา	๖ ๓		
	พลพัน	ซ้าย	๓	๖	
		ขวา	๓		

วัดหงษ	ในขวา		๕๔	๘๖	๑๕๔ คน
	ใหญ่ขวา		๓๒		
	ทหารใน	ซ้าย	๙	๑๘	
		ขวา	๙		
	ทนายเลือกหอก	ซ้าย		๑๘	
		ขวา		๑๕	
	พลพัน	ซ้าย	๓	๖	
		ขวา	๓		
	รักษาองค์	ซ้าย	๖ ปืน ๔	๑๑	
		ขวา	๕ ปืน ๓		

วัดสังกจาย วัดบางยี่เรือกลาง	ในซ้าย			
	ใหญ่ซ้าย			
	ทหารใน	ซ้าย		
		ขวา		
	ทนายเลือกหอก	ซ้าย		
		ขวา		
	พลพัน	ซ้าย		
		ขวา		
	รักษาองค์	ซ้าย		
		ขวา		

วัดบางยี่เรือไท	นอกซ้าย	๕๐	๘๐	
	นอกขวา	๓๐		
	ทนายเลือกหอก	ซ้าย	๓๑	
	พลพัน	ซ้าย ๓	๖	
		ขวา ๓		

วัดบางยี่เรือมอญ	ในขวา	๕๔			๑๑๙	๒๒๑ คน
	นอกขวา	๓๕				
	สนมขวา	๓๐				
	ทนายเลือกหอก	ซ้าย	๒๙		๖๔	
		ขวา	๓๕			
	รักษาองค์	ซ้าย	๖		๑๕	
		ขวา	๙			
	ทหารใน	ซ้าย	๙		๑๙	
		ขวา	๑๐			
	พลพัน	ซ้าย	๒		๔	
		ขวา	๒			
วัดปากน้ำ	ในซ้าย		๔๖		๑๑๔	๑๘๓ คน
	ใหญ่	ซ้าย	๓๖			
		ขวา	๓๒			
	รักษาองค์	ซ้าย ๖ บี้น ๔		๘ คน	๑๑	
		ขวา ๕ บี้น ๔				
	ทนายเลือกหอก	ซ้าย	๑๙		๓๔	
		ขวา	๑๕			
	พลพัน	ซ้าย	๒		๔	
		ขวา	๒			
	ทหารใน	ซ้าย	๙		๒๐	
		ขวา	๑๑			

(*คัดจากจดหมายเหตุ สมัยกรุงธนบุรี จ.ศ. ๑๑๔๒ เลขที่ ๑๐ สมุดไทยดำ*)

รัชกาลที่ ๑

สำเนาคำถวายชัยมงคล ของ พระราชาคณะแลข้าราชการ เนื่องด้วยอสุนีบาตตกต้องพระมหาปราสาท จ.ศ. ๑๑๕๑* (พ.ศ. ๒๓๓๒)

๑อาตมภาพ พระเทพมุนี ถานานุกรม พระสงฆ์สังคายะนาย } วัดสังกรจาย

ปรึกษาพร้อมกัน ขอถวายพระพิไชยมงคล ให้จำเริญพระราชศิริสวัสดิทิฆายุศม แต่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภาร พระองค์สมเด็จบรมธรรมิกราชาธิราชเจ้า พระองค์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ด้วยอาตมภาพทั้งปวงพิจารณาในอสุนีบาต ลงถูกต้องพระอัมรินทรมหาปราสาท ณ ครั้งนี้ ซึ่งจะให้เกิดวิบัติไปข้างหน้านั้นหาอย่างหาธรรมเนียมมิได้ มีแต่อย่างฝ่ายข้างจำเริญเป็นอันมาก ด้วยอาตมภาพทั้งปวงได้ยินคติบุราณสืบสืบกันมาว่า อสุนีบาตถูกต้องเคหสถานบ้านเรือนบุคคลผู้ใดจะ

---

* ตัดตอนมาเฉพาะที่เป็นของวัดสังฆ์กระจาย

เสียก็แต่สิ่งของซึ่งต้องอสุนีบาตนั้น ซึ่งจะมีความวิบัติฉิบหายไปข้างหน้านั้น อาตมภาพทั้งปวงมิได้ยินว่าได้ยินแต่ว่าจะให้มีความศิริสวัสดิจำเริญขึ้นไปเป็นอันแท้ แลอสุนีบาตลงถูกต้องพระอัมรินทรมหาปราสาท ณ ครั้งนี้ อาตมภาพเห็นว่าเป็นเทพนิมิต ให้พระองค์มีตบะเดชะ จำเริญพระราชเกียรติยศแลราชานุภาพแผ่ไปในทิศทั้ง ๔ แลหมู่บ่จจามิตรข้าศึกเมืองอื่นอื่น จะมาเบียดเบียนนั้นไม่ได้เลยเป็นอันขาดทีเดียว ด้วยอาตมภาพเห็นพระบาลีในพระคัมภีร์พิมพานิพพานนั้นว่า.....

.....ว่าอสุนีบาตตกลงถูกต้องกำแพงก่อดีบ้านใดเมืองใดแลบ้านเมืองนั้นจะมีชัยชนะศัตรู ตั้งแต่จะให้จำเริญราชอิสริยศยิ่งยิ่งขึ้นไป เสนาบ่จจามิตรเมืองอื่นอื่นนั้นอย่ายกพลไปรบเลย จะอัปราชัยพ่ายแพ้เป็นอันแท้ อาตมภาพทั้งปวงเห็นพระบาลีดังนี้แล้ว ก็มิได้มีความสงสัยในเหตุฝ่ายร้ายที่จะให้เกิดวิบัติอันตรายนั้นเห็นแต่ว่าพระองค์จะมีความวัฒนาการจำเริญไปข้างหน้าเป็นอันแท้ เดชะด้วยบุญญานิสงส์แห่งอาตมภาพทั้งปวง ซึ่งมีศรัทธาได้

บรรพชาในพระพุทธศาสนาก็ดี ได้เล่าเรียนซึ่ง คันถ วิปัสสนา ธุระ ก็ดี ขอเบิ่นปฏิการฉลองพระเดชพระคุณ สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภาร ให้พระองค์จง นิรทุกข์ นิรโศก นิรโรค นิรภัย ให้มีพระราชเดชาอาณาจักรแผ่ไปในทิศทั้ง๔ จงมีพระชนมฑีฆายุศมยืนได้ละร้อยละพันพระชันษา ให้จำเริญพระราชเดชานุภาพยิ่ง ๆ ขึ้นไป ขอถวายพระพร ฯ

(คัดจากจดหมายเหตุ รัชกาลที่ ๑ จ.ศ. ๑๑๕๑ เลขที่ ๑ สมุดไทยดำ)

รัชกาลที่ ๑

จ.ศ. ๑๑๖๔ (พ.ศ. ๒๓๔๕)

ปีจอ จัตวาศก

พระราชพิธีทรงผนวช

กรมพระราชวังหลัง กับพระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าฉัตร

พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าวาสุกรี

๏ ด้วย เจ้าพระยาศรีธรรมาธิราช รับสั่งใส่เกล้าฯ สั่งว่า ณ วัน ๑๐ ๙ ค่ำ ปีจอจัตวาศก เพลาเช้าพระฤกษ์จะได้ทรงผนวชพระเจ้าหลานเธอกรมพระราชวังหลัง(๑) พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าวาสุกรี(๒) พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าฉัตร(๓) ทรงผนวชเป็นหางนาค ณ วัดพระศรีสรรเพชญ(๔) ทรงผนวชแล้วจะได้ฉลองถวาย

---

(๑) เจ้าพ้ากรมหลวงอนุรักษ์เทเวศร์ (ทองอิน) กรมพระราชวังบวรสถานพิมุข

(๒) สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส

(๓) กรมหมื่นสุรินทรรักษ์ ต้นตระกูล ฉัตรกุล

(๔) วัดพระศรีสรรเพชญดาราม (วัดมหาธาตุฯ)

เครื่องไทยทาน พระสงฆ์ ๕๐ รูป นั้นให้พระคลังศุภรัต เอาอาสนไปแต่งที่พระสงฆ์ให้พอ แลให้จัดผ้าสบงถวาย ๕๐ ผืน

อนึ่ง ให้พระคลังมหาสมบัติเอากระโถน ขันน้ำ ตั้งถวายพระสงฆ์ ๕๐ รูป แลให้คิดจ่ายเงินให้แก่วิเสท แต่งกระจาด ๕๓ กระจาด แต่งสำรับคาว ๕๐ หวาน ๕๐ สำรับ

อนึ่ง ให้ ๘ ตำรวจเอาแผงมากั้นพลับพลาแลในที่ข้างหน้าข้างใน ให้ทำเหมือนอย่างทุกครั้ง ให้แล้วแต่ ณ วัน ๙ ๆ ๘ ค่ำ

อนึ่ง ให้ทนายเลือก.....มายกสำรับถวายพระสงฆ์ ณ วัดพระศรีสรรเพชญ ๕๐ สำรับ

อนึ่ง ให้ท่านพนักงานข้างในแต่งเครื่องทองใหญ่ สำรับหนึ่งให้มีพุ่มข้าวตอก ดอกไม้ ธูปเทียนให้พร้อม ส่งให้สนมพลเรือนไปตั้งแต่ ณ วัน ๑๐ ๆ ๘ ค่ำเพลาเช้า

อนึ่ง ให้สนมพลเรือนมารับเครื่องจบพระหัตถ์ต่อท่านพนักงานข้างในไปตั้ง ณ วัดพระศรีสรรเพชญ ณ วัน ๑๐ ๆ ค่ำ เพลาเช้า แลให้แต่งที่ข้างในให้พร้อม

อนึ่ง ให้กรมนาจ่ายข้าวสารให้วิเสทใส่กระจาด

๕๓ กระจาด ๆ ละ ๕ ทะนาน เป็นข้าว ๑๓ ๐ ๕ ข้าวหุง

ถวายพระสงฆ์ ๒ ๐ ๑๓ (รวม) เป็นข้าวสาร ๑๕ ๐ ๑๘ ให้เร่งจ่าย

แต่ ณ วัน ๙ ๘ ค่ำ

อนึ่ง ให้คลังพิมานอากาศเอาฉากไปกั้นที่พระอุโบสถแลให้เอาพรมใหญ่ไปแต่งที่ ณ พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ณ วัน ๙ ๘ ค่ำ เพลาเช้า

อนึ่ง ให้วิเสทของคาวหวาน จัดของใส่กระจาดให้พอ ๕๐ กระจาด แล้วให้แต่งสำรับคาว หวาน ถวายพระสงฆ์ ๕๐ สำรับ แต่ ณ วัน ๑๐ ๘ ค่ำ เพลาเพล

อนึ่ง ให้วิเสทหมากพลูแต่งเภสัชใส่กระจาด ๕๐ กระจาด อังคาสถวายพระสงฆ์ ๕๐ ซอง แล้วแต่งให้น้ำชาถวายพระสงฆ์ ๕๐ รูป ให้มหาดเล็กยกถวาย

อนึ่ง ให้มหาดเล็กยกถวายพระสงฆ์ ณ วัน ๑๐ ๙ ค่ำ เพลาเพล ๕๐ สำรับ

อนึ่ง เพลาบ่าย ณ วัน ๙ ๙ ค่ำ จะได้เวียนพระเทียน ณ พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ให้ข้าทูลละอองธุลีฯ ผู้ใหญ่ ผู้น้อย เข้ามาเตรียมเวียนพระเทียน เพลาบ่าย โมงหนึ่งให้พร้อมกันจงทุกคน

อนึ่ง ให้บีพาทย์ แตรสังข์ กลองแขก มโหรี ฆ้องไชย เข้ามาเตรียมประโคม ณ วัน ๙ ๙ ค่ำ รุ่งขึ้น ณ วัน ๑๐ ๙ ค่ำ คอยเตรียมประโคม ณ วัดพระศรีสรรเพชญ เพลาเพล ให้มหาดไทย กลาโหม สัสดีหมายบอกให้ทั่วจงทุกกรม

อนึ่ง ให้วิเสทนอกแต่งบายศรีทองสำรับ ๑ บายศรีเงินสำรับ ๑ บายศรีแก้วสำรับ ๑ (รวม) ๓ สำรับ ธูปเทียน ๆ ติดแว่น ๆ เวียนพระเทียนแบ้งน้ำวักขันข้าวเชิงเคียงบายศรี ให้พร้อม ให้เอามาตั้งแต่วัน ๙ ๙ ค่ำ เพลาบ่าย

อนึ่ง ให้ ๘ ตำรวจเอาแผงไปกั้นที่ข้างหน้าข้างใน ณ พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ให้ดี

อนึ่ง ให้สนมแต่งที่ข้างใน ณ พระที่นั่งสุทไธสวรรย์

อนึ่ง ให้คลังในไปเอามู่ลี่ไปแต่งที่ข้างใน ณ พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ให้พร้อม

อนึ่ง ให้คลังราชการเอาเสื่อลวดมาปู พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ มาปูพลับพลาไม้ให้ดี

อนึ่ง ให้สนมพลเรือน รับเครื่องเสวยต่อท่านข้างในไปถวาย คาว ๓ หวาน ๓ (รวม) ๖ สำรับ เพลาเช้าเพลนั้น ให้สนมพลเรือนรับเครื่องเสวยต่อท่านข้างในถวายพระเจ้าลูกเธอ พระเจ้าหลานเธอ ๓ องค์ แต่วัน ๑๐ ๗ ๘ ค่ำ แล้วให้เอา ม่าน พรม เสื่อ แต่งที่พลับพลาเปลื้องเครื่องด้วย

อนึ่ง ให้ล้อมวังสานกระจาด ๕๔ ใบ ให้เข้าขอบผูกหวายบีดกระดาษให้ดี ให้เร่งเอามา ณ ทิมดาบชาววัง แต่ ณ วัน ๗ ๘ ค่ำ เพลาเช้า ๕ โมง อย่าให้ขาดได้แลให้เจ้าพนักงานทั้งนี้เตรียมการให้พร้อมตามรับสั่ง

นายวิสุทธมณเฑียร

เวร

นายควร

อนึ่ง พระยาธรรมา รับสั่งใส่เกล้าฯ สั่งว่า พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าวาสุกรี พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าฉัตร ทรงผนวช พระองค์เจ้าวาสุกรี อยู่วัดพระเชตุพน พระองค์เจ้าฉัตร ไปอยู่ที่วัดระฆังนั้น ให้ตำรวจใน สนมพลเรือน ชาวที่ หมอโรง จัดขุนหมื่น พันนาย หมอโรง ไปอยู่กำกับ เจ้าทรงผนวช พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าวาสุกรีอยู่วัดเชตุพน (ให้) ตำรวจนอก ซ้าย ๒ ขวา ๒ (รวม) ๔ คน สนมซ้าย ๒ ขวา ๒ (รวม) ๔ คน สนมพลเรือน ๑ คน ชาวที่ ๑ คน หมอ ๒ คน (รวม) ๑๒ คน พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าฉัตร อยู่วัดระฆัง (ให้) ตำรวจนอกซ้าย ๒ ขวา ๒ (รวม) ๔ คน ตำรวจสนมซ้าย ๒ คน ขวา ๒ คน (รวม) ๔ คน สนมพลเรือน ๑ คน ชาวที่ ๑ คน หมอ ๒ คน (รวม) ๑๒ คน นั้น ให้มหาดไทย กลาโหม หมายบอกให้ไปรักษาแต่ ณ วัน ๑๐ ๆ ๘ ค่ำ ตามรับสั่ง

เวร *นายชำนาญ*
นายจำเนียร

วัน ๑๐ ๗ ค่ำ ปีจอจัตวาศก พระเจ้าหลานเธอ พระราชวังหลัง จะได้ทรงผนวชในพระอุโบสถวัดพระศรีสรรเพชญ ณ วัน ๖ ๑๐ ๘ ค่ำ ปีจอจัตวาศก พระสงฆ์อุปัชฌาย์ คู่สวด นั่งหัตถบาส เป็น (พระสงฆ์ที่) สังฆการีนิมนต์ อุปัชฌาย์สมเด็จพระสังฆราช ๑ คู่สวด พระพิมลธรรม ๑ พระธรรมกิจ ๑ (รวม) ๒ (รวม) ๓ องค์ สมเด็จพระพนรัต ๑ พระธรรมไตรโลก วัดหงษ์ ๑ พระธรรมอุดม วัดราชบุรณะ ๑ พระพุทธโกษา วัดท้ายตลาด[๑] ๑ พระโพธิวง วัดจักรวรรดิราชาวาส ๑ วัดสุวรรณธาราม[๒] ๑ พระธรรมโกษา วัดอมรินทาราม ๑ พระพรหมมุนี วัดสระเกศ ๑ วัดสุวรรณธาราม ๑ พระอริยมุนี วัดสุวรรณธาราม ๑ พระญาณสมโพธิวัดกลาง[๓] ๑ พระเทพโมลี วัดหงษ์ ๑ พระเทพมุนี วัดสังข์กระจาย ๑ พระรัตนมุนี วัดหงษ์ ๑ พระญาณสังวรเถร วัดราชสิทธาราม ๑ พระวินัยรักขิต วัดราชสิทธาราม ๑ พระญาณโพธิ วัดสังข์กระจาย ๑ พระเทพกวี วัดปากน้ำ ๑

(๑) วัดโมลีโลกยาราม
(๒) วัดสุวรรณาราม
(๓) วัดนาคกลาง

พระนิกรม วัดปากน้ำ ๑ พระสุเมธใหญ่ วัดชนะสงคราม ๑ พระญาณวิริย วัดมหาธาตุ ๑ พระบวรวิริยเถร วัดบางลำภู[๑] ๑ พระญาณรักขิต วัดระฆัง ๑ พระญาณสิทธ วัดเชตุพน ๑ พระศรีสมโพธิ วัดแจ้ง[๒] ๑ พระสุเมธน้อย วัดราชคฤห์ ๑ พระวรญาณมุนี วัดราชบุรณะ ๑ (รวม) ๓๐ รูป (พระสงฆ์) พระราชวังหลังนิมนต์ (คือ) พระครู ๑ พระอาจารย์คง ๑ พระปลัด ๑ พระสมุห์ ๑ พระใบฎีกา ๑ พระวินัยธร ๑ พระธรรมบาล (พระครูธรรมบาล) ๑ (พระ) มหาลา ๑ ครัวทาน ๑ ครัววอ ๑ ครัวสาร ๑ ครัวอยู่ ๑ (พระ) มหา..... ๑ (พระ) มหาสน ๑ (รวม) วัดระฆัง ๑๔ รูป พระอาจารย์มาก ๑ พระปลัด ๑ วัดอมรินทาราม ๑ (พระ) อธิการ วัดเชิงเลน[๓] ๑ พระอาจารย์ชู วัดมหาธาตุ ๑ พระอาจารย์วัดโคกมะลิ[๔] ๑ (พระ) อาจารย์วัดสังข์กระจาย (รวม) ๖

---

(๑) วัดสังเวชวิศยาราม

(๒) วัดอรุณราชวราราม

(๓) วัดบพิตรพิมุข

(๔) เข้าใจว่าเป็นวัดพลับพลาชัย

(รวมพระสงฆ์ที่พระราชวังหลังนิมนต์) ๒๐ รูป (รวมเป็นพระสงฆ์) ราชาคณะ ๓๐ รูป พระครูรูป ๑ พระฐานานุกรม ๖ รูป อาจารย์ ๕ รูป อธิการ ๑ รูป พระครู ๑ รูป อันดับ ๗ รูป (รวมพระสงฆ์ทั้งหมด) ๕๐ รูป

เนื้อความตามต้นฉบับหมดเพียงเท่านี้

(คัดจากหมายรับสั่ง รัชกาลที่ ๑ จ.ศ. ๑๑๖๔ เล่มเลขที่ ๔ ก. สมุดไทยดำ)

รัชกาลที่ ๑

จ.ศ. ๑๑๖๘ (พ.ศ. ๒๓๔๙)

เรื่อง ยกเจ้าพ้ากรมหลวงอิศรสุนทรขึ้นเป็น

กรมพระราชวังบวรสถานมงคล

คำปรึกษาด้วยจะให้ลูกขุนศาลหลวง ข้าราชการ

เจ้านายและพระสงฆ์ถวายสัจสาบาน สมเด็จ

พระสังฆราชและพระราชาคณะรวม ๒๘ พระองค์

ถวายพระพรมาว่าควรนัก

สัจ ศีลสุจริตด้วย เกรงกรรม์

จา รีตบุราณธรรม์ ถ่องถ้วน

สา ธุสัปปุรุษสรร เสริญยิ่ง นักนา

บาน บำรุงโลกล้วน เลิศด้วยสัตยา

สมเด็จพระสังฆราช	๑	พระญาณรักขิต	๑	๒๘ พระองค์
พระพนรัต	๑	พระอริยวงษ	๑	
พระพิมลธรรม	๑	พระเทพโมลี	๑	
พระธรรมอุดม	๑	พระราชกวี	๑	
พระพุทธโฆษา	๑	พระธรรมกิติ	๑	
พระเทพกวี	๑	พระศรีสมโพธิ	๑	
พระเทพมุนี	๑	พระโพธิวง	๑	
พระญาณโพธิ	๑	พระญาณสมโพธิ	๑	
พระญาณสังวรเถร	๑	พระธรรมราชา	๑	
พระปัญญาวิสารเถร	๑	พระวินัยรักขิต	๑	
พระญาณไตรโลก	๑	พระญาณสิทธ	๑	
พระธรรมเจดีย์	๑	พระพรหมมุนี	๑	
พระอริยมุนี	๑	พระราชมุนี	๑	
		พระญาณวิริย	๑	
		พระนิกรม	๑	

๏ อาตมภาพ พระราชาคณะ (คามวาสี / อรัญวาสี) ประชุม

พร้อมกัน ๒๘ รูป มี สมเด็จพระสังฆราชเป็นประธาน

ขอถวายพระพรให้ทราบ ด้วยทรงพระกรุณาโปรด จะยก
สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทรเป็น
กรมพระราชวังหลังบวรสถานมงคล ตามคำปรึกษา
พระราชาคณะ ข้าราชการผู้ ใหญ่ น้อย แลทรงพระกรุณา
จะให้ยก พระเจ้า ลูกเธอ หลานเธอ แลข้าราชการผู้ใหญ่ผู้
น้อยกระทำสัจสาบานต่อกัน เพื่อพระทัยทรงพระ
มหากรุณาคุณ จะดำรงราชสุจริตรักษาพระวงศ์มิให้จลา-
จลวิปริตผิดลำดับไป จะให้พระพุทธศาสนาถาวรตั้งมั่น
แลให้ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินอยู่เย็นเป็นสุขสืบไปทั้งนี้ อาตม-
ภาพทั้งปวงเห็นชอบด้วยพระราชดำริ ต้องตามพระบาลี
คัมภีร์มหาวรรค แลคัมภีร์มหาวงศ์ว่า พระมหาสัพพัญญู
โพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นทีฆาวุกุมารพระองค์ไปเป็นข้า
เฝ้าพญาพรหมทัตผู้เป็นข้าศึกอันฆ่าพระราชบิดาพระองค์
เสีย วันหนึ่งไปประพาสเนื้อได้โอกาสที่จะฆ่าพญาพรหม-
ทัต แล้วกลับคิดถึงโอวาทพระราชบิดาก็มิได้ฆ่าพญา
พรหมทัตเสีย กลับกระทำสัจสาบานต่อกัน ก็สิ้นเวร
อาฆาตแก่กัน อนึ่งในคัมภีร์มหาวงศ์นั้นว่า พระเจ้า

กากวัณดิศ ให้หาทศโยธาเป็นอาทิมาพร้อมกันแล้ว มีพระราชบริหารให้สาบาน เฉพาะพักตร์พระอรหันต์มิให้ประทุษร้ายแก่พระราชบุตรทั้งสอง แลมิให้คดเข้าด้วยพระเชษฐาแลพระอนุชาธิราช ในการที่จะชิงราชสมบัติแก่กัน แลพระราชดำริพระเจ้ากากวัณดิศที่จะให้กระทำสาบานนั้น ก็เป็นคุณวุฒิจำเริญแก่พระราชบุตรทั้งสองสืบไป แลซึ่งทรงพระราชดำริให้สมเด็จพระเจ้า ลูกเธอ / หลานเธอ แลข้าทูลละอองฯ ผู้ ใหญ่ / น้อย กระทำสัจสาบานต่อกันครั้งนี้ต้องในบทว่า

[illegible]

แปลว่ายินดีในการที่จะให้แก่ผู้อื่น สมัครสโมสรพร้อมเพรียงกัน ด้วยน้ำจิตมีเมตตาเป็นปุเรจาริกนี้ เป็นประเพณีโพธิสัตว์สร้างพระโพธิญาณสืบๆ มา อาตมภาพทั้งปวงเห็นควรนัก ยินดีหาที่สุดมิได้ ขอถวายพระพร

(คัดจากจดหมายเหตุ รัชกาลที่ ๑ จ.ศ. ๑๑๖๘ เลขที่ ๑๑ สมุดไทยดำ)

รัชกาลที่ ๒

จ.ศ. ๑๑๗๕ (พ.ศ. ๒๓๖๐)

เรื่อง เกณฑ์โคม และ เสาโคม ไปจุดตามพระอารามต่าง ๆ

ด้วยพระยาบำเรอภักดี รับพระราชโองการใส่เกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า ณ วัน ๑๕ ๖ ค่ำ เป็นวันสมเด็จพระพุทธเจ้า ประสูติ ตรัสรู้ นิพพาน เป็นวันนักขัตฤกษ์ยิ่งกว่าตรุษสงกรานต์อีก ทรงพระราชศรัทธาให้บูชาพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสังฆเจ้า ด้วยสิ่งเครื่องวิจิตรต่าง ๆ กับสังฆทานในวิสาขมาส ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔—๑๕ ค่ำ แรม ๑ ค่ำ ปีฉลูนพศก ชื่อวิสาขบูชา เป็นมหายัญพิธีอันใหญ่นั้นให้ ๔ ตำรวจไปเอาอย่างโคมต่อพระชำนิรจนา มาผูกเป็นโครงโคมอารามละ ๔ ใบ ทุกอารามหลวง ๓๓ อาราม เป็นโคม ๑๓๒ ใบ แล้วให้เบิกกระดาษต่อชาวพระคลังในซ้ายมาปิดโคมให้พอแล้ว ให้หาไม้ฤาษี ไม้รวก ไม้สำมะรอกมาทำเสาโคม ๑๓๒ ลำ

ทำเสาธงตะเข้ ๓๔ ลำ ให้มีเสาตะเกียบทุกเสา ให้เกลาเกลี้ยงทาปูนขาว ทำฉัตรกระดาษใส่ปลายเสาธงเสาโคม จำทุกเสาให้มีเชือกผูกติดเสาทำทั้ง ๓๔ อัน แล้วให้ไปรับเสาธงตะเข้ต่อชาวพระคลังศุภรัต ผูกกับเสาธงทั้ง ๓๔ อาราม แล้วให้เบิกน้ำมันต่อชาวพระคลังราชการไว้ตามโคมคืนละ ๑๓๒ ใบ ให้พอทั้ง ๓ คืน ให้เอาโคมเอาธงไปปัก ที่...วัดมหาธาตุ วัดสระเกศ วัดพระเชตุพน วัดราชบุรณะ วัดจักรวรรดิ์ วัดชนะสงคราม วัดบางลำภู วัดบางขุนพรหม(๑) วัดระฆัง วัดอมรินทาราม วัดสุวรรณธาราม วัดดาวดึงษ์ วัดจุฬามณี วัดพระยาทำ วัดกลาง วัดราชสิทธ วัดท้ายตลาด วัดหงษ์ วัดแจ้ง วัดสังข์กระจาย วัดพระโต(๒) วัดคูหาสวรรค์ วัดปากน้ำ วัดหนัง วังนางนอง วัดกุฎ วัดคอกกระบือ(๓) วัดสมอราย(๔) วัดอินทาราม วัดจันทาราม วัดราชคฤห์ วัดเกาะ(๕) วัดปทุมคงคา วัด

(๑) วัดอินทวิหาร
(๒) วัดสุทัศน์เทพวราราม
(๓) วัดยานนาวา
(๔) วัดราชาธิวาส
(๕) วัดสัมพันธวงศ์

พระศรีรัตนศาสดาราม (รวม) ๓๔ พระอาราม ๆ หนึ่ง โคม ๔ ใบ ธงค้นหนึ่ง ให้เร่งเอาโคมเอาธงไปบั๋ก แต่ ณ วัน ๑๕ ๖ ค่ำ เพลาเช้า แล้วให้เอากรงหมู กรงไก่ ต่อกรมพระนครบาล ที่โรงงานหามเข้ามาถวาย ทรงพระราชอุทิศแล้ว ให้รับเอาไปปล่อยที่วัด แต่ ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔—๑๕ แรม ๑ ค่ำ เพลาเช้าทั้ง ๓ วัน แล้วให้ยืมเอาเชือกต่อหลวงศรีเยาวภาษกลาโหม ไปขึงให้รอบพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดารามข้างใน สำหรับข้าราชการจะได้แขวนโคม แขวนพู่กลิ่น แล้วให้ ๔ ตำรวจ สนมตำรวจ เอาโคมระย้า ๔ เอาดอกไม้รุ่ง ๔ (รวม) ๘ รม.....ไปบั๋กในพระระเบียงด้านตะวันออก แล้วเอาโคมระย้าไปแขวน ให้เบิกน้ำมันต่อชาวพระคลังราชการมาตามโคมระย้า ๔ ระย้า โคม ๑๓๒ ใบ ให้พอทั้ง ๓ คืน ให้เร่งเอาระย้าเอาเชือกไปขึง แต่ ณ วัน ๑๕ ๖ ค่ำ

อนึ่ง ให้พันจัน จัดดอกไม้เพลิงเข้าไปบั๋กในพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดารามด้านตะวันออกคืนหนึ่ง พุ่ม ๑๐ พุ่ม รุ้ง ๔ ขด พะเนียง ๒๐ บอก ๓ คืน พุ่ม ๓๐ พุ่ม รุ้ง ๑๒ ขด พะเนียง ๖๐ บอก

อนึ่ง ให้ข้าพระมณฑป วัดพระเชตุพนเบิกน้ำมันมะพร้าวต่อชาวพระคลังราชการมาตามที่พระมณฑป ๓ ชั้น ที่วัดพระเชตุพน จะเป็นน้ำมันมากน้อยเท่าใดให้เบิกมาตามให้พอทั้ง ๓ คืน

อนึ่ง ให้สังฆการีนิมนต์พระสงฆ์ราชาคณะเข้ามารับพระราชทานฉันในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน เพลาเช้า ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔—๑๕ แรม ๑ ค่ำ วันละ ๓๐ รูป ทั้ง ๓ วัน แล้วให้นิมนต์พระราชาคณะเข้ามาแสดงธรรม ณ พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน เพลาบ่าย ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔—๑๕ แรม ๑ ค่ำ ทั้ง ๓ วัน แล้วให้นิมนต์พระราชาคณะ พระผู้รู้ธรรมกถึก ให้แสดงธรรมเทศนาในพระอารามฟากตะวันออก (คือ) วัดมหาธาตุ ๑ วัดสระเกศ ๑ วัดพระเชตุพน ๑ วัดราชบุรณะ ๑ วัดจักรวรรดิ ๑ วัดปทุมคงคา ๑ วัดสมอราย ๑ วัดบางลำภู ๑ วัดชนะสงคราม ๑ (รวม) ๙ อาราม ฟากตะวันตก (คือ) วัดหงษ์ ๑ วัดพระยาทำ ๑ วัดระฆัง ๑ วัดอมรินทาราม ๑ วัดท้ายตลาด ๑ วัดแจ้ง ๑ วัดราชสิทธ ๑ วัดอินทาราม ๑ วัดปากน้ำ ๑ วัดนางนอง ๑ (รวม) ๑๐ (รวม) ๒๐

อารามๆ ละกัณฑ์ ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔—๑๕ ค่ำ แรม ๑ ค่ำ ทั้ง ๓ วัน แล้วให้รับเภสัชอังคาสในท้องพระโรง ฉันวันละ ๓๐ ซอง เทศน์ ๒๐ อาราม วันละ ๒๐ ซอง ทั้ง ๓ วัน

อนึ่ง ให้ฆ้องไชย มโหรี บีพาทย์ แตรสังข์ กลองแขก เข้ามาเตรียมประโคมในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔—๑๕ แรมค่ำหนึ่ง เพลาเช้า ๓ วัน ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ แรม ๑ ค่ำ เพลาเช้า บ่าย ๓ วัน

อนึ่ง ให้ชาวพระคลังศุภรัต เอาอาสนไปแต่งที่พระสงฆ์ในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔—๑๕ ค่ำ แรม ๑ ค่ำ ทั้ง ๓ วัน แล้วให้จัดผ้าสบงทูลเกล้า ฯ ถวายจบพระหัตถ์สำหรับใส่กระจาดวันละผืนทั้ง ๓ วัน ผ้า ๖๐ ผืน แล้วให้เบิกผ้าขาวเทศต่อท่านข้างในให้รับช่างสนะต่อชาวพระมาลาภูษาไปตัดเย็บธงตะเข้ให้แล้วทั้ง ๓๔ ตัว ครั้น ณ วัน ๑๕ ๖ ค่ำ เพลาเช้า ให้เอาธงตะเข้เข้าไปทูลเกล้า ฯ ถวาย ทรงพระราชอุทิศแล้วเอามาส่งให้ ๔ ตำรวจผูกคันไปปักทุกอาราม

อนึ่ง ให้ชาวพระคลังมหาสมบัติเอากระโถน ขันน้ำมาตั้ง ณ พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔—๑๕ ค่ำ แรมค่ำหนึ่ง เพลาเช้าให้พอวันละ ๓๐ รูป แล้วให้จ่ายเงินให้กรมวังส่งท่านข้างใน จ่ายให้วิเสททำสำรับของคาว วันละ ๓๐ สำรับๆ ละ ๑ สลึง ๑ เฟื้อง ๓ วัน ๘ ตำลึง ๑ บาท ๓ สลึง หวานวันละ ๓๐ สำรับ ๆ ละ ๑ สลึง ๓ วัน ๕ ตำลึง ๒ บาท ๑ สลึง (รวม) ๑๔ ตำลึง ๑ สลึง น้ำยาวันละ ๓๐ รูป ๓ วัน ๓ บาท ๓ สลึง (รวม) ๑๕ ตำลึง ทำกระจาดเทศนา ๒๐ อาราม วันละ ๒๐ ใบ ๆ ละ ๒ บาท ๓ วัน ๑๐ ตำลึง ๑ ชั่ง ในท้องพระโรงวันละใบ ๆ ละ ๑ ตำลึง ๓ วัน ๓ ตำลึง (รวม) ๑ ชั่ง ๑๓ ตำลึง (ทำ) กระจาดสลากภัตของคาว ๒๐๐ หวาน ๒๐๐ (รวม) ๔๐๐ กระทงๆ ละ ๑ สลึง เงิน ๑ ชั่ง ๕ ตำลึง รวม ๓ ชั่ง ๑๓ ตำลึง (จ่ายเงินให้.....จัดซื้อหมู วันละ ๑๐ ตำลึง ไก่ นกเขา วันละ ๕ ตำลึง ปลาวันละ ๑ ชั่ง ๕ ตำลึง ๓ วัน เงิน ๖ ชั่ง (รวมทั้งหมดเงิน) ๙ ชั่ง ๑๓ ตำลึง ให้.....ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๑—๑๒,๑๓ ค่ำ แล้วให้กำกับ... ซื้อหมู ไก่ นกเขา ปลาด้วยทั้ง ๓ วัน)

อนึ่ง ให้พันเภา หัวพันมหาดไทย เข้าไปตรวจตรา ดู โคมรูปตรา พวงดอกไม้ ซึ่งข้าราชการเอามาแขวนในพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดารามรวมทั้ง ๓ วัน ถ้ากรมใดขาดให้มาบอกผู้รับสั่ง

อนึ่ง ให้ราชบัณฑิต ข้าพระแก้วมรกต คอยตรวจตราพวงดอกไม้สด ซึ่งแขวนรอบพระระเบียงทั้ง ๔ ด้าน ทั้ง ๓ วัน ห้ามอย่าให้ผู้ใดรื้อทิ้ง ซึ่งของ ๆ ท่านมาไว้เป็นอามิสบูชาอย่าให้ยับเยินเสียไปได้ ทั้ง ๓ วัน แล้วให้ราชบัณฑิตทำสลากไปแจกพระสงฆ์ ครั้นรุ่งขึ้น ณ วัน ๑๕ ๖ ค่ำ เพลาเช้าไปคอยรับกระจาดถวายทุกอาราม

อนึ่ง ให้หลวงศรีเยาวภาษกรมกลาโหม ยืมเชือกให้ ๔ ตำรวจ ไปขึงให้รอบพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดารามทั้ง ๔ ด้าน สำหรับข้าราชการจะได้แขวนโคมรูปตราพวงดอกไม้ บูชาพระทั้ง ๓ วัน

อนึ่ง ให้พันพุฒ พันเทพราช เกณฑ์เลกให้มีนายหมวด ไปรับเอากระจาดสลากภัตต่อกรมวังไปถวายพระสงฆ์ที่พระอารามหลวงวัดมหาธาตุ คาว ๕๐ หวาน

๕๐ (รวม) ๑๐๐ ใบ วัดสระเกศ คาว ๕๐ หวาน ๕๐ (รวม) ๑๐๐ ใบ วัดพระเชตุพน คาว ๕๐ หวาน ๕๐ (รวม) ๑๐๐ ใบ วัดราชสิทธ คาว ๕๐ หวาน ๕๐ (รวม) ๑๐๐ ใบ ในวัดพระเชตุพน คาว ๒๒๐ หวาน ๒๒๐ (รวมทั้งหมด ๘๔๐ ใบ) ให้เร่งไปรับเอาแต่ ณ วัน ๑๕ ๆ ๖ ค่ำ เพลาเช้า

อนึ่ง ให้กรมพระนครบาล นายอำเภอบ่าวร้อง ราษฎรจงมีศรัทธาอุตส่าห์รักษาศีล ใส่บาตรปล่อยสัตว์ แล้วห้ามอย่าให้ผู้ใดฆ่าสัตว์ตัดชีวิต เสพสุราเมรัย ในวันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ — ๑๕ แรมค่ำหนึ่ง สามวัน ครั้นเพลาบ่าย ให้กระทำเป็นเครื่องสักการบูชา เป็นต้นว่า ธูปเทียน ธงผ้า ธงกระดาษ พวงดอกไม้ เร่งไปบูชาที่ ใน นอก พระอุโบสถ พระวิหาร ลานเจดีย์ ลานศรีมหาโพธิ อาราม ไหนก็ตามแต่ศรัทธา ครั้นเพลาค่ำให้ตามโคมประทีป ทุกหน้าบ้าน ร้านเรือน แพ จงทุกแห่ง ในวัน ๑๕ ๆ ๖ ค่ำ เพลาบ่ายให้เอาหม้อใหม่ใส่น้ำลอยด้วยดอกบัวหลวงไปตั้งที่พระอุโบสถ พระสงฆ์ลงอุโบสถกรรม แล้วจะได้จำเริญ (เจริญ) พระปริตธรรม ครั้นเสร็จแล้วหม้อน้ำของผู้ใด

ก็ให้เอาไปอาบกินประเหย้าเรือน ระงับอุบัทวะโรคภัยต่าง ๆ และในวันเดือน ๖ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เพลาเช้า ให้มรรคนายกเคยปรนนิบัติอยู่อารามใด ก็ให้บ่าวร้องชักชวนอาณาประชาราษฎร์ให้ทำสลากภัตถวายพระสงฆ์ในอารามนั้น และให้ราษฎรทั้งปวงทำการกุศลในวิสาขบูชา ดังกล่าวมานี้อย่าให้ขาดได้

อนึ่ง ให้กรมนาเบิกเงินต่อชาวพระคลังมหาสมบัติจัดซื้อ หมู ไก่ นกเขา สำหรับจะได้ทรงปล่อย ณ วันเดือน๖ ขึ้น ๑๔ — ๑๕ ค่ำ แรมค่ำหนึ่ง เพลาเช้าจ่ายให้แต่ ณ วัน ๆ ๖ ค่ำ ให้ทันกำหนด แล้วให้เอาเสื่อลวดไปปูรอบพระอุโบสถวัดพระแก้วสำหรับข้าราชการนั่งรับแว่นเวียนเทียน ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔—๑๕ ค่ำ แรมค่ำหนึ่ง เพลาเช้าบ่ายทั้ง ๓ วันแล้วให้จ่ายน้ำมันให้ ๔ ตำรวจตามโคมระย้าที่วัดพระแก้วคืนละ ๔ ระย้า ตามโคมปิ่ก ๓๓ อาราม ๆ ละ ๔ ใบ โคม ๑๓๒ ใบ (จ่ายน้ำมันให้) ข้างพระมณฑปตามประทีป พระมณฑป ๓ ชั้น วัดพระเชตุพนตามประทีปให้พอทั้ง ๓ คืน ให้เร่งจ่ายให้แต่ ณ วัน ๑๓ ๆ ๖ ค่ำ จะได้ตาม ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔—๑๕ แรมค่ำหนึ่ง

อนึ่ง ให้ตำรวจวัง ตำรวจหลัง ยกสำรับคาวหวาน ถวายพระสงฆ์ในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔—๑๕ แรมค่ำหนึ่ง วันละ ๓๐ สำรับ ทั้ง ๓ วัน

อนึ่ง ให้หัวป่าพ่อครัวรับเครื่องน้ำชาต่อวิเสท หมากพลูมาต้มส่งให้มหาดเล็กถวายพระสงฆ์ เพลาเช้า วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ — ๑๕ แรมค่ำหนึ่ง ๓ วัน

อนึ่ง ให้มหาดไทย กลาโหม พระสัสดี หมายบอกข้าราชการผู้ใหญ่ ผู้น้อย ฝ่ายทหาร พลเรือน ให้เข้ามานั่งรับแว่นเวียน (เทียน) พระแก้วมรกต ณ วันเดือน ๖ ขึ้น๑๔-๑๕แรมค่ำหนึ่ง เพลาบ่ายโมงให้พร้อมกันทั้ง๓วัน แล้วให้หมายบอกข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย ที่มีโคมรูปตรา จำนำสำหรับที่ให้ร้อยพู่กลิ่น และให้เอาโคม เอาพู่กลิ่นมาแขวนให้รอบพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔-๑๕ แรมค่ำหนึ่ง เพลาบ่าย ทั้ง ๓ วัน แล้วให้หมายบอกข้าทูลละอองผู้ใหญ่ผู้น้อย ทั้งฝ่ายทหาร พลเรือน พระราชวังหลวง กรมพระราชวังบวร ฯ ข้าเจ้าต่างกรม หากรมมิได้ กรมฝ่ายหน้าฝ่ายในให้รู้ จงทั่วให้มีศรัทธาบำเพ็ญ ศีล ทาน ในการกุศลให้ทำสลาก-

ภัตถวายพระสงฆ์ทุกพระอารามในวัน ๑๕ ๖ ค่ำ เพลาเช้า ตามแต่ศรัทธา (แต่ทว่าครั้งนี้เป็นปฐมเหตุแห่งกุศลที่จะให้เป็นหิตานุหิตประโยชน์ในวันวิสาขบูชา ให้ตั้งมั่นยืดยาวต่อไปทุกปี)

อนึ่ง ให้มีปี่พาทย์ ฆ้อง กลอง แห่แหนสลากภัต ให้ครึกครื้น เครื่องเล่นต่างๆ ตามสมควรพร้อมกันในวัน ๑๕ ๖ ค่ำ เพลาเช้า

อนึ่ง ให้พระแก้วคลังสวน นายระวาง เก็บใบตองตานี ดอกไม้เบญจพรรณ มาส่ง ณ ทิมดาบชาววัง ๆ จะได้ส่งให้ท่านข้างในเย็บกระทง รองกระจาด ใบตองวันละ ๑๑๐ มัด ร้อยพู่กลิ่น (ดอกไม้) วันละ ๘๐ กลุ่ม ให้เร่งเอาใบตองดอกไม้เข้ามาส่ง ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๓,๑๔, ๑๕ ค่ำ เพลาเช้าทั้ง ๓ วัน อย่าให้ขาดได้

อนึ่งให้มหาดเล็กรับเครื่องน้ำชาต่อหัวบ่าพ่อครัวถวายพระสงฆ์แล้วให้รับเครื่องทองทิศต่อท่านข้างในเชิญออกมาตั้งบูชาพระธรรมเทศนาในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔—๑๕ แรมค่ำหนึ่ง เพลาบ่าย วันละสำรับทั้ง ๓ วัน

อนึ่งให้พระครูพราหมณ์พิธีเข้ามาเจิมแว่นเทียนพระแก้วมรกต ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ — ๑๕ แรมค่ำหนึ่ง เพลาบ่ายโมงหนึ่ง ทั้ง ๓ วัน

อนึ่ง ให้ล้อมวัง ซ้าย ขวา สานกระจาดก้นกว้าง ศอกคบ ๖๐ ใบให้เข้าขอบผูกหวายบี่ดกระดาษมีคานหาม จงทุกใบแล้วให้เอามาส่ง ณ ทิมดาบชาววัง แต่ ณ วัน ๑๓ ฯ ๖ ค่ำ เพลาเช้า

อนึ่ง ให้กรมนาจ่ายข้าวสารซ้อมให้แก่วิเสทกลางหุงถวายพระสงฆ์องค์ละ ๒ ทะนาน วันละ ๓๐ รูป ๓ วัน ข้าว ๙ ถัง (ข้าวสาร) ใส่กระจาด วันละ ๒๐ กระจาด ๆ ละ ๕ ทะนาน ๓ วัน ๖๐ กระจาด ข้าว ๑๕ ถัง (ใส่) กระทงสลากภัตถวายพระสงฆ์ ๒๐ กระจาด ๆ ละ ๒ ทะนาน ๒๐๐ กระจาด ข้าว ๒๐ ถัง ให้เร่งจ่ายให้แต่ ณ วัน ๑๓ ฯ ๖ ค่ำ

อนึ่ง ให้สนมพลเรือนรับเครื่องนมัสการต่อท่านข้างในเชิญไปตั้งในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมานเพลาเช้า ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ — ๑๕ แรมค่ำหนึ่ง ๓ วัน เครื่อง ๓ สำรับ (ตั้ง) ในพระแก้วมรกต เครื่องทองใหญ่ตั้งใน

วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ — ๑๕ แรมค่ำหนึ่ง เพลาเช้าบูชาพระ (พุทธ) เจ้า เพลาบ่ายเมื่อวันสมโภช วันละ ๒ สำรับ ๓ วันเครื่อง ๖ สำรับ ให้มีพุ่มข้าวตอกดอกไม้สำหรับเครื่องให้พร้อม แล้วรับเทียน ธูป (เทียน) หนักเล่มละ ๒ บาท สำหรับเครื่องในท้องพระโรงเพลาเช้า ๓ วัน เทียน ๑๕ ธูป ๑๕ เล่ม (ใน) พระแก้วมรกต เช้า บ่าย ๖ เพลา เทียน ๓๐ ธูป ๓๐ เล่มสำหรับกัณฑ์เทศน์พระอารามหนึ่งเทียนดูหนังสือเล่มละ ๑ ตำลึง วันละเล่ม เทียนกัณฑ์เทศน์เล่มละ ๑ บาท ๑๐ เล่ม ธูปใหญ่ ๑๐ ดอก (รวม) ๒๐ อาราม ทั้ง ๓ วัน เทียนดูหนังสือ ๖๐ เล่ม เทียนสำหรับกัณฑ์ ๖๐๐ เล่ม ธูปใหญ่ ๖๐๐ ดอก แล้วให้รับพู่กลีนต่อท่านข้างในมาแขวนในพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ — ๑๕ แรมค่ำหนึ่ง เพลาบ่าย วันละ ๕๐ พวง

อนึ่ง ให้ชาวพระมาลาภูษาจัดจีนช่างสนะส่งให้ชาวพระคลังศุภรัตไปเย็บธงตะเข้ที่คลัง ๒๐ คน

อนึ่ง ให้เกณฑ์ข้าราชการแต่บรรดาซึ่งรับเงินข้าวนิตยภัต ให้มารับเอาไทยทานต่อกรมวังไปถวายพระ

สงฆ์ ผู้แสดงธรรมเทศนา ฟากตะวันออก วัดมหาธาตุ เกณฑ์หัดแสงปืน ๑ วัดสระเกศ กรมหมื่นนรินทรพิทักษ์ ๑ วัดพระเชตุพน พระยาเพชรพิไชย ๑ วัดราชบุรณะ ข้าในกรมสมเด็จเจ้าพ้ากรมขุนอิศรานุรักษ์ ๑ วัดจักรวรรดิ์ กรมนา ๑ วัดปทุมคงคา ทหารในขวา ๑ วัดบางลำภู วัดสมอราย หลวงอินเดชะ ๑ วัดชนะสงคราม กรมกลาโหม ๑ วัดเกาะ ในกรมสมเด็จเจ้าพ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรี ๑ (รวม) ๑๐ (อาราม) ฟากตะวันตก วัดหงษ์ พระยายมราช พระพิพิธเดชะ ๑ วัดระฆัง พระยามหามนตรี ๑ วัดพระยาทำ ขุนศรีคงยศ ๑ วัดอมรินทาราม วังหลัง ๓ กรม ๑ วัดท้ายตลาด พระพิเรนทรเทพ ๑ วัดแจ้ง วัดราชสิทธ พระอินทรเทพ ๒ วัดอินทาราม พระราชวรินทร์ ๑ วัดปากน้ำ พระยาอนุรักษ์โยธา ๑ วัดนางนอง พระยาประชาทิพย์ ๑ (รวม) ๑๐ อาราม (รวมทั้งหมด) ๒๐ อาราม อารามหนึ่ง (ถวาย) ผ้าสบงผืนหนึ่ง กระจาดใบหนึ่ง..... เทียนดูหนังสือ ๑ เล่ม เทียนสำหรับกัณฑ์เทศน์ ๑๐ เล่ม ธูปสำหรับกัณฑ์ ๑๐ ดอกเหมือน (กัน) ทั้ง ๒๐ อาราม ๆ ละ

๓ วันให้เร่งมารับเอาไทยทานแต่ ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔—๑๕ แรมค่ำหนึ่ง เพลาเช้าทั้ง ๓ วัน

อนึ่ง ให้ท่านพนักงานข้างในแต่งเครื่องทองทิศส่งให้มหาดเล็กเชิญไปตั้งบูชาพระธรรมเทศนาในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔—๑๕ แรมค่ำหนึ่ง เพลาบ่ายวันละสำรับมีดอกไม้ธูปเทียนสำหรับเครื่องให้พร้อม ให้ส่งเทียนดูหนังสือหนักเล่มละ ๑ ตำลึง วันละเล่ม เทียนเครื่องหนักเล่มละ ๒ บาท วันละ ๔ เล่ม ธูปใหญ่ ๔ ดอก เหมือนกันทั้ง ๓ วัน แล้วให้ส่งเครื่องนมัสการให้แก่สนมพลเรือนเชิญไปตั้งในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมานเพลาเช้า ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ — ๑๕ แรมค่ำหนึ่ง ๓ วันเครื่อง ๓ สำรับ (ไปตั้ง) ในพระแก้วมรกต เครื่องทองใหญ่ตั้ง ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ — ๑๕ แรมค่ำหนึ่ง เพลาเช้าบูชาพระเจ้า วันละ ๒ สำรับ ๓ วัน เครื่อง ๖ สำรับ ให้มีพุ่มข้าวตอก ดอกไม้ สำหรับเครื่องให้พร้อม แล้วให้ส่งเทียน ธูป เทียนหนักเล่มละ ๒ บาท สำหรับเครื่องในท้องพระโรงเพลาเช้า ๓ วัน เทียน ๑๕ เล่ม ธูป ๑๕ ดอก สำหรับเครื่องในพระแก้วมรกต เช้า

บ่าย ๖ เพลา เทียน ๓๐ เล่ม ธูป ๓๐ ดอก สำหรับกัณฑ์เทศนาอารามหนึ่ง เทียนดูหนังสือเล่มละ ๑ ตำลึง วันละเล่ม เทียนใส่กัณฑ์เทศน์เล่มละ ๑ บาท ๑๐ เล่ม ธูปใหญ่ ๑๐ ดอก (ถวาย) ๒๐ อาราม ทั้ง ๓ วัน เทียนดูหนังสือ ๖๐ เล่ม เทียนสำหรับกัณฑ์เทศน์ ๖๐๐ ธูปใหญ่ ๖๐๐ ดอก แล้วให้ร้อยพู่กลิ่นส่งให้สนมพลเรือนไปแขวนบูชาในพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ — ๑๕ แรมค่ำหนึ่ง เพลาบ่าย วันละ ๕๐ พวง แล้วให้ส่งเทียนให้แก่วิเสทนอกเล่มละ ๑ บาท ๒ สลึง ติดแว่น ๕ สำรับ วันหนึ่ง ๔๕ เล่ม ๓ วัน ๑๓๕ เล่ม เล่มละ ๑ บาท เทียนยอดบายศรี ๓ วัน ๙ เล่ม เทียนชนวน ๓ วัน ๙ เล่ม (รวม) ๑๘ เล่ม

อนึ่ง ให้วิเสทรับเงินต่อท่านข้างในมาทำสำรับคาววันละ ๓๐ สำรับๆ ละ ๑ สลึง ๑ เฟื้อง ๓ วัน ๘ ตำลึง ๑ บาท ๓ สลึง หวานวันละ ๓๐ สำรับๆ ละ ๑ สลึง ๓ วัน ๕ ตำลึง ๒ บาท ๑ สลึง (รวม) ๑๔ ตำลึง ๑ บาท น้ำยาวันละ ๓๐ รูป ๓ บาท ๓ สลึง (รวม) ๑๕ ตำลึง กระจาดเทศนา ๒๐ อาราม วันละ ๒๐ ใบๆ ละ ๒ บาท ๓ วัน ๑ ชั่ง ๑๐ ตำลึง (กระจาด)

ในท้องพระโรงวันละ ๑ ตำลึง ๓ วัน ๓ ตำลึง (รวม) ๑ ชั่ง ๑๓ ตำลึง กระจาดสลากภัตของคาว ๒๐๐ หวาน ๒๐๐ ใบ (รวม) ๔๐๐ กระทง ๆ ละ ๑ สลึง ๓ วัน เงิน ๑ ชั่ง ๕ ตำลึง (รวม) ๓ ชั่ง ๑๓ ตำลึง แล้วให้เบิกข้าวสารดีต่อกรมนาหุงถวายพระสงฆ์องค์ละ ๒ ทะนาน วันละ ๓๐ รูป ๓ วัน ข้าว ๙ ถัง ใส่กระจาดวันละ ๒๐ กระจาด ๆ ละ ๕ ทะนาน ๓ วัน ๙๐ กระจาด ข้าว ๑๕ ถัง กระทงสลากภัตถวายพระสงฆ์ ๒๐ กระจาด ๆ ละ ๒ ทะนาน ๒๐๐ กระจาด ข้าว ๒๐ ถัง

อนึ่ง ให้วิเสทนอกแต่งบายศรีแก้ว ทอง เงิน ๓ สำรับให้มีข้าวขันเชิงพานรองน้ำ จัดแว่นเวียนเทียน (เทียน) ติดแว่นยอดบายศรี ชนวน ให้มีแป้งหอม น้ำมันหอม เครื่องบายศรี เป็นเครื่องดอกไม้แลเทียนนั้นให้รับต่อท่านข้างใน เทียนหนักเล่มละ ๑ บาท ๒ สลึง ติดแว่น ๕ สำรับ วันหนึ่ง ๔๕ เล่ม ๓ วัน ๑๓๕ เล่ม หนักเล่มละ ๑ บาท เทียนยอดบายศรี ๓ วัน ๙ อัน เทียนชนวน ๓ วัน ๙ เล่ม (รวม) ๑๘ เล่ม ให้ยกเข้าไปตั้งในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ — ๑๕ แรมค่ำหนึ่ง เพลาบ่ายทั้ง ๓ วัน

อนึ่ง ให้วิเสทหมากพลูแต่งเภสัชอังคาสส่งให้สังฆการีถวายพระสงฆ์ในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมานเพลาเช้า วันละ ๓๐ ซอง บ่ายเทศนาวันละ ๑ ซอง (พระสงฆ์) เทศนา ๒๐ อาราม วันละ ๒๐ ซอง ๓ วัน ๙๐ ซอง แล้วให้ส่งเครื่องน้ำชาให้หัวบ่าพ่อครัวต้มถวายพระสงฆ์ฉันวันละ ๓๐ รูป พระสงฆ์เทศนาวันละ ๑ รูป ตามรับสั่ง

เวร *นายควร นายจำเนียร*

ด้วยพระยายมราชรับพระราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า ทรงพระราชศรัทธาจะได้ตั้งวิสาขบูชาเพ็ญเดือน ๖ เป็นวันเดือน (ที่) สมเด็จพระพุทธเจ้า (ได้ทรง) ประสูติ ตรัสรู้ นิพพาน เป็นวันอานิสงส์มากกว่าตรุษสงกรานต์อีกนั้น ได้สั่งให้หมายบอกบ่าวร้องอาณาประชาราษฎร์มรรคนายกให้รักษาศีล ทำบุญ ทักบาตร ปล่อยสัตว์ ให้ทาน ฟังพระธรรมเทศนา เพลาค่ำ ให้มีโคม ประทีปตามบูชาพระรัตนตรัยทุกหน้าบ้าน ร้านเรือน เรือแพ วันขึ้น ๑๔ – ๑๕ แรม ค่ำหนึ่งเป็นคำรบ ๓ คืน แล้วห้ามมิให้เสพสุรายาเมา ใน

วันขึ้น ๑๕ ค่ำเพลาเช้านั้นในหลวงจะถวายสลากภัต.... ให้มรรคนายกซึ่งปรนนิบัติอยู่อารามใดให้ชักชวนสัปบุรุษทำสลากภัตถวายพระสงฆ์ ณ อารามนั้น ได้หมายสั่งไปแต่ก่อนแล้ว ยังแต่สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ พระเจ้าลูกเธอและเจ้าต่างกรม หากรมมิได้ ข้าทูลละอองผู้ใหญ่ผู้น้อย ฝ่ายทหารพลเรือน ในพระราชวังหลวง ในกรม-พระราชวังบวร ข้าเจ้าต่างกรม หากรมมิได้.....ไป..... ให้แจ้งจึงจะพรักพร้อมกันแต่ ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เป็นวันสลากภัตพร้อมกันทุกอาราม นั้น ให้ข้าราชการอุตส่าห์กระทำสลากภัตถวายพระสงฆ์จะถวายอารามใดก็ตามศรัทธา แต่ทว่านี้ครั้งนี้เป็นปฐมเหตุเพื่อจะให้การวิสาขบูชา ตั้งมั่นยืดยาวต่อไป.....ก็ให้มีศรัทธาคิดอ่านแห่แหนสลากภัตให้ครึกครื้น.....เครื่องเล่นต่าง ๆ ตามสมควร นั้นให้มหาดไทยกลาโหม หมายบอกจงทั่วตามรับสั่ง

เวร *นาย*.....

(*คัดจากหมายรับสั่ง รัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๗๙ เล่มที่ ๑๐ สมุดไทยดำ*)

รัชกาลที่ ๒

เรื่อง นิมนต์พระมงคลเทพมุนี วัดมหาธาตุ ไปอยู่วัดดุสิดาราม พระปลัด วัดมหาธาตุ ไปอยู่วัดสังข์กระจาย พระวินัยธรรม วัดมหาธาตุ ไปอยู่วัดบางจาก

จ.ศ. ๑๑๘๒ (พ.ศ. ๒๓๖๓)

◎ ด้วยพญาบำเรอภักดี รับพระราชโองการใส่เกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า

พระอารามวัด สังกจาย / ดุสิดาราม / บางจาก ๓ พระอารามนี้หามีท่านผู้ใดเป็นผู้ใหญ่บังคับบัญชาว่า พระสงฆ์ / สามเณร ในพระอารามนั้นให้นิมนต์

พระมงคลเทพมุนีวัดมหาธาตุไปอยู่วัดดุสิดาราม ๑
พระปลัดวัดมหาธาตุ ไปอยู่วัดสังกจาย ๑ ๓ องค์
พระวินัยธรรมวัดมหาธาตุ ไปอยู่วัดบางจาก ๑

จึงพระโหราธิบดี คำนวณพระฤกษ์ทูลเกล้าฯ ถวายว่า พระสงฆ์จะได้ตั้งสวดพระพุทธมนต์ วัด

สังกจาย ณ วันเดือน ๘ ขึ้น ๑๐ ๙ ๑๑ ค่ำเพลาบ่าย ๑๐ รูป

ดุสิดาราม ๑๐ บางจาก ๑๐ รูป ณ วันเดือนแปดวัน ๑๐ ๑๑ ๑๒ ค่ำเพลาบ่าย

ทั้ง ๓ วัน แล้วพระสงฆ์ในเกณฑ์สวดจะได้รับพระราชทานฉัน ณ วันเดือน ๘ ขึ้น

๑๒ ค่ำเพลาเช้าวัดสังกจาย ๑๐
วัดดุสิดาราม ๑๐
๑๓ ค่ำเพลาเช้า
วัดบางจาก ๑๐
๒๐
๓๐ รูป

ถวายไชยทานและในวันเดือน ๘ ขึ้น

๑๒ ค่ำเพลาเช้า ๓ โมง ๖ บาทพระฤกษ์จะได้ยาตราผินหน้าไปทิศอีสาน
๑๓ ค่ำเพลาเช้า ๓ โมง ๖ บาทพระฤกษ์จะได้ยาตราผินหน้าไปทิศอีสาน

ให้นิมนต์พระสงฆ์ ซึ่งท่านผู้จะเลื่อนไปเป็นเจ้าอธิการนั้นอยู่วัดมหาธาตุทั้งหมด

พระปลัดลงเรือม่านลายณวัน ๆ ๑๒/๘ ค่ำเพลาเช้า แห่ไปวัดสังกจาย

พระมงคลเทพลงเรือม่านลายแห่ไปวัดคุลิดาราม
พระวินัยธรรมลงเรือม่านลายแห่ไปวัดบางจาก } ณ วัน ๆ ๑๓/๘ ค่ำเพลาเช้า

ตามอย่างทุกครั้งนั้นให้ มหาดไทย กลาโหม } เกณฑ์

พระมงคลเทพ ตั้ง
- กราบผูกม่านลายรับพระสงฆ์ ๑
- รับพระพุทธรูปเครื่องบูชา ๑ } มีธงจีนลำละ ๒ คัน ๒
- รับพระธรรมบีพาทย์ ๑ } มีธงจีนลำละ ๒ คัน ๒
- กราบข้าราชการมีธงจีนลำละคัน ๒๐

รวม ๒๓

เรือแห่ พระปลัด ตั้ง
- กราบผูกม่านลายรับพระสงฆ์ ๑
- รับพระพุทธรูปเครื่องบูชา ๑ } มีธงจีนลำละ ๒ คัน ๒
- รับพระธรรมบีพาทย์ ๑ } มีธงจีนลำละ ๒ คัน ๒
- กราบข้าราชการมีธงจีนลำละคัน ๒๐

รวม ๒๓ ลำ

พระวินัยธรรม ตั้ง
- กราบผูกม่านลายรับพระสงฆ์ ๑
- รับพระพุทธรูปเครื่องบูชา ๑ } มีธงจีนลำละ ๒ คัน ๒
- รับพระธรรมบีพาทย์ ๑ } มีธงจีนลำละ ๒ คัน ๒
- กราบข้าราชการมีธงจีนลำละคัน ๒๐

รวม ๒๓

ให้ลงไปพร้อมกันวัดมหาธาตุ ณวัน ๘ ๕/๘ ขึ้น ๑๒ ค่ำเพลาเช้าวัด ๑ / ๑๓ ค่ำเพลาเช้า ๒ วัด

อนึ่งให้ ๔ ตำรวจไปจัดแจงกวาดแผ้วกุฏิอย่าให้

รก
ชำรุด
หักพัง

อยู่ได้ แล้วให้เอาเชือกไปขึงขื่อกุฏิจะได้แขวน

โคมแก้วตามเพลากลางคืนเหมือนทั้ง ๓ อาราม แล้วให้

ยืมเสลี่ยงงาต่อชาวพระราชยานคนหามให้พร้อมรับ

พระสงฆ์ลงเรือทั้ง ๓ พระองค์ เดียงแต่ ณ วัน

เดือน ๘ ขึ้น ๑๒ ค่ำ
๘ ขึ้น ๑๓ ค่ำ

เพลาเช้าทั้ง ๒ วันแล้วให้เอา

เตียงมี
โครง
เพดาน

ไปรับพระพุทธรูปอารามละเตียง อนึ่ง

ให้สังฆการีนิมนต์พระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์

ณ วันเดือน ๘ ขึ้น
- ๙, ๑๐, ๑๑ ค่ำเพลาบ่ายวัดสังกจาย ๑๐
- ๑๐, ๑๑, ๑๒ ค่ำเพลาบ่ายวัด กุสิตาราม ๑๐, บางจาก ๑๐ = ๒๐

รวม ๓๐ รูปแล้วจะได้รับพระราชทานฉัน

ณ วันเดือน ๘ ขึ้น ๘ ๑๒ ค่ำเพลาเช้าวัดสังกจาย ๑๐ / ๑๓ ค่ำเพลาเช้า วัดดุสิดาราม ๑๐ วัดบางจาก ๑๐ = ๒๐ } รูป ถวาย

...ถวายไชยทานทั้งทานทั้ง ๓ อาราม และให้รับเภสัช

อังคาส สวด ฉัน } ต่อวิเสทหมากพลูถวายพระสงฆ์ แล้วให้

เผดียง พระมงคลเทพมุนี / พระปลัด / พระวินัยธรรม } ให้รู้ด้วย แล้วให้อาราธนา

พระพุทธรูปห้ามสมุทรไปตั้งเป็นประธานอารามละองค์

อนึ่งให้ บีพาทย์ กลองแขก } ไปเตรียมที่วัด ดุสิดาราม / สังกจาย / บางจาก } เป็นที่

สังกจาย ณ วันเดือน ๘ ขึ้น ๙ / ๑๐ / ๑๑ / ๑๒ ค่ำ เพลาบ่าย / ค่ำเพลาเช้า } อาราม หนึ่ง

พระสงฆ์ สวด ฉัน } ที่วัด

ดุสิดาราม บางจาก } ณ วันเดือน ๘ ขึ้น ๑๐ / ๑๑ / ๑๒ / ๑๓ ค่ำ เพลาค่ำบ่าย / ค่ำเพลาเช้า } ๒ อาราม

อนึ่งให้ชาวนาพิกาเอา ฆ้องไชย / นาพิกา ไปตั้งที่อยู่แห่งพระ

มงคลเทพมุนี / ปลัด / วินัยธรรม ด้วย บอกฤกษ์เมื่อท่านจะยาตราแห่ไปวัด

อนึ่งให้โหรไปคอยบอกฤกษ์เมื่อจะยาตราด้วย อนึ่งให้พันจันจัดบีพาทย์ลงเรือทั้ง ๓ กระบวน ๆ ละสำรับ แล้วให้เกณฑ์เรือข้าราชการมีกันยาทั้ง ๓ กระบวน ๖๐ ลำแห่ธงจีนลำละคัน ให้เร่งไปพร้อมกัน ณ วัดมหาธาตุแต่ ณ วันเดือน ๘ ขึ้น ๑๒ ค่ำ / ๘ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เพลาเช้าทั้ง ๒ วัน อนึ่งให้

ชาวพระคลังราชการเอา เสื่ออ่อน ๒ ชั้น / ทอง / ลวด ไปปูที่กุฏิ

วัด คุสิดาราม / บางจาก / สังกจาย แต่ ณ วัน ๗ ๘ / ๘ ค่ำเพลาบ่าย อนึ่งให้

ชาวพระคลัง มหาสมบัติเอา กระโถน ขันน้ำ ศุภรัตเอาลาศ (?) ไป ตั้ง แต่ง ถวาย พระสงฆ์ให้พอ สวด ฉัน ทั้ง ๓ อาราม แล้วให้ชาวพระคลังศุภรัตจัดผ้าสบงถวายพระสงฆ์อารามละ ๑๐ ผืน ทั้ง ๓ อารามเป็นผ้า ๓๐ ผืน อนึ่งให้กรมนาจ่ายข้าวสารสามไหแก่วิเสทกลางหุงถวายพระสงฆ์รูปละทะนาน พระสงฆ์ ๓๐ รูป เป็นข้าวถัง ๑๐ ทะนาน อนึ่งให้ พันพุท พันเทพราช จ่ายเลกให้ นายนิจ นายชิด บรรจุเรือม่านกราบให้ครบกระทงทั้ง๓ลำ

อนึ่ง ให้สนมพลเรือนรับเครื่องบูชาทะบะมุกต่อท่านข้างในไป ทั้งบูชาที่

วัดสังกจายณวันเดือน ๘ ขึ้น ๙ ๑๐ ๑๑ ค่ำเพลาบ่ายวันละ
๑๒ ค่ำเพลาเช้าสำรับ ๑

วัดคุสิตาราม วัดบางจาก ณวันเดือน ๘ ขึ้น ๑๐ ๑๑ ๑๒ ค่ำเพลาบ่ายวันละ ๒ สำรับ
๑๓ ค่ำเพลาเช้า ๒ สำรับ

ให้มีพุ่ม ข้าวตอก / ดอกไม้ ธูปเทียนสำหรับเครื่องให้พร้อม กับเทียนเล่มละ ๑/๒ สำหรับตามโคมแก้วอารามหนึ่งคืน ละ ๓๐ เล่ม ๓ อาราม ๙๐ เล่ม ๓ คืน ๒๗๐ เล่ม แล้วให้รับน้ำชุบาลต่อวิเสทหมากพลู ถวายพระสงฆ์ทั้ง ๓ อาราม

อนึ่งให้วิเสทกลาง คาว / หวาน แต่งสำรับถวายพระสงฆ์

ณ วันเดือน ๘ ขึ้น
- ๑๒ ค่ำเช้า วัดสังกจาย คาว ๑๐ / หวาน ๑๐ ๒๐
- ๑๓ ค่ำเช้า
  - วัดคุสิดาราม คาว ๑๐ / หวาน ๑๐ ๒๐
  - วัดบางจาก คาว ๑๐ / หวาน ๑๐ ๒๐

สำรับ แล้วให้เบิกข้าวสารต่อกรมนาหุงถวายพระสงฆ์ ถัง ๑๐ ทะนาน อนึ่งให้วิเสทหมากพลูตั้งเภสัชอังคาสส่งให้สังฆการีถวายพระสงฆ์ที่วัดสังกจาย

ณ วันเดือน ๘ ขึ้น
- ๙, ๑๐, ๑๑ ค่ำเพลาบ่าย
- ๑๒ ค่ำเพลาเช้า

๒๐

ดุสิดาราม
ที่วัด ณ วันเดือน ๘ ขึ้น ๑๐ ๑๑ ๑๒ ค่ำเพลาบ่าย ๒๐
บางจาก
๑๓ ค่ำเพลาเช้า ๒๐

ซองเหมือนกันทั้ง ๓ อาราม แล้วให้ต้มน้ำชุบาลส่งให้สนมพลเรือนถวายพระสงฆ์ในเวลาบ่ายวันละ ๓๐ โถ ทั้ง ๓ วัน เหมือนกันทั้ง ๓ อาราม อนึ่ง ให้ชาวคลังพิมานอากาศเอาโคมไปแขวนที่กุฏิวัด ดุสิดาราม ๑๐ สังกจาย ๑๐ บางจาก ๑๐ ใบ ให้เร่งไปแขวนแต่ ณ วัน ๗ ๘ ๙ ค่ำ เพลาเช้า อย่าให้ขาดได้ ตามรับสั่ง.

เวร *นายจำเนียร*
เวร *นายรัต*

(คัดจากหมายรับสั่ง รัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๘๒ เลขที่ ๑๔ สมุดไทยดำ)

รัชกาลที่ ๓

บัญชีพระสงฆ์ซึ่งเข้ามารับพระราชทานเทียน

จ.ศ. ๑๑๘๖ (พ.ศ. ๒๓๖๗)

◎ ข้าพระพุทธิเจ้าจมื่นรัตนะโกษาขอรับพระราชทานทำบาญชีพระสงฆ์ ซึ่งเข้ามารับพระราชทานทรงถวายเทียนต่อพระพักตร์ ณ พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน แต่ ณ วันเดือนแปดทุติยาสาทขึ้นสิบห้าค่ำปีวอกฉอศกเป็นนิจเสมอมาทุกปีจนถึงปีชวดสัมฤทธิศก

ปีหนึ่งเป็นพระราชาคณะ ในกรุง ๖๑ นอกกรุง ๘ } ๖๙
เป็นพระองค์เจ้าหม่อมเจ้า ๙ } ๗๘ ได้

รับเทียนองค์ละมัด ๆ ละ ๑๐๐ เล่ม ๆ ละ ๑/๒ ห้าปีเป็นเทียน ๓๙๐ มัดเป็นพระราชาคณะและเจ้า ๓๙๐ องค์

ปีหนึ่งเป็นพระ

ถานานุกรม	ในกรุง ๑๖๖	๒๙๓	๔๔๙ องค์
	นอกกรุง ๑๒๗		
เปรียญ	ในกรุง ๓๙	๔๖	
	นอกกรุง ๗		
เปรียญสามประโยคในกรุง		๘	
มหาชาติในกรุง		๗	
อาจารย์วิปัสสนาในกรุง		๒๕	
สังคายะนายในกรุง		๕	
คู่สวดนาคสวดกฐินในกรุง		๑๐	
คู่สวดภาณยักษ์ในกรุง		๓๙	
เจ้าอธิการ	ในกรุง ๑๓	๑๔	
	นอกกรุง ๑		
เจ้าคณะนอกกรุง		๒	

ได้รับเทียนองค์ละมัดๆ ละ ๑๐๐ เล่มๆ ละ $\frac{1}{1}$ ห้าบีเป็นเทียน ๒๑๔๕ มัดเป็นพระสงฆ์ ๒๑๔๕ องค์ พระสงฆ์นั่งบำเพ็ญ ๕๐ พระอาราม ได้รับเทียนในพระวะสาสามเดือนๆ ละครั้งๆ ละ ๔๕๐ มัดๆ ละ ๑๐๐ เล่มๆ ละ $\frac{1}{1}$ บีหนึ่งเป็นเทียน ๑๓๕๐ มัด ห้าบีเป็นเทียน ๖๖๕๐ มัด สิริ

พระสงฆ์ซึ่งได้รับเทียนต่อพระหัตถ์ทั้ง ๕ บีนั้น เป็น

พระสงฆ์ ๒๕๓๕ องค์เป็น { เทียนนั่งพระธรรม ๖๖๕๐ มัด / เทียนพระสงฆ์ ๒๕๓๕ มัด }

เข้ากันเป็นเทียน ๙๑๕๕ มัด ยังแต่ { พระองค์เจ้า / หม่อมเจ้า } ทรง

พระผนวชขึ้นลงอยู่ทุกบีบาญชีก็แจ้งอยู่ในหางว่าวซึ่งข้า

พระพุทธเจ้าทำทูลเกล้า ฯ ถวายทุกบี ขอเดชะ ฯ

วัดมหาธาตุ	◎ สมเด็จพระสังฆราช	๑	๓๘
	พระราชาคณะ	๔	
	เจ้าพ้ามงกุฎ ๑ / หม่อมเจ้า ๓	๔	
	ถานานุกรม	๑๔	
	เปรียญ	๖	
	เปรียญสามประโยค	๒	
	อาจารย์วิบั้สสนา	๒	
	มหาชาติ	๑	
	คู่สวดภาณยักษ์	๔	
วัดระฆัง	◎ สมเด็จพระพนรัต	๑	๒๒
	พระราชาคณะ	๑	
	พระองค์เจ้าปะถมวงษ์	๑	
	ถานานุกรม	๑๓	
	เปรียญสามประโยค	๑	
	มหาชาติ	๑	
	คู่สวดภาณยักษ์	๔	

วัดหงษ	◉ พระพิมลธรรม		๑	๑๖
	ถานานุกรม		๙	
	เปรียญ		๓	
	คู่สวดภาณยักษ์		๔	
วัดราชบุรณะ	◎ พระธรรมอุดม	๑	๒	๒๕
	พระพรหมมุนี	๑		
	พระราชาคณะ	๒	๔	
	ถานานุกรม		๑๐	
	เปรียญ		๙	
	เปรียญสามประโยค		๑	
	มหาชาติ		๑	
	อาจารย์วิปัสสนา		๑	
วัดอรุณ	◎ พระธรรมไตรโลก	๑	๖	๒๙
	พระราชาคณะ	๕		
	พระองค์เจ้าอำไภย		๑	
	ถานานุกรม		๑๐	
	เปรียญ		๑	
	เปรียญสามประโยค		๑	
	มหาชาติ		๑	
	อาจารย์วิปัสสนา		๒	
	คู่สวด นาค กฐิน		๒	
	คู่สวดภาณยักษ์		๔	
วัดพระเชตุพน	◎ กรมหมื่นนุชิตชิโนรส	๑	๖	๒๗
	พระราชาคณะ		๑๒	
	ถานานุกรม		๔	
	เปรียญ		๔	
	คู่สวดภาณยักษ์			

วัดชนะสงคราม	◎ พระราชาคณะ	๒	๑๒
	หม่อมเจ้าพอน	๑	
	ถานานุกรม	๖	
	เปรียญ	๑	
	มหาชาติ	๒	
วัดโมลีโลก	◎ พระพุทธโฆษา ๑ พระราชาคณะ ๒	๓	๑๘
	ถานานุกรม	๕	
	เปรียญ	๔	
	คู่สวด กฐิน นาค	๒	
	คู่สวดภาณยักษ์	๔	
วัดอำมะริน	◎ พระราชาคณะ	๑	๗
	ถานานุกรม	๔	
	เปรียญ	๑	
	สังฆายะนาย	๑	
วัดสุวัณธาราม	◎ พระราชาคณะ	๒	๑๕
	ถานานุกรม	๖	
	เปรียญ	๓	
	สังฆายะนาย	๒	
	คู่สวด นาค กฐิน	๒	
วัดเกาะ	◎ พระราชาคณะ	๑	๖
	ถานานุกรม	๓	
	เปรียญสามประโยค	๑	
	อาจารย์วิปัสสนา	๑	

วัดราชสิทธ	◎ พระราชาคณะ	๑	๑๔
	ถานานุกรม	๕	
	เปรียญสามประโยค	๑	
	อาจารย์วิบัสสนา	๑	
	คู่สวด กฐิน นาค	๒	
	คู่สวดภาณยักษ์	๔	
	◎ พระราชาคณะ	๑	๘
	ถานานุกรม	๔	
	อาจารย์วิบัสนา	๑	
	คู่สวดภาณยักษ์	๒	
วัดจักรวรรดิ	◎ พระราชาคณะ	๒	๑๐
	ถานานุกรม	๓	
	เปรียญ	๓	
	สังคายะนาย	๒	
วัดบางลำภู	◎ พระราชาคณะ	๑	๔
	ถานานุกรม	๓	
ในกรุง			
วัดบางขุนพรหมน้อก	◎ พระราชาคณะ	๑	๔
	ถานานุกรม	๓	
วัดสมอราย	◎ พระราชาคณะ	๑	๔
	ถานานุกรม	๓	

สมเด็จพระสังฆราช	๑	๓	
สมเด็จพระพนรัต	๑		
กรมหมื่นนุชิตชิโนรส	๑		
พระราชาคณะ		๕๙	
พระองค์เจ้า ๔ หม่อมเจ้า ๔	ประจำอยู่	๘	
ถานานุกรม		๑๖๖	
เปรียญ		๓๙	๓๘๒
เปรียญสามประโยค		๘	
มหาชาติ		๗	
อาจารย์วิบัสสนา		๒๕	
สังคายะนาย		๕	
คู่สวดนาค		๑๐	
คู่สวดภาณยักษ์		๓๙	
เจ้าอธิการ		๑๓	

วัดสระเกศ	◎ พระราชาคณะ	๒	๑๔
	ถานานุกรม	๖	
	คู่สวดนาค	๒	
	คู่สวดกฐิน		
	คู่สวดภาณยักษ์	๔	
วัดประทุมคงคา	◎ พระราชาคณะ	๑	๕
	ถานานุกรม	๓	
	เปรียญ	๑	
วัดบพิตรพิมุข	◎ พระราชาคณะ	๑	๕
	ถานานุกรม	๓	
	เปรียญ	๑	
วัดพญาทำ	◎ พระราชาคณะ	๑	๘
	ถานานุกรม	๓	
	คู่สวดภาณยักษ์	๔	
วัดกะเษม	◎ ถานานุกรม	๑	๒
	คู่สวดภาณยักษ์	๑	
วัดสังกะจาย	◎ พระราชาคณะ	๑	๕
	ถานานุกรม	๓	
	อาจารย์วิปัสสนา	๑	
วัดปากน้ำ	◎ พระราชาคณะ	๑	๔
	ถานานุกรม	๓	
วัดราชโอรส	◎ พระราชาคณะ	๔	๙
	ถานานุกรม	๕	

วัดหนัง	◎ ถานานุกรม		๑
วัดนางนอง	◎ พระราชาคณะ	๑	๔
	ถานานุกรม	๓	
วัดราชคฤห์	◎ พระราชาคณะ	๑	๗
	ถานานุกรม	๔	
	อาจารย์วิปัสสนา	๒	
วัดนพคุณ	◎ พระราชาคณะ	๑	๔
	ถานานุกรม	๓	
วัดอินทาราม	◎ พระราชาคณะ	๑	๗
	ถานานุกรม	๔	
	อาจารย์วิปัสสนา	๒	
วัดประยูรวงษาวาส	◎ พระราชาคณะ	๑	๕
	ถานานุกรม	๒	
	เปรียญสามประโยค	๑	
	อาจารย์วิปัสสนา	๑	
วัดพญาญาติการาม	◎ พระราชาคณะ	๒	๗
	ถานานุกรม	๕	
วัดสะไก่	◎ เปรียญ		๑
วัดกุสิดาราม	◎ พระราชาคณะ	๑	๕
	ถานานุกรม	๓	
	อาจารย์วิปัสสนา	๑	
วัดบวรมงคล	◎ ถานานุกรม		๒
วัดภคินีนาถ	◎ พระราชาคณะ	๑	๓
	ถานานุกรม	๑	
	อาจารย์วิปัสสนา	๑	

วัดไชยทิต	◎ พระราชาคณะ			๑	
วัดสิมพะลี	◎ เปรียญ			๑	
วัดน้อยนางหงษ	◎ เปรียญ			๑	
วัดดาวดึงษ	◎ อาจารย์อยู่	๑			
วัดน้อยนางทำ	◎ อาจารย์คง	๑			
วัดทองบางระมาด	◎ อาจารย์อ้น	๑			
วัดคูหาสวรรค์	◎ อาจารย์กัน	๑		๙	
วัดคอกกระบือ	◎ อาจารย์สอน	๑			
วัดสมอแครง	◎ อาจารย์ด้วง	๑			
วัดบางขุนพรหมใน	◎ อาจารย์ด้วง	๑			
	อาจารย์ชินวงษ์	๑	๓		
	อาจารย์คุณ	๑			
สิริทั้ง	ในกรุง นอกกรุง	บีหนึ่ง			๕๒๗ รูป
วัดจันทาราม	◎ เจ้าอธิการบีน		๑		
วัดกุฎ	◎ เจ้าอธิการพูน		๑		
วัดชีปะขาว	◎ เจ้าอธิการรอด		๑		
วัดพะวา	◎ เจ้าอธิการขวัญ		๑		
วัดครุธ	◎ เจ้าอธิการเมือง		๑		

วัดกรมนุชิตสร้าง	◎ เจ้าอธิการโพ	๑		๑๓
วัดบางจาก	◎ เจ้าอธิการคุม	๑		
วัดฝาง	◎ เจ้าอธิการทอง	๑		
วัดโบสถ์บางพรหม	◎ เจ้าอธิการมี	๑		
วัดสามจีน	◎ เจ้าอธิการสุก	๑		
วัดทองใหญ่	◎ เจ้าอธิการอยู่	๑		
วัดลาด	◎ เจ้าอธิการสา	๑		
วัดลาดบัวขาว	◎ เจ้าอธิการพึ่ก	๑		
	◎ พระราชาคณะ	๑	๔	๑๒
	ถานานุกรม	๓		
เมืองเขื่อนขัน	◎ พระราชาคณะ	๑	๔	
	ถานานุกรม	๓		
เมืองสมุทรปราการ	◎ พระครู	๑	๔	
	ถานานุกรม	๓		
เมืองสมุทรสาคร	◎ พระครู	๑	๔	
	ถานานุกรม	๓		
เมืองสมุทรสงคราม	◎ พระครู	๑	๔	
	ถานานุกรม	๘		

หัวเมืองปากใต้	◎ พระครู	๑	๔	๑๙	
	ถานานุกรม	๓			
	◎ พระครู	๑	๓		
	ถานานุกรม	๒			
เมืองราชบุรี	◎ พระครู	๑	๓		
	ถานานุกรม	๒			
	◎ พระครู	๑	๓		
	ถานานุกรม	๒			
	◎ พระครู	๑	๓		
	ถานานุกรม	๒			
	◎ พระครู	๑	๓		
	ถานานุกรม	๒			
เมืองกาญจนบุรี	◎ พระครู	๑	๔		
	ถานานุกรม	๓			
เมืองศรีสวัสดิ์	◎ พระครู	๑	๔		
	ถานานุกรม	๓			
	◎ พระครู	๑	๔	๒๑	
	ถานานุกรม	๓			
	◎ พระครู	๑	๔		
	ถานานุกรม	๓			
	◎ เปรียญ	๑			
	◎ พระครู	๑	๑๒		
	ถานานุกรม	๑๑			
พระราชาคณะ		๓	๗๗		
พระครู		๑๔			
ถานานุกรม		๕๙			
เปรียญ		๑			

เมืองนนทะบุรี	◎ พระครู	๑	๔	๖	
	ถานานุกรม	๓			
	◎ เปรียญ	๑			
	◎ เจ้าอธิการ	๑			
ปากเกร็ด	◎พระธรรมวิสาระกะ	๑	๔	๓๐	
	ถานานุกรม	๓			
	◎ พระครู	๑	๔		
	ถานานุกรม	๓			
	◎ พระครู	๑	๔		
	ถานานุกรม	๓			
	◎ พระครู	๑	๔		
	ถานานุกรม	๓			
	◎ พระครู	๑	๔		
	ถานานุกรม	๓			
หัวเมืองฝ่ายเหนือ	◎ เปรียญ	๑	๔		
	◎ เปรียญ	๑			
	◎ เปรียญ	๑			
	◎ เปรียญ	๑			
บางพูด	เจ้าคณะ	๑	๒		
	◎ เปรียญ	๑			
สามโคก	◎ พระราชาคณะ	๑	๔	๑๕	
	ถานานุกรม	๓			
	◎ พระครู	๑	๔		
	ถานานุกรม	๓			
	◎ พระครู	๑	๖		
	ถานานุกรม	๕			
	เจ้าคณะ	๑			

พระราชาคณะ	๕	๖๙
พระครู	๘	
ถานานุกรม	๔๖	
เปรียญ	๖	
เจ้าอธิการ	๑	
เจ้าคณะ	๒	

กรุงเก่า	◎ พระราชาคณะ	๑	๘	๑๖
	ถานานุกรม	๗		
	◎ พระราชาคณะ	๑	๙	
	ถานานุกรม	๓		
	◎ พระราชาคณะ	๑	๙	
	ถานานุกรม	๓		
เมืองคอนราชสีห์มา	◎ ถานานุกรมมา อยู่วัดโมลีโลก		๑	

◎ วัดมหาธาตุ	๓๐ มัด
◎ วัดระฆัง	๑๒ มัด
◎ วัดหงษ	๑๒ มัด
◎ วัดราชบุรณะ	๑๒ มัด
◎ วัดพระเชตุพน	๑๕ มัด
◎ วัดอรุณ	๒๐ มัด
◎ วัดโมลีโลกสุธาราม	๑๑ มัด
◎ วัดกลาง	๑๐ มัด
◎ วัดพญาทำ	๑๐ มัด
◎ วัดน้อยนางทำ	๖ มัด
◎ วัดพะวา	๖ มัด
◎ วัดครุธ	๖ มัด
◎ วัดอำมะรินธาราม	๑๐ มัด
◎ วัดสุวรรณธาราม	๑๓ มัด
◎ วัดดุสิดาราม	๑๐ มัด
◎ วัดดาวดึงษ	๗ มัด
◎ วัดบวรมงคล	๖ มัด
◎ วัดภคินีนาถ	๖ มัด

	◎ วัดสระเกษ	๑๐ มัด	
	◎ วัดบพิตรพิมุข	๗ มัด	
	◎ วัดจักระวรรดิราชาวาส	๑๒ มัด	
◎ พระสงฆ์ฝ่ายวิปัสสนานั่งพระธรรมในไตรมาสสามเดือน	◎ วัดเกาะ	๑๐ มัด	เป็นอาราม ๔๐ พระอาราม สามเดือนเป็นเงิน ๒๒๕๐ มัด
	◎ วัดประทุมคงคา	๑๐ มัด	
	◎ วัดสามจีน	๓ มัด	
	◎ วัดคอกกระบือ	๔ มัด	
	◎ วัดลาด	๖ มัด	
	◎ วัดลาดบัวขาว	๖ มัด	
	◎ วัดนพคุณ	๗ มัด	
	◎ วัดประยูรวงษาวาส	๘ มัด	
	◎ วัดพญาญาติการาม	๖ มัด	
	◎ วัดน้อยสะไก่	๗ มัด	
	◎ วัดอินทาราม	๘ มัด	

(ต้นฉบับชำรุด)

(*คัดจากจดหมายเหตุ รัชกาลที่ ๓ จ.ศ. ๑๑๘๖ เลขที่ ๓๖ สมุดไทยดำ*)

รัชกาลที่ ๓

เรื่อง แห่พระปรากรม (ดี)
วัดสุวรรณารามไปอยู่วัดสังข์กระจาย
จ.ศ. ๑๑๙๖ (พ.ศ. ๒๓๗๗)

◎ ด้วยพระ.....รับพระราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า จะได้อาราธนาพระปลัดดีวัดสุวัรณธารามเป็นพระปรากรมไปอยู่วัดสังกะจาย จะได้ บังคับ / บัญชา พระ สงฆ์ / สามเณร ในพระอาราม แล พระสงฆ์ ๑๐ รูปจะได้ตั้งสวดพระพุทธมนต์ที่กุฏิซึ่งท่านจะไปอยู่ ณ วันเดือน ๘ ขึ้น ๔ / ๕ / ๓ ค่ำ เพลาบ่าย ทั้ง ๓ วัน ครั้นรุ่งขึ้น ณ วัน ๖ ๆ ๘ / ๘ ค่ำ ปีมะเมียฉอศกเพลาเช้า พระสงฆ์ ๑๐ รูป จะได้รับพระราชทานฉันแล้วจะได้อาราธนา พระ พุทธรูป / ธรรมเจ้า สงเรือทั้ง ๒ / พระปรากรมลงเรือม่านทอง ๑ ลำแห่ไปวัด

สังกจาย นั้นให้ ๔ ตำรวจไปซ่อมแซมจัดแจงกวาดบั๋ด แผ้วกุฏิซึ่งท่านจะไปอยู่ให้มั่นคงดีอย่าให้รกอยู่ได้ แล้วให้ผูกพนักให้พอพระสงฆ์นั่งสวดพระพุทธมนต์ ๑๐ รูป แล้วให้เอาเชือกไปผูกสำหรับแขวนโคม แล้วให้เอาเตียงตาดเพดานผ้าขาวไปตั้งในเรือตั้งรองพระไตรปิฎกลำละเตียง แล้วให้ยืม { เสลี่ยงงาต่อชาวพระราชยาน / สัปทนต่อชาวพระอภิรม } ไปคอยรับพระปรากรม แต่ { กุฏิไปลงเรือ / เรือขึ้นวัด } แล้วให้เอาเตียงกว้างศอกจตุรัส มี { โครง / เพดาน } ผ้าขาวไปตั้งรองพระพุทธรูปที่พระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์เตียงหนึ่ง แล้วให้ขนสิ่งของเครื่องกุฏิไปส่งถึงวัดด้วย อนึ่งให้ชาวพระคลังราชการเอาเสื่อ { ทอง / อ่อน / ลวด } ไปปูถวายให้พอกุฏิ อนึ่งให้ชาวพระคลังศุภรัตเอาอาสนไปแต่งที่ให้พอพระสงฆ์ { สวด / ฉัน } แล้วให้

จัดผ้าสบงถวายพระสงฆ์ ๑๐ ผืน อนึ่งให้ชาวพระคลัง

มหาสมบัติเอา { กระโถน / ขันน้ำ } ไปตั้งถวายพระสงฆ์ { สวด / ฉัน } ให้พอ

อนึ่งให้สังฆการีนิมนต์พระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์ที่กุฏิ ๑๐ รูป แล้วให้รับเภสัชอังคาสถวายพระสงฆ์ แล้วให้เบิกด้ายดิบต่อชาวพระคลังในซ้ายจับสายสิญจน์วงพระ-

พุทธรูปให้พอพระสงฆ์ถือสวดด้วย อนึ่งให้ { นาฬิกา / ฆ้องไชย / บี่พาทย์ / กลองแขก / แตรสังข์ }

ไปประโคมเมื่อพระสงฆ์ { สวดเพลาบ่าย ๓ เพลา / ฉันเพลาเช้าเพลา ๑ } อนึ่งให้

สนมพลเรือนรับเครื่องบูชาตะบะมุกเชิงต่อท่านข้างในไป

ตั้งเมื่อพระสงฆ์ { สวดเพลาบ่ายวันละสำรับ / ฉันเพลาเช้าสำรับหนึ่ง } กับเทียน

เครื่องเล่มละ ๑/๒ ๒ วัน ๑๖ }
โคมเล่มละ ๑/๒ คืนละ ๒๐ เล่ม ๖๐ } เล่ม แล้วให้รับ

น้ำชุบาลต่อวิเสทถวายพระสงฆ์ ทั้ง ๓ วัน อนึ่งให้ชาวพระคลังพิมานอากาศเอาโคมแก้วไปแขวนที่กุฏิ ๑๐ ใบ อนึ่งให้ชาวพระคลังในซ้ายจ่ายด้ายดิบให้สังฆการีจับสายให้พอ

อนึ่งให้ตำรวจ หลัง / วัง ไปยกสำรับ คาว / หวาน ถวายพระสงฆ์ณวัน ๖ ๗ ๘ ค่ำเพลาเช้า อนึ่งให้กรมนาจ่ายข้าวสารซ้อมให้แก่วิเสทหุงถวายพระสงฆ์ถังหนึ่งเร่งจ่ายแต่ณวัน ๖ ๗ ๘ ค่ำ

พันพรมราชเกณฑ์เรือดั้งรับพระ พุทธรูป / ไตรปิฎก ๒ ธงลำละ ๒ คัน

อนึ่งให้ นาย นิด / ชิด ผูกเรือม่านทองรับพระราชาคณะ ๑ ลำ

พันจันเกณฑ์เรือแห่ ๑๐ ลำ มีธงจีนลำละคัน

แล้วให้ นาย นิด / ชิด พันพรมราช รับเลกต่อพัน พุด / เทพราช ไปบรรจุพลพายให้ครบกระทงให้ถอยไปประทับที่หน้าท่าวัด แต่ณวัน ๖ ๗ ๘ ค่ำเพลาเช้า อนึ่งให้ท่านพนักงานข้างในแต่งเครื่องตะบะมุกเชิงส่งให้สนมพลเรือนเชิญไปตั้งบูชาพระสงฆ์

สวดณวันเดือน ๘ ๘ ขึ้น ๓ ๔ ๕ ค่ำเพลาบ่ายวันละสำรับ ๖ ค่ำเพลาเช้าสำรับหนึ่ง

ให้มีดอกไม้ธูปเทียนสำหรับเครื่องให้พร้อม แล้วให้ส่งเทียนเล่มละ ๑/๒ ตามคืนละ ๒๐ เล่ม ๓ คืน ๖๐ เล่ม

อนึ่งให้วิเสทกลางแต่งสำรับ คาว หวาน ถวายพระสงฆ์

คาวโถ ๑๐ หวาน ๑/๒ ๑๐ สำรับ ให้เบิกข้าวสารต่อกรมนาหุงถวายพระสงฆ์ถังหนึ่ง อนึ่งให้วิเสทหมากพลูแต่งเภสัชอังคาสส่งให้สังฆการีถวายพระสงฆ์ ณ วันเดือน ๘ ๘

ขึ้น ๓ ๔ ๕ ๖ ค่ำ บ่ายวันละ ๑๐ ค่ำ เช้า ๑๐ ซอง แล้วให้แต่งน้ำชุบาลส่งให้สนมพลเรือนถวายพระสงฆ์วันละ ๑๐ โถ

อนึ่งให้พัน พุด / เทพราช เกณฑ์เลก ส่งให้

พันพรมราชบรรจุเรือดั้ง ๒ ลำ

นาย นิด / ชิด บรรจุเรือม่านทองลำ ๑

ให้ครบกระทง เร่งจ่ายให้แต่ณวัน ๙ ๘ ค่ำ ตามรับสั่ง

เวร *นายบริบาล*

เวร *นายรัต*

(*คัดจากหมายรับสั่ง รัชกาลที่ ๓ จ.ศ. ๑๑๙๖ เลขที่ ๘ ก. สมุดไทยดำ*)

รัชกาลที่ ๓

ตำแหน่งเลื่อนและตั้งสมเด็จพระสังฆราช

พระราชาคณะ

จ.ศ. ๑๒๐๕ (พ.ศ. ๒๓๘๖)

๏ ศิริศยุภะมัศดุ อดีตกาลพระพุทธศักราช ชะไมยะ-สหัศ สังวัจฉะระไตรยสตาธฤกฉะอะสีติ บัตยุบันกาล-สะสะสังวัจฉะระ วิสาขะมาศกาลบักษ์เอกาทศะมีดฤตถี พุทธวาระปะริจเฉทะกาละอุกฤษฐ์ สมเด็จบรมธรรม์มฤกะมหาราชารามาธิราชเจ้า ผู้ทรงทศพิธะราชธรรม์อะนันตะคุณ วิบุลละปรีชาอันมหาประเสริฐ ทรงพระราชศรัทธามีพระราชโองการมาณะพระบันทูลสุระสีหะ-นาท ตำรัสสั่งพระราชูทิศถาปะนา ให้เลื่อนสมเด็จพระวันรัตขึ้นเป็นสมเด็จพระอริยวงษะญาณะปริยัติวะรา สังฆราชาธิบดีศรีสมณุตมาปรินายก ติบีฎกธะราจารย์ สฤษดิขัติยสารสุนทรมหาคณฤศรทักษิณา สฤษดิสังฆะ-

คามวาษีอะรัญวาษี เป็นประธานนาถาทุกคณานิกร จตุพิธบรรพสัจ สถิตย์ในพระศรีรัตนมหาธาตุ วรวิหาร พระอารามหลวง ฯะ๏ๆๆๆ

๒ ๏ ให้เลื่อนพระธรรมอุดมขึ้น เป็นสมเด็จพระวันรัต ปริยัติวะรา วิสุทธิสังฆาปรินายก ติปิฎกธราจารย์ สฤษดิ-ขัติยสารสุนทร มหาคณฤศรบวรวามะคณะสังฆาราม-คามวาษีอะรัญวาษี สถิตย์ในระฆังษอาวาศ วรวิหาร พระอารามหลวง ฯะ๏ๆๆๆ

๓ ๏ ให้เลื่อนพระพรหมมุนีขึ้น เป็นพระพุทธาจารย์ญาณะ-วราสัตตะวิสุทธิ จริยาปรินายก สะปิฎกะธรามหาอุดมะ-สีละอนันต์ อรัญวาษี สถิตย์ในสะเกษะอาวาศ วรวิหาร พระอารามหลวง ฯะ๏ๆๆๆ

๔ ๏ ให้พระธรรมไตรโลกย์ เป็นพระพิมลธรรมอนันต-ญาณะนายก ติปิฎกธะรามหาคณฤศร บวรสังฆาราม-คามวาษี สถิตย์ในสุทัศน์เทพธารามะอาวาศ วรวิหาร พระอารามหลวง ฯะ๏ๆๆๆ

๕ ◎ ให้พระธรรมเจดีย์ เป็นพระธรรมอุดมบรมญาณะ-อดุลย์สุนทรนายก ติปิฎกธรามหาคณฤศร บวรสังฆาราม์คามวาษี สถิตย์ในอรุณราชธารามอาวาศ วรวิหารพระอารามหลวง ฯะ◎

๖ ◎ ให้พระโพธิวงษ์ เป็นพระธรรมเจดีย์มุนีวงษะนายก ติปิฎกธรามหาคณฤศร บวรสังฆารามคามวาษี สถิตย์ในจักรวัติราชาวาศ วรวิหารพระอารามหลวง ฯะ◎

๗ ◎ ให้พระเทพย์โมลี เป็นพระธรรมะติโลกาจารย์ญาณะวิสาระทะนายก ติปิฎกธรามหาคณฤศร บวรสังฆาราม-คามวาษี สถิตย์ในประยูระวงษะอาวาศ วรวิหารพระอารามหลวง ฯะ◎

๘ ◎ ให้พระเทพย์กระวี เป็นพระพรหมมุนีคำภีรญาณะ-นายก ติปิฎกธรามหาคณฤศร บวรสังฆารามคามวาษี สถิตย์ในพระเชตุพนวิมลมังคลาวาศ วรวิหารพระอารามหลวง ฯะ◎

๙ ◎ ให้พระญาณไตรโลกย์ เป็นพระโพธิวงษาจารย์วิบุลย-ญาณะนายก ติปิฎกธรามหาคณฤศร บวรสังฆารามคาม-

วาษี สถิตย์ในวัดหนังอาวาศ วรวิหารพระอาราม หลวง ฯะ๏ฯ

๑๐ ๏ ให้พระกระวีวงษ์ เป็นพระเทพย์กระวี ศรีวิสุทธินายก ติบีฎกธรามหาคณฤศร บวรสังฆารามคามวาษี สถิตย์ ในโมลีโลกย์สุทธารามะอาวาศ วรวิหารพระอาราม หลวง ฯะ๏ฯ

๑๑ ๏ ให้พระญาณะปริยัติ เป็นพระเทพย์โมลีตรีบีฎกธรา มหาธรรมกถิกะคณฤศร บวรสังฆารามคามวาษี สถิตย์ ในราชบุรระณาวาศวรวิหาร พระอารามหลวง ฯะ๏ฯ

๑๒ ๏ ให้พระครูสะดำ เป็นพระญาณไตรโลกย์ ฯะ๏ฯ

๑๓ ๏ ให้พระครูเฉวียง เป็นพระสังวรวิไนย เจ้าคณะเมือง สมุทสงคราม ฯะ๏ฯ

๑๔ ๏ ให้มหาทองเปรียญ เป็นพระกระวีวงษ์ ฯะ๏ฯ

๑๕ ๏ ให้มหาบุญเปรียญ เป็นพระญาณะปริยัติ์ ฯะ๏ฯ

ให้จฤระถฤตฤกาลอวยผลพระชนมายุศม์ ศิริสวัสดิ-พิพัฒมงคลวิมลทฤฆายุศม์ ในพระพุทธศาสนาจงทุก ๆ พระองค์เทอญ ฯะ๏ฯ

◎ สมเด็จพระวันรัตเป็น

วัดราชบุรณะ
- สมเด็จพระสังฆราช ๑
- พระญาณปริยัติเป็น ๑
- พระเทพโมลี ๑

๒

◎ พระธรรมอุดมเป็นสมเด็จ

วัดระฆัง
- พระวันรัต ๑
- พระสังวรวิมล ๑
- พระญาณวิริยะ ๑

๓

◎ พระพรหมมุนีเป็น

วัดสะเกษ
- พุทธาจารย์ ๑
- พระบวรวิชา ๑

๒

◎ พระธรรมไตรโลกเป็น

วัดสุทัศน์
- พระพิมลธรรม ๑
- พระญาณสมโพธิ ๑
- พระปัญญาคัมภีระเถร ๑

๓

◎ พระธรรมเจดีย์เป็น

วัดอรุณ
- พระธรรมอุดม ๑
- พระสีสากยบุตร ๑
- พระคัมภีระปรีชา ๑

๓

◎ พระโพธิวงษเป็น

วัดจักรวรรดิ์
- พระธรรมเจดีย์ ๑
- พระวรญาณมุนี ๑

๒

	◎ พระเทพกระวีเป็น		
วัดพระเชตุพน	พระพรหมมุนี	๑	๓
	พระราชมุนี	๑	
	พระวิสุทธาจารย์	๑	
	◎ พระเทพโมลีเป็น		
วัดประยูรวงษ	พระธรรมไตรโลก	๑	๒
	พระวิสุทธิโสภณ	๑	
	◎ พระพุทธโฆษาจารย์	๑	
วัดโมลีโลก	พระกรวีวงษเป็น		๓
	พระเทพกระวี	๑	
	พระอุดมวิชา	๑	
วัดหนัง	◎ พระญาณไตรโลกเป็น		
	พระโพธิวงษ		๑
วัดสุวัณ	◎ พระเทพมุนี	๑	๒
	พระธรรมธราจารย์	๑	
วัดบวรนิเวศ	◎ พระอมรโมลี	๑	๒
	พระศรีวิสุทธิวงษ	๑	
วัดบรมนิวาศ	◎ พระญาณรักขิต		๑
	◎ พระราชกระวี	๑	
	พระมุนีนายก	๑	
	พระศรีสุธรรมมุนี	๑	
วัดมหาธาตุ	พระสะคำเป็น		๕
	พระญาณไตรโลกย์	๑	
	พระเสวียงเป็น		
	พระสังวรวิไนย	๑	

ในกรุง				๗๔
วัดกัลยาณมิตร	◎ พระญาณรังษี	๑	๓	
	พระอริยวงษมุนี	๑		
	มหาทองเปรียญ ๗ ประโยค เป็นพระกระวีวงษ	๑		
วัดเทพธิดา	◎ พระธรรมกิจ	๑	๒	
	มหาบุญเปรียญ ๘ ประโยค เป็นพระญาณปริยัติ	๑		
วัดสมอราย	◎ พระธรรมวิโรธ	๑	๒	
	พระอริยมุนี	๑		
วัดบางลำภู	พระบวรวิริยเถร		๑	
วัดสามพญา	พระนิโรธรังษี		๑	
วัดรังษี	พระบัญญาวิสารเถร		๑	
วัดชนะสงคราม	พระอุดมญาณ		๑	
วัดบพิตรพิมุข	พระวิไนยมุนี		๑	
วัดประทุม	◎ พระวิเชียรมุนี	๑	๒	
	พระศรีสมโพธิ	๑		
วัดภคินีนาถ	พระญาณสิทธิ		๑	
วัดบวรมงคล	พระกุลวงษ		๑	
วัดคหบดี	พระญาณวิเชียรเถร		๑	

วัดดุสิต	◎ พระราชโมลี	๑	๒	
	พระญาณภิรัตเถร	๑		
วัดอำมริน	พระธรรมโฆษา	๑		
วัดเงิน	พระวิสุทธิสังวรเถร	๑		
วัดพญาทำ	พระอริยกระวี	๑		ในกรุง ๗๔ หัวเมือง ๓ ๗๗ รูป
วัดเครือวัลย์	◎ พระรัตนมุนี	๑	๒	
	พระสุธรรมมาจารย์	๑		
วัดพญาญาติ	◎ พระปรากรมมุนี	๑	๒	
	พระเมธาธรรมรศ	๑		
วัดใหม่พญาศรีพิพัต	พระวิสุทธิษารเถร	๑		
วัดหงษ	พระอุดมบีฎก	๑	๒	
	พระวิไนยรักขิต	๑		
วัดราชสิทธิ	◎ พระญาณสังวรเถร	๑	๒	
	พระญาณโกศลเถร	๑		
วัดสังกรจาย	พระเนกขัมมุนี	๑		
วัดอินทาราม	พระญาณวิสุทธิ	๑		
วัดจันทาราม	พระวิเชียรโมลี	๑		
วัดราชคฤห์	พระอริยธัชะ	๑		
วัดปากน้ำด่าน	พระญาณโพธิ	๑		
วัดนวลนรดิศ	พระบีฎกบัณฑิต	๑		

วัดนางนอง	พระอมรเมธาจารย์	๑		
วัดอัปสรสวรรค์	พระวิเชียรกระวี	๑		
วัดราชโอรส	◎ พระสุธรรมเทพเถร	๑	๒	
	พระนิกรม	๑		
หัวเมือง ◎เมืองนคร เขื่อนขันธ	วัดโปรดเกษ พระญาณวิษารเถร	๑		
◎นนรามัญ	◎วัดทีปนิมิต พระสุเมธ	๑		๓
	◎วัดเสาธง พระธรรมวิษารถะ	๑		
◎ วัดหงษ	พระอุดมบีฎก ไม่อยู่	๑		

(คัดจาก จดหมายเหตุ รัชกาลที่ ๓ จ.ศ. ๑๒๐๕ เลขที่ ๑๖๑ สมุดไทยดำ)

รัชกาลที่ ๓

จ.ศ. ๑๒๑๒ (พ.ศ. ๒๓๙๓)

เรื่อง เกณฑ์แห่เสด็จพระราชดำเนินทางชลมารค ในการทอดพระกฐินพระราชทาน วัดระฆัง วัดโมลีโลก วัดราชสิทธาราม วัดสังข์กระจาย ณ วัน ๗ ๑๐ ๑๑ ค่ำ ปีจอโทศก

ด้วยพระศุภรัตรับพระราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งว่า ทรงพระราชศรัทธาบำเพ็ญพระราชกุศล จะได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงทอดพระกฐินทานทางชลมารคทางเรือใน ๕ บาท เพลาเช้า ให้เจ้าพนักงานไปคอยเตรียมให้พร้อมกันจงทุก ๆ พนักงาน

ณ วัน ๗ ๑๐ ๑๑ ค่ำ ปีจอ โทศก	เพลาเช้า	วัดระฆัง	ที่ ๑
		วัดโมลีโลกสุธาวาส (๑)	ที่ ๒
		วัดราชสิทธาราม	ที่ ๓
		วัดสังกระจาย	ที่ ๔

๔ พระอาราม

(๑) วัดโมลีโลกยาราม

ให้นาย นิด / ชิด ผีพายผูกเรือพระที่นั่ง ทรงลำ ๑ / รองทรงลำ ๑ ๒ ลำ เตรียมไว้ให้พร้อม ณ พระตำหนักน้ำ อนึ่งให้ผูกเรือพระที่นั่งเข้านคร ๒ ลำ ไปเตรียมไว้ปากคลองวัดราชสิทธวัดสังกระจาย คอยรับเสด็จฯ

อนึ่ง ให้หมื่นเทวาทิดเอาลาดพระบาทไปปูรับเสด็จฯ ทั้ง ๔ พระอาราม อนึ่งให้กรมวังหมายบอกท่านเจ้าพนักงานข้างใน ให้แต่งเครื่องนมัสการส่งให้มหาดเล็ก ๔ สำรับให้มหาดเล็กรับเครื่องนมัสการต่อท่านข้างในเชิญไปตั้งในพระอุโบสถทั้ง ๔ พระอาราม อนึ่งให้วิเสท คาว / หวาน / หมากพลู จัดเครื่องไทยทานไปตั้งถวายพระสงฆ์ทั้ง ๔ พระอาราม

สังฆการีไปเผดียงพระสงฆ์ ลงนั่งไว้ในพระอุโบสถให้พร้อมทั้ง ๔ พระอาราม

อนึ่งให้พระคลัง
- มหาสมบัติเอากระโถนขันน้ำตั้งถวายพระสงฆ์ทั้ง ๔ พระอาราม
- วิเสทเอาเทียนราวไปบูกทั้ง ๔ พระอาราม
- ในซ้ายเอาขันน้ำไปตั้งชำระเท้าพระสงฆ์ทั้ง ๔ พระอาราม
- ราชการเสื่อลวดไปปูให้พอทั้ง ๔ พระอาราม

จงทุกๆ พระอาราม อนึ่ง ให้แปดตำรวจจุกช่องล้อมวง

แล้วให้ค้นในพระอุโบสถจงทั่ว อย่าให้ผู้คนนอกจากพนักงานแปลกปลอมเข้าไปอยู่ได้ทั้ง ๔ พระอาราม อนึ่ง ให้ มหาดไทย / กลาโหม หมายบอกเจ้าพนักงานจุกช่องล้อมวงทั้ง๔พระอารามแลพนักงานเรือ กลองแขก ดั้ง กัน ตาม นำ ประตูหน้า ประตูหลัง / มโหรี บีพาทย์ แล แตรสังข์ กลองแขก ฆ้องไชย ไปเตรียมประโคมทั้ง ๔ พระอาราม อนึ่ง ให้กรมนครบาลแผ้วถางที่ ลุ่ม / โคลน / ดอน ให้ราบรื่น แล้วให้นายอำเภอป่าวร้องอย่าให้ชาวบ้านถ่ายอุจจาระลงที่เวจริมแม่น้ำแลคลองทางที่เสด็จฯ ให้ชาวบ้านทำร้านไฟทุกหน้าบ้าน แล้วให้ตัดไม้เอนชายอย่าให้ออกมาประปรกรกอยู่ริมแม่น้ำ

และคลองทางที่เสด็จ ฯ ไปนั้น แล้วให้บั่กกรุยไว้หมาย

ที่ หลัก ตอ น้ำตื้น จงทุกแห่ง แล้วให้ถอยเรือแพ ใหญ่ น้อย เข้าไปจอด

แอบอยู่ใน บาง คลอง ให้พ้นจากหนทางเสด็จ ฯ อย่าให้กีด

ขวางอยู่ได้ อนึ่งให้แปดตำรวจทำที่ สรง ฉนวนน้ำประจำท่า ลงบังคน

จงทุก ๆ พระอารามหลวง ให้แล้วทันเสร็จอย่าให้ขาดได้ อนึ่งให้พันจันไปตรวจตราดูแล ให้ทำทางเสด็จพระราช-ดำเนินแล้วให้วัดเส้นวากำหนดระยะทางมาส่งให้มหาดเล็กจงทุกวัน กว่าจะพ้นกำหนดทรงทอดพระกฐิน อนึ่งให้หมื่น (ราช) ราชมานูจัดกลองแขก ๒ สำรับกับคน

ตีกลองแขกนำเสด็จ ฯ ไปลงเรือที่บ้าน พระยาวิชิตณรงชั้นใน พระยารามคำแหงชั้นนอก

จะได้นำเสด็จ ฯ กว่าจะเลิกทรงทอดพระกฐิน ให้เจ้าพนักงานเตรียมการให้พร้อมทุก ๆ พนักงานเหมือนอย่างเคย เสด็จพระราชดำเนินไปทรงทอดพระกฐินทุกปีอย่าให้ขาด ตามรับสั่ง สั่งมา ณ วัน ๗๑๑ ปีจอ โทศก

เวร นายรัต

เวร นายบริบาล

เวร นายพิมาน

(คัดจากหมายรับสั่ง รัชกาลที่ ๓ จ.ศ. ๑๒๑๒ เลขที่ ๒๐ ง. สมุดไทยดำ)

รัชกาลที่ ๓

เรื่อง ให้จัดเรือให้เจ้าจอมมารดา ไปเผาศพวัดสังข์กระจาย

จ.ศ. ๑๒๑๕ (พ.ศ. ๒๓๕๖)

๏ อนึ่งเพลาบ่าย ๔ โมงนายศิริตำรวจวังมาสั่งว่า ด้วยนายสนิทมหาดเล็กรับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า เจ้าจอมมารดาข้างในจะไปเผาศพมารดาจมื่นษารเพชภักดีที่วัดสังกจาย นั้นให้นาย นิจ ชิด ผูกเรือม่านทองแผงกวดเลกที่ดีมีกำลังลำหนึ่ง นั้นให้พัน พุท เทพราช จ่ายเลกให้แก่นาย นิจ ชิด แล้วให้นาย นิจ ชิด รับเลกต่อพัน พุท เทพราช มาบรรจุพลพายให้ครบกระทง แล้ว.....ณ พระตำหนักน้ำแต่ ณ วัน ๖ ๗ ๗ ค่ำเพลาย่ำฆ้องรุ่ง อนึ่งให้สนมพลเรือนไปผูก

ม่านแต่งที่ อนึ่งให้ กรมวัง สนม พลเรือน ไปกำกับดูแลผิดแลชอบ

ตามเคยตามรับสั่ง

พันพุท พัน.....

นายพันไป สัสดี ซ้ายประแดงอินทบัญญา ขวาประแดงษารนาท รับ

(หมายรับสั่ง รัชกาลที่ ๔ จ.ศ. ๑๒๑๕ เล่มที่ ๔ สมุดไทยดำ)

รัชกาลที่ ๔

เรื่อง กำหนดเสด็จพระราชดำเนินเป็นกระบวนพยุหยาตราทางชลมารค พระราชทานพระกฐินวัดอรุณราชวราราม ที่ ๑ วัดหงษ-รัตนาราม ที่ ๒ วัดราชโอรสวราราม ที่ ๓ นั้นให้เตรียมการพระราชทานพระกฐินวัดสังฆ์กระจายเป็นที่ ๓ ณ วัน ๑ ฯ ๑๒ ค่ำ ปีมะเมีย สัมฤทธิศก

จ.ศ. ๑๒๒๐ (พ.ศ. ๒๔๐๑)

◎ อนึ่งเพลาเที่ยง นาย ยง / เล็ก ตำรวจวังมาสั่งว่า ด้วยพญาบำเรอภักดีรับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่าทรงสั่งมาแต่ก่อนจะเสด็จพระราชดำเนินเป็นกระบวนพยุหยาตราทางชลมารค พระราชทานพระกฐินวัดราชโอรสเป็นที่สามนั้นให้เตรียมไว้บักที่วัดสังกระจายเป็นที่สามก็ให้เตรียมทั้งสองอาราม

นั้นให้ มหาดไทย / กลาโหม หมายบอก สั่งหมายไปแล้วนั้นให้รู้ทั่วกันทุกพนักงาน อนึ่งให้กรมพระนครบาลไล่เรือแพในลำแม่น้ำในคลอง ทาง บก / น้ำ อย่าให้ซากศพมนุษย์สัตว์ในน้ำบนบก อย่าให้มีกลิ่นเหม็นได้แล้วถากหญ้าที่รกให้เตียนดีแล้วให้ถมที่ลุ่มอย่าให้เป็น น้ำ / โคลน ได้แล้ว บอกราษฎรไทยจีนที่ตั้งเครื่องบูชาให้จงทุกแห่งตามเคย เหมือนเสด็จพระราชดำเนินทุกครั้งอย่าให้ขาดได้ตามรับ

	สัสดี	ซ้ายประแดง ๑		
		ขวาประแดง ๑	๕	
นายรอดไป	ล้อมวัง	๑		
	พันจัน	๑		
สั่ง	นครบาล	๑		๘ ไป
นายเขียววังหน้า			๑	
นายทองไปหมู่ใหญ่			๑	
นายกลั่นไป พันพุท			๑	

(คัดจากหมายรับสั่ง รัชกาลที่ ๔ จ.ศ. ๑๒๒๐ เล่มที่ ๕ (ค) สมุดไทยดำ)

รัชกาลที่ ๔

เรื่อง กำหนดเสด็จพระราชดำเนินเป็นกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคพระราชทานพระกฐินวัดอรุณราชวราราม ที่ ๑ วัดหงษรัตนาราม ที่ ๒ วัดสังข์กระจายที่ ๓ นั้น ให้ถอนวัดสังข์กระจายออก ยกวัดราชโอรสวรารามเป็นที่ ๓ ตามเดิม ณ วัน ๑ ๒ ฯ ๑๒ ค่ำ ปีมะเมีย สัมฤทธิศก จ.ศ. ๑๒๒๐ (พ.ศ. ๒๔๐๑)

◎ อนึ่งเพลาบ่าย ๒ โมงเศษนายยงมาสั่งว่า ด้วยพญาบำเรอภักดีรับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งว่าจะเสด็จฯ ทางชลมารคพระราชทานพระกฐิน ณ วัน ๑ ๒ ฯ ๑๒ ค่ำ ณ วัด

อรุณราชวรารามที่ ๑
หงษรัตนารามที่ ๒
ราชโอรสวรารามที่ ๓

เป็นกระบวนพยุหยาตรา นั้น

ให้ มหาดไทย กลาโหม หมายบอกข้าทูลละออง ฯ ผู้ใหญ่ผู้น้อย ผ่าย ทหาร พลเรือน ที่จะรับตามเสด็จ ฯ ให้นุ่งสมปักลายใส่เสื้อเข้มขาบคาดเสื้อครุยทั่วจงทุกคน แล้วให้หมายถอนหมายวัดสังกจายที่ส่งมาครั้งก่อนเป็นที่ ๓ นั้นให้ยกเรื่องวัดราชโอรสเป็นที่ ๓ ตามหมายเดิมเป็นแน่อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

นายรอดไป
- สัสดี ซ้าย ๑
- สัสดี ขวา ๑
- หมู่ใหญ่ ๖
- ล้อมวัง ๖
- นครบาล ๖
- พันจัน ๖

นายเปรมหลวงพันไปวังหน้า ๑
นายพันไปพันพุท ๑

๙ รับ ฯ

(คัดจากหมายรับสั่งรัชกาลที่ ๔ จ.ศ. ๑๒๒๐ เล่มที่ ๙ (ค) สมุดไทยดำ)

เขียนที่บ้านเลขที่ ๑๐๓๔ ริมคลองบางกอกใหญ่
กิ่งอำเภอบางกอกใหญ่ จังหวัดธนบุรี

วันที่ ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๔

เรื่อง ถวายที่นาให้เป็นที่กัลปนาสงฆ์ของวัดสังข์กระจาย และตั้งกรรมการจัดการผลประโยชน์

ข้าพเจ้า นางฤทธิ์ณรงค์รอน (แจ่ม แสงมณี) อายุ ๗๓ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑๐๓๔ ตำบลวัดท่าพระ กิ่งอำเภอบางกอกใหญ่ จังหวัดธนบุรี ขอทำหนังสือสำคัญกราบเรียนท่านเจ้าคุณอริยศีลาจารย์ เจ้าอาวาสวัดสังข์กระจาย มีข้อความดังจะกล่าวต่อไปนี้

(๑) ข้าพเจ้าขอน้อมถวายที่ ซึ่งอยู่ที่อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี ให้เป็นที่ธรณีสงฆ์ของวัดสังข์กระจาย กิ่งอำเภอบางกอกใหญ่ จังหวัดธนบุรี ดังมีรายการแจ้งต่อไปนี้ คือ

โฉนดที่ ๑ เลขที่ ๓ สารบาญเล่มที่ ๑ ตำบลคลองหกวาสายบนฝั่งใต้ อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี เนื้อที่นา ๑,๐๘๒ ไร่ ๒ งาน ๒๘ วา

โฉนดที่ ๒ เลขที่ ๑ สารบาญเล่มที่ ๑ ตำบลคลองหกวาสายบนฝั่งใต้ อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี เนื้อที่นา ๒๔๒ ไร่ ๓ งาน ๓๘ วา

โฉนดที่ ๓ เลขที่ ๒ สารบาญเล่มที่ ๑ ตำบลคลองหกวาสายบนฝั่งใต้ อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี เนื้อที่ ๒๐๐ ไร่ ๑๒ วา

โฉนดที่ ๔ เลขที่ ๓ สารบาญเล่มที่ ๑ ตำบลคลองหกวาสายบนฝั่งใต้ อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี เนื้อที่นา ๖๐๐ ไร่ ๑ งาน ๒๘ วา

โฉนดที่ดินที่ ๕ เลขที่ ๔ สารบาญเล่มที่ ๑ ตำบลคลองหกวาสายบนฝั่งใต้ อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี เนื้อที่นา ๔๐๐ ไร่ ๕๘ วา

โฉนดที่ ๖๒๐ เลขที่ ๑๐ สารบาญเล่มที่ ๗ ตำบลคลองหกวาสายบนฝั่งใต้ อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี เนื้อที่นา ๑๑๙ ไร่ ๒ งาน ๔๐ วา

รวมเนื้อที่นา ๒,๖๔๕ ไร่ ๒ งาน ๔ วา รวมเป็นนาแปลงเดียวกัน.

(๒) นาที่ถวายนี้ข้าพเจ้ามีความประสงค์ขอให้ทางวัดจัดผลประโยชน์เอง โดยข้าพเจ้าขอตั้งกรรมการจัดผลประโยชน์และรักษาผลประโยชน์แทนวัด ซึ่งจะได้ระบุไว้ในหนังสือฉบับนี้

(๓) เงินผลประโยชน์ที่เกิดจากค่าเช่านานี้ให้นำมาถวายบำรุงพระภิกษุสามเณรในวัดตามสมควรเป็นประจำปี แล้วเหลือจากนั้นมากน้อยเท่าใดให้นำไปฝากธนาคารไว้เพื่อปฏิสังขรณ์พระอารามต่อไป

(๔) เงินที่ฝากธนาคารนี้ เมื่อทางวัดจะเบิกมาซ่อมแซม หรือปฏิสังขรณ์ต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการที่ได้ตั้งไว้

(๕) เมื่อคณะกรรมการเห็นชอบแล้ว ผู้ที่จะเบิกเงินได้ต้องมีลายเซ็นเจ้าอาวาสหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาส ๑ กับคณะกรรมการอีก ๑ นาย คณะกรรมการอีก ๒ นายนี้แล้วแต่ที่ประชุมจะตกลงให้ผู้ใดเป็นผู้เซ็นนามก็ได้

(๖) ค่าเช่านาในระยะนี้มอบให้คุณแขไขดวงอาชวานนท์ เป็นผู้เก็บผลประโยชน์แทนวัด ตลอดจน

นำเงินฝากธนาคารในนามของวัด จะเป็นธนาคารใดนั้น แล้วแต่คุณแขไขควงจะเห็นสมควร

(๗) เงินผลประโยชน์ที่คุณแขไขควงเก็บมานี้ ถ้าหากเป็นอันตรายสูญหายไปโดยคุณแขไขควงไม่สามารถจะป้องกันได้ ก็ให้ถือว่าคุณแขไขควงไม่ต้องรับผิดชอบในเงินจำนวนนั้น ๆ

(๘) ข้าพเจ้าขอมอบให้คุณแขไขควง อาชวานนท์ เป็นผู้จัดการตกลงทำสัญญาเช่านาที่ระบุถวายแก่วัดดังกล่าวนี้ และให้คุณแขไขควงพิจารณาตามที่จะเห็นสมควรว่า ควรให้ผู้ใดเช่าหรือไม่ประการใด

(๙) เมื่อถึงครบรอบปี ให้มีบัญชีแสดงรายการรายได้รายจ่าย และเงินฝากเพิ่มตลอดจนยอดเงินที่คงฝากธนาคารไว้ทุก ๆ ปี ในวันที่มีการประชุมของคณะกรรมการ วันประชุมนี้ควรเป็นวันคล้ายวันมรณะของหลวงฤทธิ์ณรงค์รอน หรือจะเปลี่ยนเป็นวันอื่นใดแล้วแต่คณะกรรมการจะนัดประชุม

(๑๐) ข้าพเจ้าขอตั้งคณะกรรมการจัดผลประโยชน์และรักษาผลประโยชน์ตามที่กล่าวมานี้ ดังมีรายนามต่อไปนี้ คือ

๑. พระอริยศีลาจารย์ เจ้าอาวาสวัดสังข์กระจาย

๒. พระครูสังฆวิสุทธิคุณ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสังข์กระจาย

๓. คุณแขไขดวง อาชวานนท์

๔. หลวงแจ่มวิชาสอน

๕. ร.อ. หลวงประสิทธิ์อักษรเนติ

๖. น.ต. หลวงคำเนิรนาวากล

๗. นายเชื่อม อัตถากรโกวิท

(๑๑) คณะกรรมการที่ตั้งไว้นี้ ให้ดำรงตำแหน่งตลอดไป เว้นแต่ ๑. สิ้นชีวิต ๒. ลาออก และ ๓. คณะกรรมการประชุมพร้อมกันลงความเห็นตั้งแต่สองในสามขึ้นไปให้พ้นหน้าที่กรรมการ

(๑๒) ถ้าตำแหน่งกรรมการว่างลง คณะกรรมการที่เหลืออยู่จะได้พร้อมกันตั้งซ่อมหรือเพิ่มขึ้นใหม่ให้เต็มจำนวนดังกล่าวแล้วก็ทำได้

ขออุทิศส่วนกุศลที่ข้าพเจ้าบำเพ็ญครั้งนี้ ให้แก่คุณหลวงฤทธิ์ณรงค์รอน และคุณนายพริ้ง แสงมณี เมื่อได้ทราบญาณวิถีทางหนึ่งทางใด ขอได้รับส่วนกุศลนี้ด้วย

ลงชื่อ	แจ่ม แสงมณี	ผู้ถวาย
ลงชื่อ	พระอริยศีลาจารย์	กรรมการ
ลงชื่อ	พระครูสังฆวิสุทธิคุณ	กรรมการ
ลงชื่อ	แขไขดวง อาชวานนท์	กรรมการ
ลงชื่อ	หลวงแจ่มวิชาสอน	กรรมการ
ลงชื่อ	น.ต. หลวงประสิทธิ์อักษรเนติ	กรรมการ
ลงชื่อ	น.ต. หลวงดำเนิรนาวากล	กรรมการ
ลงชื่อ	เชื่อม อัตถากรโกวิท	กรรมการ

หมายเหตุ

หลังจากท่านเจ้าคุณพระอริยศีลาจารย์ได้มรณภาพแล้ว ได้ตั้งกรรมการขึ้นแทน ๑ นายคือ น.ต. ขุนทรงทะเบียนพล ร.น.

(คัดจากหนังสือประวัติวัดสังข์กระจาย หลวงพ่อพระกัจจายน์ กับวรรณคดีเวสสันดรกัณฑ์ชูชก สำนักวัดสังข์กระจาย พ.ศ. ๒๕๐๑ หน้า ๓๙–๔๑)

หลวงแจ่มวิชาสอนถวายที่ดินและอาคาร

วันที่ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๘ คุณหลวงแจ่มวิชาสอน ได้ย้ายโรงงานยาสีพื้นวิเศษนิยมที่หน้าวัดไปอยู่ที่อำเภอพระโขนง พระนคร คุณหลวงจึงได้ถวายที่ดินของตนที่ติดอยู่กับเขตวัดให้เป็นธรณีผืนเดียว เป็นสมบัติของพระศาสนา กับได้ยกอาคารให้เป็นสถานที่ศึกษาประชาบาล ณ ศาลาการเปรียญวัดสังข์กระจายท่ามกลางคณะสงฆ์ประชุมอนุโมทนา ซึ่งมีสำเนาตามคำถวายดังต่อไปนี้

ตั้งนโม ๓ ครั้ง

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมถวายที่ดินตามโฉนดที่ ๒๘ น.ท. ๕๒ ต.วา (มีชื่อหลวงแจ่มวิชาสอน เป็นผู้ถือกรรมสิทธิ์) กับโฉนดที่ ๒๓๔๐ น.ท. ๘๘ ต. วา (มีชื่อนางแจ่มวิชาสอน [ผิน นิยมเหตุ] เป็นผู้ถือกรรมสิทธิ์) รวม ๒ โฉนด ๑๔๐ ต. วา เป็นที่ผืนเดียวกัน ตั้งอยู่ติดต่อกับที่ดินของวัดสังข์กระจาย ส่วนอาคารซึ่งปลูกอยู่ในที่ดินผืนนี้สองหลัง กับที่ปลูกอยู่ในที่ดินของ

วัด ๑ หลัง รวม ๓ หลังขออุทิศให้เป็นสถานศึกษาประชาบาลในความอุปการะของพระคุณเจ้าผู้เป็นประธานสงฆ์ในพระอารามนี้ ร่วมกับคณะเทศมนตรีเทศบาลนครธนบุรี ขอพระคุณเจ้าและพระสงฆ์ในพระอารามนี้ จงรับที่ดินและอาคารของข้าพเจ้าดังกล่าวแล้ว เพื่อจัดเป็นสาธารณะประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อความสุข เพื่อความเจริญแก่ข้าพเจ้าทั้งหลายชั่วกาลนานเทอญ.

หลวงแจ่มวิชาสอน

(คัดจากหนังสือประวัติสังฆ์กระจาย หลวงพ่อพระกัจจายน์ กับวรรณคดีเวสสันดรกัณฑ์ชูชก สำนักวัดสังฆ์กระจาย พ.ศ. ๒๕๐๑ หน้า ๔๔–๔๙)

พระวิหาร หลวงพ่อกัจจายน์

หลวงพ่อกัจจายน์ องค์จำลอง

หล่อเมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๔๙๘

งานหล่อหลวงพ่อพระกัจจายน์จำลอง

กำหนดงานหลวงพ่อพระกัจจายน์จำลอง ได้เริ่มขึ้นในวันอาทิตย์ที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๔๙๘ เวลา ๑๖.๐๐ น. นายช่างเริ่มทำการสุมทอง พระสงฆ์ทรงวิทยาคุณซึ่งทางวัดได้อาราธนามาในพิธีนี้ก็ได้เริ่มบริกรรมและสวดมนต์พุทธาภิเศกกันเรื่อยไปตลอดคืน จนกว่าจะได้ฤกษ์เททอง พระสงฆ์ที่อาราธนามาในพิธีนี้มี

๑. ท่านเจ้าคุณพระมงคลทิพยมุนี วัดทองนพคุณ ธนบุรี

๒. ท่านเจ้าคุณพระราชโมลี วัดระฆังโฆสิตาราม ธนบุรี

๓. ท่านพระครูโฆสิตธรรมสาร (พระครูครื้น) สุพรรณบุรี

๔. ท่านพระครูพรหมญาณวินิต วัดหงษ์รัตนาราม ธนบุรี

๕. ท่านพระครูญาณสิทธิ วัดราชสิทธาราม ธนบุรี

๖. ท่านพระครูวิริยกิตติ (โต๊ะ) วัดประดู่ฉิมพลี ธนบุรี

๗. ท่านพระครูโสภณกัลยา (หลวงพ่อเซ่ง) วัดกัลยาณมิตร ธนบุรี

๘. หลวงพ่อเคน วัดเขาอีโต้ ปราจีนบุรี

๙. พระปลัดทุ่ง วัดเทียนถวาย ปทุมธานี

๑๐. หลวงพ่อแฉ่ง วัดบางพัง นนทบุรี

๑๑. พระอาจารย์ทองดำ กาญจนบุรี

๑๒. พระอาจารย์บุญมา วัดราชสิทธาราม ธนบุรี

พระอาจารย์ที่ออกนามข้างบนนี้ ล้วนแล้วแต่เป็นผู้ที่ทรงศีลมีอำนาจจิตตานุภาพสูง เชี่ยวชาญในศาสตร์ไสยเวทย์ต่าง ๆ ทั้งนั้น

อนึ่ง ทางวัดได้แจกชนวนทองไปตามพระคณาจารย์อื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมาก เพื่อให้ได้นำมาหลอมเททองพร้อมกันในพิธีนี้อีกด้วย ช่างสุมหุ่นสุมหุ่น ที่สุมทองก็สุมกันไป พระสงฆ์ที่อาราธนามาในพิธีก็นั่งปรก

ภาวนากันเรื่อยไป ตลอดเวลาในพระอุโบสถท่ามกลางมหาชนที่ล้อมเฝ้าดูอย่างใกล้ชิด จวบกระทั่งได้อรุณดวงอาทิตย์อุทัยทอแสงเรืองๆ ขึ้นเบิกฟ้า เวลา ๖.๐๐ น. เป็นอุดมฤกษ์มหาชัย นายช่างก็จัดการให้เททอง พระสงฆ์ที่เป็นประธานงานจับไม้สายสิญจน์แตะลงกับหุ่น นายช่างก็เริ่มเททองเป็นเบ้าแรก น้ำทองถูกเทไหลลงเบ้าคว้างๆ เบ้าแล้วเบ้าเล่า เสียงสังข์และฆ้องชัย ก็ลั่นเป็นสัญญาณไชยมงคล มหาชนที่อยู่ล้อมรอบนอกวงพิธีรายเรียงก็เปล่งเสียงโห่ร้องไชโยกันขึ้นเป็นเสียงเดียวกันบัดดลนั้น มหานิมิตก็พลันมีแก่องค์พระคณาจารย์ผู้นั่งปรกคุมฤกษ์ให้บังเกิดแลเห็นลำเทียนไชยในพิธีลุกไสวสว่างโชติช่วงขึ้นทั่วต้น เปล่งรัศมีเขียวนวลปานสีมรกตเบื้องอุตรทิศ (ทิศเหนือ) ก็ปรากฏเป็นนางฟ้าเทพธิดาแต่งตัวกันหลากๆ เหยียบเมฆต่างนำเอาทองกันมาใส่ลงไปในเบ้าเป็นทิวแถว เป็นที่มหัศจรรย์ ผู้เขียนจำได้ว่าองค์นั่งปกบริกรรมคุมฤกษ์องค์นี้ คือท่านพระครูวิริยกิตติ (พระครูโต๊ะ) วัดประดู่ฉิมพลี หลังจากพิธีนี้ได้สิ้นสุดลงแล้ว ท่านได้เล่านิมิตนี้ให้ท่านผู้ใหญ่ๆ ฟัง

และทำนายว่า รูปหลวงพ่อพระกัจจายน์จำลององค์นี้ จะบริบูรณ์ดีไม่แหว่งเว้าเสียหาย และนานไปในอนาคต จะเป็นปูชนีย์อันศักดิ์สิทธิ์ มีกฤษฎาภินิหารเป็นที่เคารพบูชาอันสำคัญองค์หนึ่งของประชาชน

หลวงพ่อพระกัจจายน์จำลอง มีขนาดหน้าตักกว้าง ๒ ศอก ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ในวิหารด้านเหนือพระอุโบสถ เปิดให้ประชาชนเข้านมัสการและบีดทองทุกวัน.

(คัดจากหนังสือประวัติวัดสังข์กระจาย หลวงพ่อพระกัจจายน์ กับวรรณคดีเวสสันดรกัณฑ์ชูชก สำนักวัดสังข์กระจาย พ.ศ. ๒๕๐๑ หน้า ๔๗–๔๘)

รายนามผู้บริจาคทรัพย์

ร่วมในการทอดกฐินพระราชทานกรมศิลปากร

ณ วัดสังข์กระจาย จังหวัดธนบุรี

เมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๑๐

๑. อธิบดีกรมศิลปากร	๑๐๐	บาท
๒. รองอธิบดีกรมศิลปากร	๑๐๐	บาท
๓. เงินงบประมาณประเภทเงินอุดหนุนการศาสนา	๓,๐๐๐	บาท
๔. คุรุสภาช่วยสมุดฉีก ๑๐๐๐ เล่ม และเงิน	๑,๐๐๐	บาท
๕. ข้าราชการสำนักงานเลขานุการกรม	๕๘๐	บาท
๖. ข้าราชการกองการสังคีต	๑,๘๐๐	บาท
๗. ข้าราชการกองจดหมายเหตุแห่งชาติ	๑๔๕	บาท
๘. ข้าราชการกองโบราณคดี	๘๘๐	บาท
๙. ข้าราชการกองวรรณคดีและประวัติศาสตร์	๒๑๕	บาท
๑๐. ข้าราชการกองศิลปศึกษา	๑,๐๘๕	บาท
๑๑. ข้าราชการกองสถาปัตยกรรม	๕๓๕	บาท
๑๒. ข้าราชการกองหัตถศิลป	๕๕๕	บาท
๑๓. ข้าราชการกองหอสมุดแห่งชาติ	๗๓๐	บาท
๑๔. ลูกจ้างประจำและลูกจ้างชั่วคราวของกรมศิลปากร	๘๔๐	บาท
๑๕. ห้างหุ้นส่วนจำกัด สี่ลมเซี่ยงไฮ้เฟอร์นิเจอร์	๒,๐๐๐	บาท

๑๖. ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวกร ๑,๐๐๐ บาท
๑๗. ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล ดำรงก่อสร้าง ๑,๐๐๐ บาท
๑๘. ห้างหุ้นส่วนจำกัด แชพ้า ๕๐๐ บาท
๑๙. ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยคุณเส็ง ๒๐๐ บาท
๒๐. ห้างหุ้นส่วนจำกัด มหาโพธิ์ก่อสร้าง ๒๐๐ บาท
๒๑. บริษัทบุ้นหงัน จำกัด ๔๐๐ บาท
๒๒. บริษัทวิศวกรรมก่อสร้าง จำกัด ๔๐๐ บาท
๒๓. บริษัทมลิพ้า จำกัด ๒๐๐ บาท
๒๔. บริษัทบางกอกเฮ้าส์ เฟอร์นิชิ่ง ค.จ.ก. ๒๐๐ บาท
๒๕. สำนักพิมพ์คลังวิทยา ๕๐๐ บาท
๒๖. สำนักพิมพ์ก้าวหน้า ๒๐๐ บาท
๒๗. สำนักพิมพ์ผ่านพ้าพิทยา ๑๐๐ บาท
๒๘. สำนักพิมพ์บรรณาคาร ๑๐๐ บาท
๒๙. สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร ๑๐๐ บาท
๓๐. สำนักพิมพ์เกษมบรรณกิจ ๕๐ บาท
๓๑. โรงพิมพ์พระจันทร์ ๑๐๐ บาท
๓๒. โรงพิมพ์ชวนพิมพ์ ๑๐๐ บาท
๓๓. โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์ ๑๐๐ บาท
๓๔. ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวพร พิมพ์หนังสือ
เรื่อง "ประวัติวัดสังข์กระจาย" ชำร่วยร่วมการกุศล ๑,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์ที่ หัสหุ้นส่วนจำกัด ศิวกร ๗๔ ซอยรัฐภัณฑ์ มักกะสัน พระนคร โทร.๗๐๗๕๒ นายจรัส วันทนกวี ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ๒๕๑๐

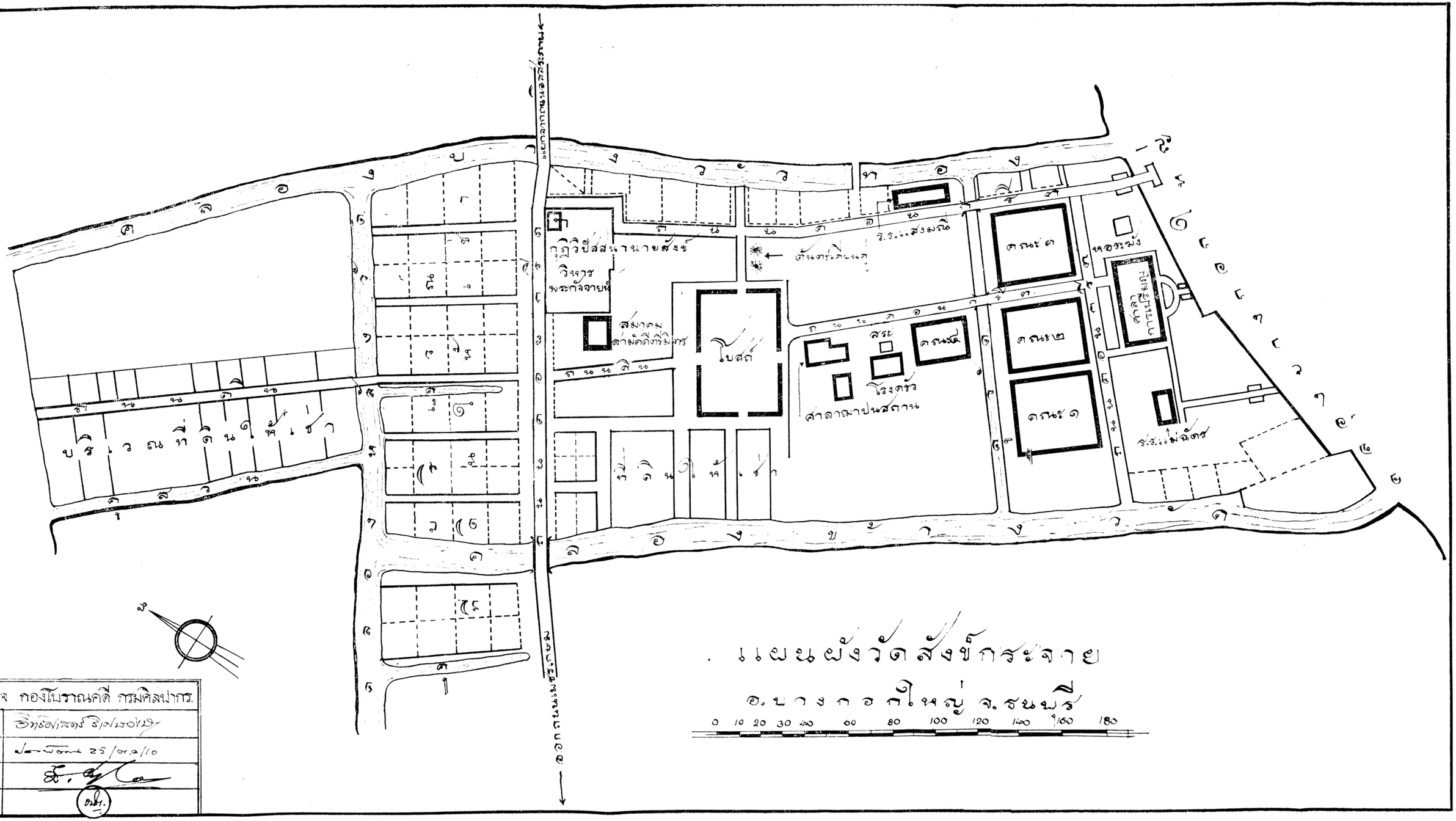
ถนนสายบางกอกใหญ่-ธนบุรี
ถนนสายบางกอกใหญ่-ธนบุรี
ถนนสายบางกอกใหญ่-ธนบุรี